

1982/83:161

Onsdagen den 1 juni fm.

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 24 maj.

2 § Talmannen meddelade att *Karin Nordlander* (vpk) och *Allan Ekström* (m) denna dag återtagit sina platser i riksdagen, varigenom Margó Ingvarssons och Ulla Voss-Schraders uppdrag som ersättare upphört.

3 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Ang. befrielse från uppdrag som ersättare för riksdagsledamot

Undertecknad har vid 1982 års riksdagsval valts till ersättare för moderata samlingspartiets ledamöter i riksdagen i Stockholms län.

Sedan årsskiftet 1982-1983 upprätthåller jag uppdraget som kommunstyrelseledamot och heltidsanställt kommunalråd i Huddinge kommun.

Då dessa uppdrag tidsmässigt är oförenliga vid eventuellt tillträde såsom ersättare hemställer jag om befrielse från detta uppdrag.

Huddinge den 18 maj 1983

Seved Petré

Denna hemställan bifölles av kammaren.

4 § Föredrogs men bordlades åter

Finansutskottets betänkande 1982/83:45

Kulturutskottets betänkande 1982/83:34

Utbildningsutskottets betänkanden 1982/83:36 och 37

Civilutskottets betänkande 1982/83:33

5 § Föredrogs

utbildningsutskottets betänkanden

1982/83:31 om forskningsanslag, m. m. (prop. 1982/83:100 delvis och prop.

1982/83:120 delvis).

1982/83:32 om anslag till byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde, m. m. (prop. 1982/83:100 delvis och prop. 1982/83:120 delvis),

1982/83:29 om anslag till lokala och individuella linjer och enstaka kurser m. m. (prop. 1982/83:100 delvis) samt

1982/83:35 om vertikalt organiserade skolenheter.

Anf. 1 TALMANNEN:

Voteringarna om utbildningsutskottets betänkanden 31, 32, 29 och 35 äger rum sedan debatten rörande alla dessa betänkanden har avslutats.

Först upptas utbildningsutskottets betänkande 31 om forskningsanslag, m. m. och utbildningsutskottets betänkande 32 om anslag till byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde, m. m. I fråga om dessa betänkanden hålls gemensam överläggning, och under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande båda dessa betänkanden.

Forskningsanslag, m. m.

Anf. 2 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Eftersom detta är det enda tillfälle riksdagen har under denna vår att diskutera forskningsfrågor, tänker jag ta mig friheten att inleda debatten med några mera allmänna kommentarer, som emellertid är av grundläggande betydelse för att forskningspolitiken skall lyckas.

Sverige behöver en vital och kvalitativt högtstående forskning. Utan forskning på internationellt konkurrenskraftig nivå klarar inte vårt näringsliv att utvecklas på det sätt ekonomiskt framåtskridande och trygga jobb kräver.

Men forskningen har också ett vidare syfte än att ge kraft åt den ekonomiska utvecklingen. Samhällsutvecklingen är beroende också av immateriella faktorer. Ett kultursamhälle vårdar inte bara sitt arv utan söker också fördjupa sitt vetande om allt det som konstituerar dagens samhälle liksom om konsekvenserna av skilda utvecklingstendenser i samhällslivet.

En livskraftig forskning är till slut också ett yttersta värn gentemot trångsyntheten. Demokratin skyddas av en forskning som ifrågasätter.

För att kunna fylla sin uppgift måste forskningen ges chansen att verka utifrån sina egna utgångspunkter. Endast så kan kortsiktighet och modenyster motverkas och balanseras. Och endast om detta sker kan kvaliteten värnas.

Regeringen säger sig fästa avgörande vikt vid att ge forskningen goda utvecklingsbetingelser. Det är utmärkt. I fråga om ekonomiska resurser till forskning i vid bemärkelse finns det skäl att tro att regeringen också menar allvar med det allmänna talet. För att pengar skall vara liktydigt med goda utvecklingsbetingelser krävs emellertid att pengarna satsas på ett sådant sätt att de kommer den fasta forskningsorganisationen till godo.

Det verkar inte övertygande att regeringen i dessa senare och likartade hänseenden är beredd att vidta sådana åtgärder att forskningens kvalitet och oberoende säkerställs. Utan att vilja strö salt i gamla sår skulle jag vilja säga att socialdemokratis hävdvunna ointresse för den högre utbildningens och forskningens innehåll – till skillnad från dess institutionella utanverk – har fått många att tvivla på att partiet är förmöget det nytänkande som på detta område är oundgängligen nödvändigt.

Herr talman! Jag skall i det följande peka på fyra områden som enligt min mening är av särskild betydelse om forskningen skall kunna ge sitt fulla bidrag till vårt lands framtid. Jag begränsar mig i detta sammanhang av praktiska skäl till den statligt finansierade forskningen, utan att för den skull negligera det uppenbara faktum att en kanske avgörande del av forskningsinsatserna finansieras på annat sätt och att en stor del sker utanför den statliga organisationen. Min utgångspunkt är att det är på universitetens och högskolornas livskraft en kvalitativt fullgod forskning måste vila.

Staten satsar i dag nära 8 miljarder kronor på forskning och utveckling. Av dessa resurser går emellertid bara 1,5 miljarder kronor direkt till universitetet och högskolorna genom fakultetsanslagen och anslaget till temaforskning. Härtill kommer forskningsråden, med inalles drygt 600 milj. kr. Forskningsrådsmedlen fördelas utifrån i princip samma vetenskapliga kriterier som de som avgör den forskning som universitet och högskolor själva direkt har att ta ansvaret för.

Fakultetsanslag och rådsanslag har legat stilla eller ökat bara mycket svagt under lång tid. Snabbt har däremot en helt annan grupp av forskningsfinansierare tillvuxit, nämligen alla de sektorsorgan som "på särskilt angelägna områden" utrustats med befogenheter och pengar i en omfattning som får de direkta universitets- och högskoleresurserna för de skilda disciplinerna att ibland framstå som nästan futtiga.

Jag kan ge några exempel. Byggforskningsrådet förfogar årligen över ca 185 milj. kr. Delegationen för social forskning disponerar ca 27 milj. kr., naturvårdsverket 56,5 milj. kr. och det nybildade statens energiverk ca 220 milj. kr. Styrelsen för teknisk utveckling – som är litet speciell i detta sammanhang, men som ändå med övriga sektorsorgan har det gemensamt att det direkta myndighets- och politikerinflytandet är betydande – har till slut hela 625 milj. kr. till sitt förfogande. STU:s anslag skall jämföras med de 335 milj. kr. som de tekniska fakulteterna och de tekniska högskolorna tillsammans taget förfogar över.

I den gradvisa förstärkningen av sektorsorganens ställning ligger enligt min mening en risk för hela den fria forskningens idé. En växande finansiell styrka bakom organ vid sidan av universitetet och högskolorna innebär nämligen samtidigt ett växande inflytande för andra värderingar än de vetenskapliga. Sektorsorganen står den offentliga makten – dess politiker och administratörer – närmare än vad högskolans och universitetens forskare tvingas göra.

Det låter sig naturligtvis sägas att myndighetskontakterna skapar förutsättningar för en forskning som av beslutsfattare upplevs som relevant och

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

meningsfull. Riksdagen – eller i vart fall företrädare för riksdagspartierna – ges direkt och indirekt möjlighet att lägga sina synpunkter på hur enskilda forskningsanslag skall utnyttjas.

Men i denna förankring av forskningen i det direkta beslutsmaskineriet hotas det långa perspektiv som det är forskningens uppgift att anlägga. Det relevanta är inte nödvändigtvis det som politiker anser sig behöva för ett viktigt beslut i morgon. Får politiker styra där forskningen vet bättre, riskeras att den nya kunskap vi behöver aldrig blir uppdagad.

En förutsättning för en fullgod forsknings- och utvecklingsverksamhet inom statens ansvarsområde är att sektoriseringen av forskningsfinansieringen bryts.

Sektorsorganens resurser bör gradvis överföras till universiteten och högskolorna. Politiker och myndighetsutövare måste fås att förstå att hela vårt samhälles utveckling gagnas av att kompetensen får tillräckligt svängrum – även på politiska beslutsfattareshöjningskostnader.

En andra förutsättning för en god forskning handlar om universitetens och högskolornas ledning. När resurser flyttas från administrativa och politiska organs bestämmandesfär skall de gå till universitet och högskolor som tillåts råda över sina egna angelägenheter. Universitetens idé är att vara ett fristående centrum för fritt sökande efter kunskap och sanning. Universitetens ledningsorgan får inte motverka detta.

Det är med denna utgångspunkt vi moderater bedömer den promemoria om den högre utbildningens och forskningens institutionella former som nu tagits fram av regeringen.

Det är inte överord att hävda att de förslag till förstärkning av politikerinflytandet över universiteten och högskolorna som regeringens promemoria innehåller hotar hela tanken på det fria universitetet. De problem sektoriseringen redan medfört förstärks dramatiskt om politikerna på allvar gör sitt intåg också i de centra som ändå hittills i allt väsentligt har kunnat drivas efter vetenskapliga prioriteringar.

Att hävda denna ståndpunkt, herr talman, är inte uttryck för avoghet gentemot politik och politiker. Vad det handlar om är snarare en insikt om att politiken inte kan tillåtas bli allenarådande om utrymme skall kunna garanteras för det skapande, det originella och det utvecklande. Där politiken allting besörjer går friheten och med denna vitaliteten till sist förlorad.

Den ambition att totalpolitiserat universitetet och högskolorna som regeringens nu aktuella promemoria rymmer ingriper direkt i de villkor som styr universitets- och högskoleforskningen. Utbildningsdepartementets visionärer nöjer sig ju inte med att föreslå att politikerna skall ha majoritet i universitets- och högskolestyrelserna. Dessa styrelser skall i sin tur kunna bestämma att politikerna skall ha makt också i de mera interna organen på institutions- och fakultetsnivå.

Ingen har sagt att denna makt kommer att utnyttjas med detsamma. Politiker som har givit sig själva möjligheten att dominera har emellertid – sett i historiens ljus – sällan försummat att till slut utnyttja chansen. Ges

högskolornas integritet upp är den fria forskningen förlorad.

Politiseringen av den högre utbildningen och forskningen måste alltså stoppas. I stället för fler politiker i högskoleorganen bör politiker som redan finns där lämna plats för den sakkunskap som universiteten och högskolorna behöver för att rätt kunna fullgöra sina uppgifter. Det är inte fler politiker i högskoleorganen vi behöver – det är färre organ och färre politiker.

En tredje förutsättning, herr talman, för forskningskvaliteten – och en enligt min mening avgörande förutsättning – är en akademisk grundutbildning av tillräckligt djup och god kvalitet.

De s. k. utbildningsreformerna – UKAS, PUKAS, U 68, H 75 och allt vad de heter – har systematiskt tagit sikte på att förändra den högre utbildningens utanverk. Organisationen har gjorts om och gjorts om igen. Om utbildningens faktiska innehåll har få av reformatörerna frågat. Konsekvenserna har inte låtit vänta på sig.

När vi moderater hävdar att den högre utbildningen befinner sig i kris gör vi det med stor – och oroad – övertygelse. Och vi är inte ensamma, även om vi hittills förefaller vara det i den del av utbildningsdebatten som utspelar sig här i riksdagen.

Men utanför huset tränger sig verkligheten på. Det socialdemokraterna här inne ännu inte vill medge talar socialdemokratins intellektuella. Gud ske lov, numera högt om. Gunnar Björck i Värmdö påminde i en interpellationsdebatt härförleden om några av dessa röster.

Sverker Gustavsson pekar på "den avintellektualisering av grundutbildningen som fortgår och som – om den får fortsätta – inom några få år alldeles kommer att ha underminerat möjligheterna att hålla jämna steg med utvecklingen internationellt".

Bo Gustafsson är inte sämre när han värderar utbildningsreformerna: "Det grundläggande felet med den filosofi som låg bakom U 68 var att man blankt förnekade, att det förelåg någon motsättning mellan att å ena sidan utbilda kvalificerad arbetskraft för yrkeslivet och att å andra sidan främja forskningen."

En högre utbildning, herr talman, präglad av sådana brister kan aldrig utgöra grund för en forskning värd namnet. Endast om vi ger åtskilligt av det som utbildningsreformerna introducerade på båten kan en ny bas skapas för forskning av internationell klass.

Ett nytt antagningssystem till högre utbildning – som premierar kunskaper i stället för taktisk finurlighet, förändrade behörighetsregler, krav på fördjupade kunskaper inom minst ett ämnesområde för att få ut examen, en uppbyggnad av dagens stelbenta linjesystem och en ty följande förstärkt ställning för institutionerna är delar av ett i dag alldeles oundgängligen nödvändigt reformprogram inom den grundläggande högre utbildningen. Genomförs inte ett sådant program kommer merparten insatser för att i övrigt främja forskningen att vara förgäves.

Till ett nödvändigt reformprogram hör också insatser för att öka kontakten mellan grundutbildning och forskning. Det i och för sig värdefulla närmandet mellan människor i gemen och den högre utbildningen – som varit själva

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

syftet bakom utbildningsreformernas decentraliseringstanke – har för ett otillåtligt stort antal studerande brutit grundutbildningens möjligheter att inspireras av en aktiv forskning. Sambandet forskning–utbildning måste återupprättas om utbildningskvaliteten skall kunna höjas till en acceptabel nivå. En organisation där undervisningen vid de mindre högskolorna ombesörjs decentraliserat från universiteten och de större högskolorna är ett viktigt sätt att såväl spara pengar som stärka kvaliteten.

En tjänsteorganisation, slutligen, som främjar och inte motverkar att aktiva inom forskning också aktivt deltar i undervisningen på grundnivå är också angelägen. På samma sätt måste kompetenta lärare som är intresserade av att forska också ges möjlighet till detta. En sådan organisation kan på ett avgörande sätt bidra till den nödvändiga kvalitetshöjningen av både grundutbildningen och forskningen.

Den fjärde och sista förutsättningen för god forskning, som jag tänker ta upp i detta sammanhang, gäller de forskarstuderande. För att dessa skall kunna prestera fullgoda resultat måste de yttre omständigheterna vara drägliga. Sådana utbildningsbidrag som tar hänsyn till vad det de facto kostar att leva, möjligheter att arbeta som assistent parallellt med studierna och andra insatser av samma slag är viktiga för att säkerställa att de studerande kan ägna hela sin tid åt studier eller studierelaterade uppgifter. Tvingande "extraknäck" är slöseri med tid och resurser.

Goda studiebetingelser bör bl. a. innebära att forskarstuderande ges en tillräckligt hög ersättning för sitt arbete med statliga medel. Vi har för vår del inga invändningar mot att antalet forskarstuderande som ges statligt stöd därigenom kan bli mindre. Alla jämlikhetsteorier till trots handlar ändå forskning och forskarutbildning först och främst om att ge dem som verkligen har förmågan och förutsättningarna möjligheter till förkovran.

Herr talman! Ett uppbrott från sektoriseringen, ett nej till politiseringen, en skärpning av kvalitetskraven inom den grundläggande högre utbildningen och bättre villkor för de forskarstuderande är enligt vår mening fyra viktiga förutsättningar för en forskning präglad av kvalitet och vitalitet. En sådan forskning behöver vårt land, om vi intellektuellt och industriellt skall kunna förbli en nation som förmår prestera sådant som är världsunik.

Vill regeringen verkligen göra allvar av sitt tal om att ge forskningen företräde är det kvalitativa förändringar som nu måste ges prioritet. Säkerligen går det att med en eller annan miljon, en professur här och ett utvecklingsprojekt där köpa sig tillfällig popularitet. Forskningen i stort gynnas emellertid långt mycket mera av en regering som förmår inse det politiska systemets begränsning – till förmån för alla dem vid universiteten och högskolorna som vet vad som gått fel och som är beredda att ta det ansvar en fri forskning kräver.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de moderata reservationer som är fogade till utbildningsutskottets betänkande nr 31.

Anf. 3 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Herr talman! Om föregående talare uppträdde som visionär, kommer jag att ägna mig mer åt de näraliggande och jordbundna frågor som behandlas i detta betänkande.

Det är i dag exakt ett år sedan – också då i riksmötets sista skälvande minuter – som vi behandlade dåvarande regeringens proposition om forskningen och dess framtid. Då, liksom nu, kunde vi konstatera att forskningens roll är central för utvecklingen i vårt land. Forskningen är en viktig förutsättning för att vårt näringsliv skall få möjligheter till förnyelse och därmed möjligheter att konkurrera med andra länder ute på världsmarknaden. Den tekniska och industriella utvecklingen är ju grundläggande för vår ekonomiska välfärd. Men vi måste också vara medvetna om att den påverkar människors levnadsförhållanden på olika sätt. Arbetslivet förändras, vissa arbeten försvinner, andra får ny inriktning, de regionala förutsättningarna påverkas, vi tär på våra naturresurser och relationerna mellan människor förändras också. Därför är det enligt centerns mening viktigt att forskningen också inriktas på de långsiktiga konsekvenserna av teknisk och industriell utveckling. De problem som oundvikligen uppstår måste vi förebygga eller lösa.

Mot denna bakgrund har centern i sin partimotion redovisat en något annorlunda prioritering på några områden än majoriteten. Vi har sagt att det finns vissa områden som vi tycker är viktiga när det gäller den framtida forskningen. Utskottet skriver att vi redan förra året inriktade oss på vissa prioriteringsområden, och det är alldeles riktigt, men centern tycker i alla fall att det med tanke på framtiden och den helt nödvändiga planeringen är viktigt att det klargörs att de ifrågavarande områdena kommer att vara av stor vikt för utvecklingen. Centern har pekat på arbetsmiljön. Denna måste kunna förbättras. Vi vet att det sker väldigt mycket, men robotar och datorisering påverkar. Här måste vi vara med och se till att människor inte kommer i kläm. Vi måste öka vårt kunnande när det gäller att utveckla den inhemska energiproduktionen. Det är också nödvändigt att finna nya former för kollektivtrafiken. Inte minst viktigt är samspelet mellan människa, teknik och natur. På dessa områden sker väldigt mycket, och det sker snabbt. Därför måste vi verkligen se till att vi är med och leder utvecklingen rätt. För att Sverige skall kunna behålla sin ställning som industrination, anser vi att det är viktigt att de små och medelstora företagens situation förbättras. Det här är också ett område där det behövs mycket forskning och mycket utveckling.

Alla de områden som jag nu har räknat upp lämpar sig också i mycket hög grad för forskning och utvecklingsarbete vid de små högskoleenheterna. Just knytningen till de mindre högskolorna ger också en inriktning på lokala och regionala problem. I regionerna i fråga skulle det också kunna utvecklas ett mycket gott samarbete med näringslivet. Men om angelägna samhällsmål skall kunna nås, måste vi hantera naturresurser och miljö på ett effektivt och varsamt sätt. Det gäller de icke förnybara naturtillgångarna, de biologiska systemen och de ekologiska processerna, men också, och inte minst, den s. k.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

inre miljön – relationer mellan människor, den otrygghet och rotlöshet som väldigt många, inte minst ungdomar, känner i dag, det ökade missbruket av olika slag och våldstendenserna i vår omvärld. En helhetssyn på miljön måste, enligt vår åsikt, tränga in i utbildningen på alla nivåer. Därför har vi i reservation 18 prioriterat den föreslagna professuren i miljö- och naturresursinformation. Vi tycker att denna professur bör inrättas redan nästa budgetår.

I proposition 1982/83:120 om utvecklingen i Norrbotten föreslås en förstärkning vid högskolan i Luleå när det gäller elektronik, datateknik och verkstadsteknik. Vi skriver i en partimotion att vi vill satsa ytterligare 3 milj. kr. med specialinriktning på forskning och utbildning beträffande mindre och medelstora företag. Det är enligt vår uppfattning en nödvändig väg för att man skall komma till rätta med arbetsmarknadsproblemen.

Våren 1982 – alltså för ett år sedan – beslöt riksdagen att ett antal professorer skulle inrättas inom dataområdet. I reservation 17 förordar vi att en av dessa professorer inriktas på datoriseringens effekter på individer och samhälle. Som jag sade tidigare utvecklas detta område oerhört snabbt. Datorer kommer mer och mer in i utbildningen på olika nivåer. Därför är det viktigt att man ser till att datoriseringens effekter på samhället och på utvecklingen också blir föremål för forskning.

Våra kunskaper och insikter i andra länders språk, kultur och samhällsförhållanden blir allt nödvändigare. Detta gäller inte minst de nya länder och områden som får allt större betydelse för vårt näringsliv. Därför anser vi från centern att åtgärder bör vidtas för att vi skall få en samlad plan, där man redovisar den internationellt inriktade forskningen och utbildningen i bl. a. språk, samhällsskick, religion och kultur.

Vi tillstyrker också den av forskningsrådsnämnden begärda miljonen för framtidsstudier. Enligt vår bedömning bör det vara möjligt att utan alltför stora problem omprioritera denna miljon för att det skall bli möjligt att få den större bredd i framtidsstudierna som man önskar. Vi anser vidare att frågan om ett fristående institut för framtidsstudier bör provas.

För att forskning och utveckling skall få den effekt samhället önskar måste förhållandena för forskare och forskarstuderande vara godtagbara.

Riksdagen beslöt våren 1982 att utbildningsbidraget för doktorander skulle knytas till högsta nivå för arbetsmarknadsutbildning plus 10 kr. per dag som rekryteringsfrämjande inslag. Nu tycker vi att regeringen i propositionen frångår den principen. Därför har vi yrkat att det tidigare beslutade utbildningsbidraget skall utgå enligt de principer som angavs av riksdagen 1982.

Andra angelägna frågor som enligt vår mening måste få sin lösning är lärartjänstorganisationen inom högskolan och forskarutbildningens meritvärde. Båda områdena har ju varit föremål för utredning, så det finns ett mycket bra underlag när det gäller att lägga fram ett förslag.

Till sist skulle jag vilja uttrycka min tillfredsställelse över att utskottets majoritet tillstyrkt vårt yrkande om inrättande av en tjänst som professor i freds- och konfliktforskning. Det blir, som utskottet också säger, därigenom

möjligt att tillgodose skilda inriktningar inom detta viktiga område.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där centern är företrädd och i övrigt bifall till utskottets hemställan. Detta gäller både betänkande 31 och betänkande 32.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Anf. 4 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Det är viktigt att både värna om forskningens kvalitet och vara generös med resurser till forskningen. Det finns f. ö. ingen motsättning mellan de två sakerna. En satsning på forskning och utveckling är mer än någonting annat en satsning på framtiden. Det var den grundsynen som präglade folkpartiet under de sex år partiet i regeringsställning hade huvudansvar för forskningspolitiken.

Med folkpartiet i regeringsställning hävdades forskningens och den högre utbildningens intressen väl. När många andra länder rustade ned rustade vi upp. Politiken stämde också väl med vad de aktiva lärarna, forskarna och de studerande tyckte.

På forskningssidan fick vi våren 1982 den första forskningspolitiska propositionen. Den innebar att man tog ett mera samlat grepp över forskningspolitiken och också att man förde en diskussion om och tog beslut om prioriteringar inom forskningsområdet. Det blev en betydande politisk enighet om den propositionen.

Forskningen fick också trots en kärv ekonomisk situation ökade resurser. De tre senaste budgetåren tillfördes forskningsområdet 220 milj. kr. i friska pengar. Därtill fattades beslut om ytterligare 100 milj. kr. för budgetåret 1983/84.

Det här har inneburit bl. a. att ett hundratal nya professurer har tillkommit, att ett stort antal universitetslektorer har fått förbättrade forskningsmöjligheter och att forskningens basresurser förstärkts. Till detta kommer att de forskarstuderandes situation har förbättrats. Fr. o. m. den 1 juli förra året höjdes utbildningsbidragen med över 1 000 kr. per månad. Det blev också möjligt att omvandla utbildningsbidragen till doktorandtjänster.

Vi noterar i vår partimotion om forskning och högre utbildning att huvuddragen i regeringens proposition anknyter direkt till de riktlinjer som drogs upp av regeringen under den tid som folkpartiet var ansvarigt för utbildnings- och forskningsfrågorna. Det är bra att regeringen fortsätter att öka insatserna på forskningsområdet som helhet sett. Förslaget om förstärkta basresurser ligger i linje med den politik som den förra regeringen företrädde.

På ett par mycket viktiga punkter är vi dock kritiska.

Vi är mycket kritiska till regeringens avsteg från de principer som fastlades förra året för utbildningsbidragen till doktorander. Vi tyckte att det var en betydande framgång när förslaget i den forskningspolitiska propositionen gick igenom. Det innebar ju att utbildningsbidragen för doktorander fr. o. m. den 1 juli förra året anknöts till den högsta nivån för utbildningsbidrag för arbetsmarknadsutbildning plus ytterligare 10 kr. per dag. Den

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

förändringen hälsades med stor tillfredsställelse både på studerandehåll och på fackligt håll. Nu river regeringen redan efter ett år upp det här beslutet genom att föreslå en så låg höjning av utbildningsbidragen att dessa i relation till utbildningsbidragen inom arbetsmarknadsutbildningen sjunker till den nivå som gällde före den 1 juli 1982. I vår partimotion går vi självfallet emot den här försämringen och menar att riksdagen bör uttala att utbildningsbidragen skall höjas så att de motsvarar den övre gränsen för utbildningsbidragen till arbetsmarknadsutbildningen, plus den här ytterligare tian. I reservation 5 i utbildningsutskottets betänkande 31 följs partimotionen upp. Det är förvånande att den socialistiska majoriteten vill göra den här försämringen. På studerandehåll har man också noterat att vpk finner det förenligt med sina intressen att hjälpa socialdemokraterna att få igenom den här försämringen.

Jag ser med tillfredsställelse att utbildningsministern är närvarande i kammaren, och jag vill rikta ett par frågor till henne, som gäller just utbildningsbidragen.

1. Varför rev ni upp det här viktiga principbeslutet om utbildningsbidragen?

2. Kan ni tänka er att ompröva er inställning igen och inta en mer generös hållning?

Ni var faktiskt så sent som för ett år sedan med på folkpartiförslaget att genomföra den här viktiga förbättringen:

Jag vill faktiskt också rikta en fråga till vpk, vars hållning har förväntat väldigt många studerande. Ert ställningstagande innebär ju, som jag nyss nämnde, att ni hjälper socialdemokraterna att få igenom den här försämringen för de forskarstuderande. Varför, vpk:s företrädare i denna debatt, sviker ni på detta sätt forskarstuderandena?

I reservation 5 slår vi fast att forskarutbildningen utgör en strategiskt mycket viktig del av den svenska forskningen. Vi säger att det är inom forskarutbildningen som förutsättningarna för den svenska forskningens framtid avgörs. Har man den grundsynen är det självklart att man också vill medverka till att hålla utbildningsbidragen på en tillräckligt hög nivå. Resultatet blir ju annars att svårigheterna att rekrytera doktorander tilltar. De svårigheterna har varit uppenbara under många år. Det förlorar vårt samhälle på.

I regeringsställning var det folkpartiets strävan att hålla en balans mellan stödet till teknisk och naturvetenskaplig forskning å ena sidan och till humanistisk och samhällsvetenskaplig å den andra. Vi menade i vår partimotion att denna balans inte helt upprätthålls av den nuvarande regeringen. Från folkpartiets sida stöder vi självfallet satsningen på teknisk och naturvetenskaplig forskning. Men vi vill dessutom öka satsningarna också på den humanistiska och den samhällsvetenskapliga forskningens område.

Basresurserna för de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna bör därför öka, menar vi, med 1 milj. kr. för vardera fakultetsområdet, utöver vad regeringen föreslagit. Denna ytterligare förstärkning bör främst

användas för att öka antalet tjänster på mellannivå. Vidare bör anslaget till humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet öka med 3 milj. kr. mer än vad regeringen föreslagit.

Tyvär är vi från folkpartiets sida ensamma om att förorda de här ytterligare förstärkningarna inom humaniora och samhällsvetenskap. I reservationerna 9, 13, 15 och 29 följer vi i utskottet upp vår partimotion.

Från folkpartiets sida motionerade vi också om inrättande av en professur i religionspedagogik i Uppsala. Vi noterade att UHÄ i sin anslagsframställning anförde att en professur i religionspedagogik sedan många år är det högst prioriterade utbyggnadsförslaget inom teologisk fakultet. Även bakom denna motion ligger grundsynen att den högre utbildningen och forskningen skall förstärkas inte bara när det gäller teknik och naturvetenskap utan även på andra områden, som humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi. Trots att det fanns en enskild socialdemokratisk motion i frågan lyckades vi inte i utskottet få majoritet för en beställning av denna professur. I reservation 10 utvecklas argumenten för en professur i religionspedagogik.

Förstärkta forskningsresurser är viktiga för att höja kvaliteten i forskningen. Men också andra åtgärder behövs. Ett av de största hindren för en effektiv forskningsverksamhet är i dag den nuvarande tjänsteorganisationen. En genomgripande förändring av denna förbereddes av den tidigare regeringen under våren och sommaren 1982 på basis av lärartjänstutredningens förslag.

Den svenska tjänsteorganisationen uppvisar ju på högskolans område vid en internationell jämförelse stora brister. Utomlands har man inte den här strikta uppdelningen i tjänster avsedda för forskning och utbildning och tjänster avsedda helt eller företrädesvis för utbildning som vi har i Sverige.

En utgångspunkt för en reformerad tjänsteorganisation bör vara att ta bort den hittillsvarande stela uppdelningen i forskartjänster och icke forskartjänster. Vetenskapligt kvalificerade lärare på olika nivåer bör få möjlighet att forska. Detta leder också till en bättre undervisning – det är vår övertygelse.

Det här får inte innebära att de vetenskapligt högst kvalificerade lärarna, professorerna, skall få sämre möjligheter till forskning. Tvärtom bör innehavarna av ordinarie och extraordinarie tjänster som professor garanteras ett utrymme i sin tjänst för forskning och annan vetenskaplig verksamhet.

Vi menar att inom högskolan bör, i huvudsaklig överensstämmelse med lärartjänstutredningens förslag, finnas – förutom tjänster som professor – en tjänstekategori, där doktorsexamen eller motsvarande kompetens utgör behörighetskrav, och en tjänstekategori där behörighetskravet är genomgången grundläggande högskoleutbildning. Därutöver bör inom högskolan finnas dels tjänster som forskarassistent, dels vissa lärartjänster för speciella ändamål, nämligen tjänster som adjungerad professor, utländsk lektor och nordisk lektor.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Vi för även i vår partimotion fram, att den pedagogiska utbildningen av lärare inom högskolan i dag är otillräcklig och behöver förbättras. Vi menar att den frågan också bör uppmärksammas i samband med den tjänsteorganisatoriska reformen.

I reservation nr 8 menar vi tillsammans med utskottets moderater och centerpartister, att folkpartiets partimotion bör bifallas av riksdagen.

Också i reservation nr 3 går samtliga icke-socialistiska företrädare i utbildningsutskottet på ett bifall till folkpartiets partimotion. Den fråga som tas upp i den reservationen gäller utländska forskare, som är i Sverige för forskning. I partimotionen tar vi upp problemet att många utländska forskare tvekar inför att bosätta sig i Sverige i syfte att ägna sig åt forskning. Anledningen är att de anser att de svenska forskararvodena i kombination med våra skatter gör en vistelse här alltför ekonomiskt olönsam. Det är viktigt för det svenska forskarsamhället att kunna arbeta i nära kontakt med forskare i andra länder. Det förutsätter bl. a. att utländska forskare kan lockas att arbeta i Sverige under längre eller kortare perioder. Därför är det angeläget att se över de hinder, bl. a. skattemässiga, som kan avhålla utländska forskare från att arbeta här. Vi menar i motionen att en sådan översyn bör göras skyndsamt och förslag till eventuella åtgärder redovisas i den forskningspolitiska proposition som är aviserad till år 1984. Tyvärr fick vi i utskottet inte med oss socialdemokrater och kommunister på den här linjen. Däremot går utskottets moderater och centerpartister också på folkpartiets partimotion.

Reservationerna 1 och 2 har även folkpartiets stöd. I reservation 1 pläderas för en överföring av medel från sektorsorgan till universitet och högskolor. I reservation 2 tas den viktiga frågan om hur man skall höja forskarutbildningens meritvärde upp.

Herr talman! Detta är den sista stora debatten under detta riksmöte på forskningens och den högre utbildningens område. Jag vill därför helt kort kommentera den på hela forsknings- och högskoleområdet förda regeringspolitiken under det första socialdemokratiska regeringsåret efter förra årets val.

Som jag sade i början på det här anförandet tycker vi från folkpartiets sida att det är bra att regeringen fullföljer den förra regeringens politik att satsa ytterligare på forskningen. Men – vi är kritiska till att man försämrar när det gäller utbildningsbidragen för doktorander. Och vi är kritiska till att man inte har satsat ytterligare på humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Vi beklagar också, att regeringen inte har följt centrala studiestödsnämndens förslag om att höja studiemedelsbeloppet från 142 % till 145 % av basbeloppet.

Vi har med oro och förvåning sett på regeringens turer när det gäller politiseringen inom högskolan. Vi beklagar att man i en departementspromemoria har lyft fram alternativ som innebär en majoritet av allmänföreträdare i högskolornas styrelser, samtidigt som man bevarar regionstyrelserna. Från folkpartiets sida, det har vi klargjort flera gånger tidigare, kommer vi att motsätta oss alla sådana förslag. De socialdemokratiska tankarna har

redan väckt stark kritik inom högskolan. Man protesterar på studerandehåll med all kraft. Den 19 maj i år skrev också professor Olof Ruin om förslagen i Stockholms-Tidningen. Han karaktäriserar förslagen om ändringar i högskolestyrelsernas sammansättning och promemorians förslag som "onödiga och olyckliga".

Jag har tagit upp frågan om universitets- och högskolestyrelsernas sammansättning därför att den verkligen har med forskningen och forskningens frihet att göra. Styrelserna fattar ju för forskningen utomordentligt viktiga beslut. Verksamhetsföreträdarna skall ha majoritet, och regionstyrelserna bör försvinna – det är vårt förslag när det gäller de här frågorna.

Vi är också mycket kritiska från folkpartiets sida till socialdemokratiska signaler när det gäller antagningen till högskolan. Det har också med forskningen att göra. Vi har gång på gång slagit fast att den s. k. direktandelen bör öka och att viktade betyg bör införas. Vi har också som enda parti motsatt oss de nedskärningar som socialdemokraterna har föreslagit av antalet platser inom högskolan. Vi beklagar att moderaterna på den punkten har slagit följe med socialdemokraterna. Ett minskat antal platser i högskolan leder ju till en ökad betygskonkurrens och till att det blir än svårare att komma in på högskolan. Samtidigt riskerar mindre ämnen att drabbas särskilt hårt. Det har betydelse för rekryteringen till forskarutbildningen.

Det har hänt flera gånger under det här riksmötet att regeringen inte har fått igenom sina förslag på utbildningsområdet. Det har hänt på skolområdet när det gäller förslagen om syo-konsulenterna, där man tvingades kompromissa med vpk. Det har också hänt på högskoleområdet. Vi tycker att det är bra att utbildningsutskottet gav regeringen bakläxa när det gällde längden på ekonomutbildningen och på den personaladministrativa linjen. Nu förlängs de linjerna med ett halvår. Det kommer också forskningen till godo på sikt. Beträffande sjöbefälsutbildningen blev utbildningsministern övergiven av sina egna. Kvar bakom regeringen stod endast folkpartister och moderater på den punkten. Det har alltså hänt en hel del här i riksdagen. På många punkter har korrigeringar skett.

Till sist en sammanfattning, herr talman: Det är bra att regeringen fortsätter den förra regeringens satsningar på forskningsområdet. I övrigt finns inte så mycket positivt att säga om den socialdemokratiska högskolepolitiken. Någon kraftfull, genomtänkt högskolepolitik har sannerligen inte regeringen fört. Signaler om ökad politisering, minskningen av antalet högskoleplatser och försämringen av utbildningsbidragen för doktorander – inte gör det att de verksamma inom universitet och högskolor hoppar jämfota av glädje precis! Det är t. o. m. svårt att hitta socialdemokrater inom högskolan som tycker att den socialdemokratiska högskolepolitiken är särskilt lyckad.

Herr talman! I reservationerna 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 13, 15 och 29 finns folkpartiets alternativ utvecklat. Jag yrkar bifall till de reservationerna.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Anf. 5 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Forskningen, som den ser ut i vårt samhälle, är en del av både universitetsmiljön och den industriella, produktiva verksamheten i landet. Men forskningen har en vidare dimension. Den innebär också kunskapssökande utanför laboratorier, seminarierum och fabriksmurar.

Den övervägande delen av forskningen är nyttoinriktad, men det rör sig om en nytta som inte i första hand är bestämd av människors behov utan av ett fåtal mäktigas profitintressen. Forskning är följaktligen inte enbart och inte ens huvudsakligen det rena förnuftets utveckling i en fri och öppen atmosfär, utan först och främst är det en verksamhet som är knuten till en industristruktur under kontroll av mäktiga finansgrupper.

Forskningens inriktning är också starkt knuten till den ideologi och kultur som präglar den här industristrukturen. Exempelvis bidrar forskningsorganisationens uppbyggnad och den kraftiga övervikten av manliga forskare till att bevara den manliga dominansen över forskningens inriktning och innehåll. Forskningen har inte på något avgörande sätt gått i täten för en förändrad syn på kvinnan eller av de rådande könsrollsmönstren ute i samhället. De inbrytningar som de kvinnliga forskarna och kvinnoforskningen trots allt lyckats göra är snarare ett resultat av den allmänna kvinnokampen ute i samhället. De är snarare ett resultat därav än av den vetenskapliga objektivitet och det kritiska kunskapssökande som sägs prägla forskningen.

Forskningen är en viktig produktivkraft, som ger möjligheter att påverka samhällsförhållandena inom de flesta områden, även om forskningen naturligtvis inte i sig bestämmer samhällsutvecklingen. Exempelvis kan kopplingen forskning-teknologiutveckling frigöra skaparkraft till mänsklighetens fromma, men den är nu hämmad av den inriktning forskningen får genom de stora ekonomiska intressen som den tvingas underordnas. Här kan framväxten av en offentlig sektor möjliggöra begränsningar av kapitalets makt över forskningens inriktning.

Vid sidan av den till synes nyttiga forskningen finns också en skenbart onyttig forskning. Ur ett inskränkt nyttoperspektiv och ur ett inskränkt akademiskt perspektiv hamnar humaniora och teologi först i skottgluggen, men forskning är något mycket mer och mycket viktigare. Det är en verksamhet som försöker bryta nya vägar, skapa nya uppfinningar och tankar, som medverkar till att förändra vår världsbild och vår bearbetning av naturen och av oss själva som mänskliga varelser i samhället och naturen, som kan skapa innovationer, som ibland ger upphov till teknologiska framsteg och ny industriell produktion men som ibland för vetenskapen till gränslandet mot konst och fantasi.

Rätten att tänka det otänkbara har vanligen setts som en del av den akademiska friheten. I praktiken har denna rätt endast förunnats ett fåtal högt uppsatta vetenskapsmän och deras s. k. sanningslidelse.

En viktig uppgift för arbetarrörelsen är att genom sin politik på alla områden ha som mål att ge alla och envar denna rättighet att tänka dessa tankar.

I dag utgör forskningen på många områden en viktig del av dynamiken i det utvecklade kapitalistiska samhälle som vi lever i. Den är därigenom viktig för profitintressenas framtid, för frågan om överlevnad eller destruktion, men också för arbetarklassen och de folkliga krafterna och för deras möjligheter att styra och påverka samhällsutvecklingen i en önskvärd riktning.

Grunden för nya röns möjlighet att bära frukt, grunden för de levande människornas möjlighet att få ta del av och utveckla forskningsresultat är bl. a. beroende av människornas möjlighet till liv i fred och liv vid god hälsa.

Vänsterpartiet kommunisterna har tagit fasta på dessa två grundvillkor och till riksdagen motionerat i dessa frågor. Med anledning av vår motion 194, i vilken vi förordar åtgärder för stärkande av freds forskningens ställning vid de svenska universiteten, föreslår utskottet att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en professur i freds- och konfliktforskning vid universitetet i Göteborg från den 1 juli i år. Det är ett steg i rätt riktning, och jag välkomnar det. Förslaget stöds av socialdemokraterna, centern, vpk och folkpartiet. Vad som däremot oroar är moderaternas reservation i denna fråga. Men den kanske är ett utslag av viljan till minskat inflytande från politiker när det gäller forskningspolitikens inriktning.

Det andra grundvillkoret gäller människans möjligheter till god hälsa. Här är arbetsmedicinen en viktig faktor. Vi anser att det bör finnas en fast organisation för arbetsmiljöforskning vid samtliga universitet och högskolor där det finns medicinsk eller teknisk fakultet. Det är viktigt att skapa kontinuitet i forskningsarbetet på arbetsmiljöområdet. Vi anser att en väg här till kan vara de åtgärder som vi har föreslagit i vår motion.

Herr talman! Jörgen Ullenhag frågade mig varför jag har valt att inte gå på den borgerliga reservationen när det gäller utbildningsbidrag till doktorander. Vpk kritiserar ofta för ekonomiskt lättsinne. Men det är naturligtvis inte fråga om ekonomiskt lättsinne utan om prioriteringar. Det är likadant i detta fall. Vi har valt att ge ett större antal studerande utbildningsbidrag i stället för att gå på den borgerliga reservationen, som innebär att flera hundra studerande undantas möjligheten till utbildningsbidrag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 16, 23 och 26.

Anf. 6 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Jag beklagar mycket att vpk har gjort denna prioritering. Så sent som för ett år sedan ställde sig riksdagens kommunister tillsammans med riksdagens socialdemokrater bakom den viktiga principen att öka utbildningsbidragens nivå. Det var ett beslut som man på studerande- och forskarhåll fann utomordentligt bra. För första gången på länge fick man ett rejält lyft, för första gången på länge fick man rejäla möjligheter att rekrytera studerande som skulle kunna göra en bra insats inom forskningen. Hade ni vidhållit er uppfattning i dag, hade vi kunnat se till att majoriteten också i år hade sagt nej till försämringar av den nivå som den icke socialistiska regeringen föreslog. Jag beklagar att ni valde att göra upp med socialdemo-

kraterna om försämringen. Jag vet att de studerande också beklagar det.

Vpk:s företrädare talar om rätten att tänka det otänkbara. Ja, Björn Samuelson, den rätten har vi i vårt land. Den rätten har forskarna, och den rätten skall vi vara utomordentligt aktsamma om. I rader av länder, i kommunistiska diktaturer och i andra diktaturer, finns inte den rätten. Därför skall vi akta oss för att tala förklenande om den. Det är viktigt att slå vakt om forskarnas frihet. Man skall undvika att kritisera det som gäller i Sverige i dag. Det gjorde Björn Samuelson, och jag beklagar också det.

Anf. 7 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Förhållanden i andra länder trodde jag diskuterades i olika utrikespolitiska debatter. Jag trodde att vi skulle diskutera forskningspolitiken och dess inriktning här i kammaren i dag.

Anf. 8 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Vi har ägnat snart en timme åt forskningspolitiken. Det skadar inte att höja blicken ibland och jämföra med situationen i andra länder. Det skadar inte att jämföra med situationen i ett antal kommunistdiktaturer, där man förföljer forskare som har en annan uppfattning än regimen.

Det är angeläget att slå fast en och annan gång även i vårt parlament att forskarnas rätt att tycka och tänka vad de vill är viktig. Tyvärr har de inte den rätten i så väldigt många länder. Jag tycker att det hör till en forskningspolitisk debatt i Sveriges riksdag 1983 att säga detta.

Anf. 9 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Det är precis detta som jag har pekat på i mitt anförande.

Anf. 10 LARS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Per Unckel började med att säga att han tog sig friheten att framföra några mera allmänna synpunkter på forskning och högre utbildning. Han motiverade det med att det var den enda möjligheten att ta upp sådana frågor under den här sessionen.

Nu är det inte alldeles nödvändigt att diskutera forskningen varenda session. Tvärtom kan man väl säga att avsikten med de forskningspolitiska propositionerna var att vi skulle kunna spara de större, mera principiella och allmänna forskningspolitiska diskussionerna till vart tredje år, i anslutning till att den regering som sitter lägger fram en sådan proposition.

Men jag förstår att det kan vara lockande för Per Unckel att föra fram mera allmänna synpunkter. Jag är inte alldeles övertygad om att det var enbart därför att dagens debatt är enda chansen att göra det i kammaren den här sessionen. Ibland kommer det för mig en dikt av Anna Maria Lenngren som lyder ungefär så här:

Den talegåva Lukas har
av många anses stor och rar.

Man tror att ingen kan i konsten högre stiga,
men sakens art jag bättre vet,
ty all hans tungas färdighet
är blott en oförmögenhet att kunna tiga.

Det finns, tycker jag, ingen anledning att nu gå in på en stor forskningspolitisk debatt. Vi har som sagt gjort upp procedurer för hur det skall gå till. Jag tänker därför inte ta upp särskilt mycket av det Per Unckel sade, men jag kan inte underlåta att bara registrera de ständigt återkommande flosklerna om att forskningens frihet hotas så fort det kommer några nya förslag om ändring av organs sammansättning osv.

Jag tycker att Per Unckel borde studera forskningens historia litet grand och titta på hur olika förslag, som energiskt och högljutt motarbetas, efter några år är väldigt bra. Det finns mycket näraliggande exempel på det, Per Unckel. Titta som sagt litet grand på detta, innan ni brer på för mycket på den här punkten. Det imponerar i varje fall inte på mig – så pass länge har jag varit med i den forskningspolitiska debatten.

Floskler om att PM:en från departementet syftar till en totalpolitisering av universiteten, att politikerna inte skall tillåtas bli allenarådande och att man hotar hela tanken med de fria universiteten. Det är egentligen häpnadsväckande att det skall sägas från riksdagens talarstol.

Det finns naturligtvis många andra sakområden än forskningen som är viktiga här i riksdagen, men när man nu ändå resonerar om forskningen, borde man kunna ägna någon tanke åt det vi brukar tala om som forskningens metodik och forskningens etik.

Jörgen Ullenhag tog också tillfället i akt i slutet av sitt anförande att komma in på en mera allmän debatt, sedan han hade gått igenom reservationerna. Han slutade schvungfullt med att säga att han saknade en kraftfull och genomtänkt forskningspolitik från regeringens sida. Jörgen Ullenhag borde ju mer än andra, eftersom han har varit en av papporna till systemet med forskningspolitiska propositioner, veta att rätt tidpunkt för att göra just de här kraftfulla och genomtänkta forskningspolitiska uttalandena är när man lägger fram en ny forskningspolitisk proposition. Vi har alla varit överens om när ungefär den skall läggas fram, nämligen 1984, och vi är inte där än. Då är det dags. Jag tycker alltså att Jörgen Ullenhag har varit ute litet grand för tidigt med detta.

Herr talman! När man granskar den samlade reservationsbilden hittar man 31 reservationer, och av dem är 8 följdreservationer. Jag konstaterar att flera av reservationerna egentligen är av det slaget att de innehåller krav på områden som är föremål för beredning i någon form, och det ger mig anledning till några korta inledande reflexioner.

Det har sagts från andra håll också, men jag kan väl få slå fast att det var mittenregeringen som lade fram den första forskningspolitiska propositionen våren 1982. Som Jörgen Ullenhag sade var vi i stort sett överens om metodiken och procedurerna för att ta fram den och också om fortsättningen. Den socialdemokratiska regeringen fullföljer nu hela den procedur som vi var överens om.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Några av de här riktlinjerna kan det kanske ändå vara anledning att erinra om. En var ju att man skulle lägga fram en proposition vart tredje år, och sedan skulle man göra prioriteringar i den för den närmaste tiden framåt. Man skulle vidare koppla in högskolor, forskningsråd och sektorsorgan i förberedelsearbetet, vilket också har gjorts. Därmed har den socialdemokratiska regeringen fullföljt uppläggningsen.

Sektorsorganen skulle ange sina prioriteringar, och högskolorna skulle bl. a. på grundval av det se efter, vilka resurser de behövde i form av personal, lokaler och material. Sedan skulle högskolor och forskningsråd också i övrigt ange sina prioriteringar. Det här var man som sagt överens om, och det finns därför ingen anledning att gå in på de reservationer som de borgerliga partierna har lämnat enskilt eller i olika kombinationer. Dagens situation kan väl betraktas som ett slags mellanläge, där beredning i stor omfattning pågår och där det kommer en proposition 1984. Att nu göra bestämda uttalanden om inriktning och prioritering tycker jag därför är för tidigt; det är 1984 det skall göras. I dag tänker jag alltså inte ta upp någon stor forskningspolitisk principdebatt.

Ett par synpunkter vill jag ändå anföra med anledning av reservationerna, och jag skall börja med reservation 1 från moderaterna och folkpartiet. Där krävs det att riksdagen nu skall ge till känna att medel bör föras över från sektorsorganen till högskolorna genom förslag i kommande budgetpropositioner och att ett samlat program för bättre balans mellan sektorsforskning och forskning inom högskolan skall läggas fram i den forskningspolitiska propositionen. Egentligen skulle man här bara kunna hänvisa till att beredningsarbetet pågår och sedan lämna det hela, men förslagen i reservationen föregås av en del påståenden som det kan vara skäl att granska litet grand.

Ett påstående lyder så här: "Delar av sektorsforskningen är av mycket hög standard." Sedan kommer ett påstående till, som säger att "många andra satsningar på sektorsforskning inte ger det utbyte som skulle ha kunnat uppnås om medlen i stället direkt fördelas på universitet och högskolor". De här påståendena är så allmänt hållna att det är svårt att säga emot dem, och det kan ju vara skickligt att formulera påståenden som är svåra att säga emot. Men därmed är de också tömda på rätt mycket innehåll.

Man kan naturligtvis säga samma sak om högskoleforskningen. Jag kan inte undgå att åtminstone till Jörgen Ullenhag säga att han i dessa dagar måste ha fått sig en tankeställare om att inte allt är bra inom högskoleforskningen; närmare exemplifiering kanske är onödig.

Sedan sägs det att sektorsforskningen är svår att överblicka. Gäller det grova totalsummor, om man räknar på sakområden av typen fakultet, så kan det ligga någonting i det. Å andra sidan går det också att läsa sig till vad sektorsorganen i grova tal satsar på forskning. Men alldeles oavsett detta är det mera intressant att bryta ned det på mindre delområden, i ämnen eller delar av ämnen och projekt. Om man försöker sig på mera finfördelade uppdelningar framstår egentligen inte högskoleforskningen som mycket lättare att överblicka än sektorsforskningen.

Sedan påstås i reservationen att sektorsforskning medför att forskningens tillgänglighet och offentlighet minskar för både allmänhet och forskarsamhället. I fråga om offentlighet gäller offentlighetsprincipen i tillämpliga delar även för forskning i sektorsorganen.

I fråga om tillgänglighet kan det naturligtvis vara problematiskt både för sektorsorgan och vid högskolan. Detta beror inte på någon ond vilja att fördölja någonting, varken i sektorsorganen eller på högskolan, utan kanske snarare på det triviala faktum att första förutsättningen för tillgänglighet är att någon frågar om en forskningsrapport finns tillgänglig, och detta i sin tur bygger på att någon har kunskap om att rapporter finns.

I det avseendet är det nog en öppen fråga om man rent generellt kan säga att kunskapen är större om det som försiggår eller finns inom högskolan än det som försiggår eller finns inom sektorsorganen.

Däremot finns en typ av forskning, industriforskningen, som är föga offentlig och föga tillgänglig. Den bör man nog ta sig en liten titt på i samband med framtida forskningspolitiska propositioner. En forskningspolitik som är värd namnet kan inte lämna industriforskningen utanför helt och hållet. Men det har man inte sagt någonting om från borgerlig sida.

I reservationens förslagsdel talar man om att det bör bli bättre balans mellan resurser till sektorsforskning och resurser till forskning inom högskolan – vi hörde det läggas ut från talarstolen tidigare.

Nu tar inte utskottet ställning till om avvägningen mellan sektorsforskning och forskning i högskola är bra eller behöver ändras. Det avvaktar vi med tills den forskningspolitiska propositionen framläggs. Då har vi bättre underlag, när *hela* beredningsprocessen är avslutad.

I reservationens sista del finns ett resonemang som jag skulle vilja kommentera något. Det heter där att när man skall behandla den forskningspolitiska propositionen 1984 får också beslut tas om hur ansvaret för den sektoriella forskningen och den långsiktiga kunskapsuppyggnaden motiverad av sektorsforskning skall fördelas.

Det beslutet tog riksdagen 1982 i anslutning till den första forskningspolitiska propositionen. Man sade klart att ansvaret för dessa aktiviteter skall bäras av resp. sektorsorgan.

Var forskningen skall utföras är en annan fråga. Såvitt jag vet rekommenderade vi i stor enighet att man genom avtal skulle försöka lägga så mycket forskning som möjligt vid högskolan.

Om jag summerar detta blir det då att i balansfrågan får vi återkomma och i ansvarsfrågan har vi redan beslutat.

Jag skall sedan kommentera reservation 5 som togs upp från borgerligt håll, om nivån på utbildningsbidrag för doktorander.

Vi har nödgats gå ifrån principen om att utbildningsbidraget skall vara knutet till högsta nivån för utbildningsbidrag för arbetsmarknadsutbildning.

Skälet är i huvudsak statsfinansiellt. Ökningen enligt våra förslag blir ungefär 19 miljoner. Mer har vi alltså inte råd till. Vi har fördelat våra resurstillskott så att vi gör en mindre höjning av beloppets storlek och ökar

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

antalet bidragsrum med 190.

Bidragande skäl till att vi gör den här avvägningen är att vi konstaterar att det finns omkring 12 000 studerande, medan antalet utbildningsbidrag endast är omkring 1 600.

Vi är naturligtvis inte glada över att behöva gå ifrån den tidigare tagna principen om denna anknytning, men när överväganden om budgetpropositionens innehåll måste göras visade sig det ekonomiska läget vara så pass mycket sämre i jämförelse med när riksdagen tog sitt principbeslut, tyvärr.

Den borgerliga reservationen innebär, som det sagts här, att man höjer beloppets storlek. Men de borgerliga anvisar, såvitt jag kan förstå, inte mer pengar, utan man accepterar att det blir ett mindre antal bidragsrum. Detta skall då den lokala högskolan få avgöra, sägs det.

Såvitt jag kan förstå innebär detta att det borgerliga förslaget ligger på en nivå av drygt 200 bidragsrum mindre än vad vi gör i vårt förslag.

Jag skall också mycket kort kommentera utskottets förslag om att man skall inrätta en professur i freds- och konfliktforskning. Här har alltså utskottet gått ifrån budgetpropositionen och biträtt ett antal motioner. Innebörden är att det blir en professur i freds- och konfliktforskning i Göteborg från den 1 juli 1983. Motiven för oss är helt enkelt att vi anser att detta ämnesområde är mycket angeläget. Man behöver bara titta hur det ser ut runt om i världen för att det skall vara lätt att acceptera att det är ett angeläget ämnesområde. Vi tycker att man genom att göra denna satsning kan få en chans att tillgodose olika riktningar inom ämnesområdet. Moderaterna har reserverat sig. Deras motiveringar är att den samhällsvetenskapliga fakulteten har fått "en inte obetydlig ökning av resurserna" och att UHÄ inte har placerat denna professur i den högsta prioritetsskassen. Det är väl bara att konstatera att moderaterna å ena sidan och de fyra andra partierna å den andra här har gjort olika prioriteringar, som väl får anses vara uttryck för den skilda vikt man lägger vid detta ämnesområde.

Jag tänkte sedan kommentera ett antal reservationer som rör satsningarna i Norrbotten. Det finns tre moderatreservationer, som i samtliga fall innebär avslag på anslagen till satsningarna. Också här är moderaterna ensamma gentemot de fyra andra partierna, som tillstyrker satsningarna och anslagen.

I stort sett kan man säga att det även här rör sig om olika synsätt på hur man skall göra satsningar i forskning. För vår del ser vi det ungefär som så, att Norrbotten är ett område som har stora problem. Detta behöver angripas med olika medel. Forskning är ett av dessa medel. När då regeringen lägger fram förslag – av skäl som inte primärt är forskningspolitiska eller utbildningspolitiska – till åtgärder i Norrbotten, anser vi att det är rätt att i det sammanhanget också göra forskningsinsatser. Moderaterna talar i sin reservation 12 om att förslagen har utarbetats vid sidan av den vanliga budgetbehandlingen och anser att det är olyckligt. De säger att anslagskrav från högskolan i Luleå bör behandlas vid den sedvanliga budgetprocessen. Men jag tycker att det ena sammanhanget kan vara nog så relevant som det

andra. Självfallet är den sedvanliga budgetbehandlingen ett slag av sammanhang i vilket man skall behandla satsningar av den typ som vi talar om nu, men en satsning på en landsända av Norrbottens storlek kan vara ett annat slag av sammanhang som det är lika berättigat att hävda. Om ett prekärt läge uppstår i ett geografiskt område som fallet är här, eller inom ett sakområde, måste naturligtvis regering och riksdag kunna gå in med satsningar utanför den vanliga budgetprocessen. Annars skulle man vara alltför rigid och stelbent, tycker vi. Detta är alltså motivet för oss att gå in. Vi ser ett annat samband än vad moderaterna gör.

Herr talman! Så finns det en stor grupp av reservationer som har det gemensamt att de har avstyrkts av statsfinansiella skäl. Hit hör bl. a. fyra reservationer där folkpartiet står ensamt. Jörgen Ullenhag berörde detta och var ledsen över att de var ensamma, men det är nog ingenting att göra åt. Reservationerna rör alla det humanistiskt-samhällsvetenskapliga området. Jag kan litet roat konstatera att när vi socialdemokrater sitter i regeringsställning har folkpartiet *mer* pengar än vi till dessa områden. De närmast föregående åren, när folkpartiet satt i regeringsställning, hade de *mindre* pengar än vi till i stort sett samma huvudområden. Det här kunde i och för sig ge upphov till intressanta studier om bristande samvariation mellan maximering och makt.

Så finns det en annan grupp reservationer, som jag också skall fatta mig mycket kort om, som yrkar på åtgärder där beredning på ett eller annat sätt pågår eller har aviserats. Jag tänker på reservationerna om forskarutbildningens meritvärde, utländska forskare i Sverige, ny lärartjänstorganisation, framtidsstudiernas organisatoriska ställning och internationellt inriktad forskning. Utskottet har inte tagit ställning i sak på dessa områden utan hänvisat till pågående beredning. Man kan alltså säga att det inte är sakavslag utan proceduravslag.

Sedan finns det en grupp reservationer som gäller frågor där riksdagen nyligen har fattat beslut, eller där det är för tidigt att ompröva tidigare beslut, eller där det gäller att fullfölja tidigare beslut. Hit hör centerreservationen om prioriterade forskningsområden, moderatreservationen om arvodes-tjänst som assistent, centerreservationen om utbyte av professur i datalogi, centerreservationen om att inte inrätta en professur i medicin, vpk-reservationen om att inte fullfölja besparingarna på arkitekturområdet och vpk-reservationen om arbetsmedicinska och arbetsmiljötekniska institutitioner.

Som en sammanfattande kommentar till denna grupp av reservationer kan man säga att det skall till mycket starka skäl för att redan efter ett år ändra beslut resp. inte fullfölja tidigare fattade beslut. Utskottets majoritet anser att det i dessa fall inte finns så starka skäl att det är befogat att riva upp eller korrigera beslut.

Herr talman! För tids vinnande har jag gjort dessa kommentarer till ett stort antal reservationer mycket summariska. Jag hoppas att kammarens ledamöter – de få som har lyssnat – har förståelse för detta, trots att jag inte kan åberopa sen kvällstid. Men det kommer snart en fredag eftermiddag, och

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

då kan det vara bra att ha litet tid till godo.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter i betänkandena 31 och 32.

Anf. 11 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Lars Gustafsson inledde sitt anförande med att säga att avsikten med de sammanhållna forskningspropositionerna var att vi skulle spara forskningsdebatterna till en gång vart tredje år. De som tog till orda var enligt Lars Gustafsson de som var oförmögna att tåla. Lars Gustafsson får för sin del ange vilka spelregler som helst för den politiska debatten. Det verkar vara på modet just nu inom socialdemokratien att ange sådana spelregler också för oppositionen. Mig rör det inte. Forskningen är viktig, och den förtjänar en debatt åtminstone en gång per år.

Lars Gustafsson drev till en början en tes, som i all enkelhet gick ut på att man inte skall vara så orolig inför förslag om större förändringar, eftersom man snart vänjer sig vid förändringarnas resultat. Så ser det också, Lars Gustafsson, ut som det gör vid universiteten i dag.

Det finns dock de som inte har vant sig – gudskelov. Bo Gustafsson och Sverker Gustafsson bad jag själv att få hänvisa till i mitt anförande. Vi moderater har inte heller vant oss vid hur det ser ut vid universiteten och kräver därför alltså radikala förändringar för att kvalitet och kompetens skall återinsättas som ledstjärnor för universitetens arbete.

En fortsättning på denna tes var för Lars Gustafssons vidkommande att det bara är floskler när man säger att forskningens frihet hotas om sammansättningen av institutionerna förändras. Det argument som Lars Gustafsson därutöver anförde för detta var: Det vet minsann jag, för jag har varit med länge. Lars Gustafsson sade att han inte var imponerad av kritiken mot politiseringen. Jag måste medge att jag inte är påfallande imponerad av det försvar som Lars Gustafsson lyckas prestera.

Men Lars Gustafsson är åtminstone konsekvent. Politiseringen av samhällslivet har på något sätt blivit socialdemokratiens ledstjärna.

Vår syn på universitetens ledning utgår från uppfattningen att universitetens av tradition spelar en roll som sannings- och faktacentra, fristående från politiken. Det är universitetens uppgift att ta fram sådan kunskap och sådana fakta som kan balansera politiken och därmed vidmakthålla de grundläggande förutsättningarna för ett fritt och öppet samhälle.

Politikerdominans i universitetsorganen hotar denna balansfunktion. Men därutöver finns det en risk för att politikerdominansen innebär att politikerna redan på kort sikt praktiskt kommer att styra universitetens göranden och låtanden. Hur det kan komma att gå till i sådana frågor som handlar om utnämningar har vi som bekant fått en försmak av i de utnämningar som har skett redan inom ramen för nuvarande system.

Till slut, herr talman: Lars Gustafsson tycker inte att sektoriseringsfrågorna förtjänar en debatt i dag. Det tycker vi. Sektoriseringstendenserna gör nämligen att balansen mellan de olika forskningsinsatserna från statens sida håller på att gå förlorad.

Anf. 12 KERSTIN GÖTHBERG (c) replik:

Herr talman! Jag skall begränsa mig till att beröra ett par av de reservationer som Lars Gustafsson helt hastigt gled över. Han sade att vi egentligen inte hade några starka skäl för att nu komma med dessa önskemål om en framtida inriktning.

Får jag först ta upp professuren i datalogi, där det är fråga om en speciell inriktning. Det finns ganska starka skäl för att prioritera den. skulle jag vilja påstå. Jag kan hänvisa till att skolöverstyrelsen nyss har avslutat ett forskningsprojekt, som man haft tillsammans med styrelsen för teknisk utveckling. Man säger att projektet har utfallit mycket bra på många sätt. Man säger också att det går så fort på detta område att det är viktigt att skolan ger både elever och lärare kunskaper om vad datoriseringen innebär för samhället och för människorna, för att på rätt sätt kunna lära sig att utnyttja datorerna. Det är mot den bakgrunden som vi tycker att det är viktigt att ha denna inriktning.

Det är nästan samma sak när det gäller miljö- och resursinformation. Vi lägger ett stort ansvar på skolan. Vi vet att det finns ett mycket stort intresse på olika nivåer i skolan för dessa frågor. Det visar inte minst det stora symposium som hölls för några veckor sedan med 800 deltagare från hela Norden och där man diskuterade dessa frågor. Man kom då fram till hur viktigt det är att lärare och elever på alla nivåer får bättre kunskaper när det gäller miljö- och resursfrågorna. Och för att vi skall kunna ge lärare och elever den möjligheten måste vi också ha kunskaper, och de kunskaperna får vi genom forskningen.

Anf. 13 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Jag har nu i snart sju år diskuterat forskning och högskolepolitik med Lars Gustafsson i detta hus. Jag vill gärna säga att det har varit mycket intressanta debatter. Det beror mycket på att Lars Gustafsson kan detta område inifrån, och han tränger ofta in på ett föredömligt sätt i de frågor vi här diskuterar. Detta hindrar inte, herr talman, att jag tycker att han har fel på åtskilliga punkter.

När det gäller min bedömning av regeringens politik var jag i mitt anförande mycket noga med att skilja mellan vad regeringen har utträttat på forskningsområdet och vad man har gjort i övrigt inom högskolan. Jag dömde alltså inte ut, som Lars Gustafsson sade, politiken på forskningsområdet. Jag sade tvärtom att det var bra att man fullföljde satsningarna från den förra regeringen, även om jag var kritisk mot att man hade en alltför ensidig satsning på teknik och naturvetenskap och alltför mycket glömde bort nya satsningar på humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi.

Men jag var mycket kritisk när det gällde högskolepolitiken. Det var det som gjorde att jag gav omdömet att regeringen inte har fört någon kraftfull, genomtänkt högskolepolitik. Jag var kritisk mot dessa tankar på att öka allmäninflytandet och att ge det majoritet i högskolestyrelserna, som det finns förslag om i en debattpromemoria. Jag var kritisk till försämringen av utbildningsbidragen. Jag var också kritisk mot att man skär ner antalet

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

platser i högskolan. Jag tillät mig säga att det nog är många som delar den kritiska inställningen ute på universitet och högskolor.

Jag tror att remissopinionen när det gäller dessa olyckliga tankar på att behålla regionstyrelserna och skaffa allmänföreträdarna majoritet i högskoleorganen kommer att bli så kraftfull, att regeringen, även om man helst skulle vilja, inte vågar lägga fram några sådana förslag. Det är min tro. min övertygelse och min förhoppning. Lyssnar man inte enbart på sina egna partivänner i de olika högskoleorganen är jag övertygad om att man kommer att inta en mera förnuftig hållning när man har läst remissyttrandena.

Till sist vill jag ställa en fråga till utbildningsministern, och jag hoppas att hon besvarar den: Är man beredd att överväga att återgå till den viktiga principen om utbildningsbidragen? Eller tänker man även i framtiden ligga kvar när det gäller denna försämring? Jag tror att många forskarstuderande skulle välkomna ett svar på den punkten.

Anf. 14 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Per Unckel, jag föreskriver inte för någon vad man skall ta upp här. Men man kanske i all blygsamhet får säga att vi har varit överens om en procedur tidigare, det har även Per Unckels partivänner varit, som innebär att man i huvudsak tar upp de stora linjerna när det gäller forskningspolitiken i samband med de här forskningspolitiska propositionerna. De kom i själva verket till just för att koncentrera dessa debatter till *ett* tillfälle per mandatperiod. Jag tycker fortfarande inte att det är rätt tidpunkt, men om Per Unckel vill stå och hålla brandtal om forskningspolitiken i allmänhet kan ingen hindra honom. Inte ens talmannen kan hindra honom, och då kan inte jag i min ringhet göra det.

Ert tal om att forskningens frihet hotas om man gör vissa förändringar i högskolan tycker jag, med förlov sagt, är floskler. Ni gör det lätt för er när ni diskuterar detta, därför att ni försöker ge människor föreställningen att politikerna skall lägga sig i de enskilda forskningsprojekten och komma ner på en detaljeringsnivå, vilket aldrig har varit avsikten. Så sker inte nu i styrelserna. Man kan fråga sig varför man skulle göra det i fortsättningen.

Den hotbild ni målar upp är helt orimlig. Vilken styrelse som helst av det här slaget, hur den än är konstruerad, kan rimligtvis inte gå in på de nivåer där man kan börja tala om att man hotar forskningens frihet. Jag tycker inte att ni skall göra det för lätt för er när ni talar om forskningens frihet.

Kerstin Göthberg tar upp datalogin. Till det vill jag bara säga, att visst är både datalogin och den professur som ni förordar viktig. Men man får ta litet hänsyn till att om man har sagt a får man säga b. Och detta ingår i ett beredningsmönster som vi har varit överens om tidigare.

Det har tagits ett beslut om fyra professorstjänster inom dataområdet. UHÄ skulle pröva tidpunkterna för dem, och sedan har man kommit fram till att det är möjligt att besätta två av dessa med kompetenta sökanden. Chalmers har gjort ett förberedelsearbete på ett visst ämnesområde. Om man nu skulle kasta om detta sätter man Chalmers i en mycket dålig

situation. Chalmers fick 300 000 kr. i föl för att bygga upp kompetensen på ett område, och då skall man inte beröva Chalmers professuren.

Jag hinner tyvärr inte replikera Jörgen Ullenhag, vilket skulle ha varit ett stort nöje.

Anf. 15 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! I debatten om debatten ber jag att nu få notera att Lars Gustafsson ger mig rätt att tala om det jag vill. Jag ber att få tacka för detta.

Lars Gustafsson är inte bekymrad för sakfrågan, att universitets- och högskolestyrelserna kan komma att ingripa också i sådana spörsmål som är av avgörande vikt för universitetens integritet. I Lundagård säger däremot utbildningsministern i en intervju att motivet för de nya förslagen är att man måste öka allmänrepresentanternas inflytande i högskolestyrelserna om man skall ge högskolorna större lokal beslutanderätt. Tesen är därmed denna: Om man vill ge högskolorna större möjligheter att själva fatta beslut om sina angelägenheter, då är det nödvändigt att den centrala politiska makten skaffar sig ökade möjligheter att via styrelserna bestämma hur denna lokala beslutanderätt skall utövas.

Detta måste, såvitt jag förstår, uttolkat innebära att man från regeringens och socialdemokratins sida inte är beredd att när det gäller högskolorna och universiteten lita på att de rätt kan förvalta det ansvar som universitetet och högskolor i västvärlden genom århundraden förmått att förvalta på ett sätt som varit till gagn för vårt fria och öppna samhälle.

Lars Gustafsson, den här promemorian innebär en avgörande förändring i synen på universitetens och högskolornas ställning och det är därför vi tar upp den här debatten. Att det dessutom i promemorian ges möjlighet för styrelserna att gå ned i organ under högskolestyrelserna och där föreskriva ett ökat politikerinslag gör det än mer påkallat att understryka de risker de föreslagna förändringarna innebär för forskningens och den högre utbildningens integritet. Promemorian öppnar möjligheter för politiker att i detalj utöva inflytande över vad universitetet skall använda sina resurser till. Detta menar jag, herr talman, strider mot tanken på det fria universitetet.

Till slut, Lars Gustafsson går nu förbi sin tes att man nog vänjer sig vid förändringar. Jag hoppas att det faktum att han inte upprepar att man vänjer sig vid alla de misstag som i det förgångna har gjorts innebär att han faktiskt är beredd att erkänna att universitets- och högskoleutbildningen i dag inger så allvarliga bekymmer att det finns anledning att med allvar och omsorg fundera över vad vi samfällt kan göra för att stärka kvaliteten, till gagn för hela vårt samhälle.

Anf. 16 JÖRGEN ULLENHAG (fp) replik:

Herr talman! Jag ger med den här repliken Lars Gustafsson nöjet att fortsätta diskussionen med mig – den är ett stort nöje.

När det gäller politikerinflytandet blev jag litet oroad över debatten i dag. Jag inbillade mig att man åtminstone på regeringshåll var ganska öppen för

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

vad remissinstanserna tycker och ville väga in vad universiteten och högskolorna själva har för uppfattning. Men Lars Gustafsson intar något slags försvarsposition för allmäninflytandet, och det skrämmer mig något. Enskilda socialdemokrater, även ledamöter av denna kammare, har mycket klart uttalat att allmänföreträdarna självfallet skall ha majoritet, men jag fick intrycket att regeringen retirerade något och kompletterade det första utkastet i promemorieform med ett alternativ som innebär att man inte tänker ge politikerna majoritet i styrelserna. Lars Gustafsson kan kanske kasta ytterligare ljus över vad som har förevarit. Jag hoppas och tror att högskolorna och universiteten bestämt kommer att säga nej och att trycket kommer att vara så starkt att regeringen inte vågar lägga fram förslag om förändringar.

Folkpartiets uppfattning är att statsmakten skall dra upp ramarna för högskolorna och universiteten. Det skall ske här i riksdagen efter förslag från regeringen. Sedan skall de enskilda universiteten och högskolorna ha så stor frihet som möjligt. Därför skall också, enligt vår åsikt, regionstyrelserna – mellanledet mellan å ena sidan universiteten och högskolorna och å andra sidan riksdag och departement – tas bort. Vi vill stärka enheterna ute på universiteten och högskolorna. Där skall en majoritet innehas av lärare, studerande och övriga verksamma inom högskolan. Ser vi internationellt på detta är det egentligen ganska självklart. Ibland tycker jag att debatten om regionstyrelserna och ett ökat politikerinflytande är något genant, om man även här ser litet grand ut över gränserna.

Anf. 17 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall börja med en replik till Jörgen Ullenhag, eftersom jag inte hann med det förra gången. Jörgen Ullenhag får se mina repliker och mina inlägg mot bakgrund av de anklagelser som har kastats fram, nämligen att forskningens frihet hotas. Jag ifrågasätter starkt om man kan förenkla bilden så, att man säger att forskningens frihet skulle hotas, om det blev ett ökat inslag av allmänrepresentanter i högskolestyrelserna. Jag har inte tagit ställning i frågan, eftersom den är ute på remiss. Ni kan ju även på den punkten ta det litet lugnt och avvakta remissopinionen och inte hetsa upp er för mycket. Det är väl självklart, att om man iordningställer en diskussionspromemoria i departementet och sänder den på remiss, får man ta intryck av remissopinionen. Annars vore det ju meningslöst. Ni kan väl ändå hysa så stor tilltro till oss socialdemokrater att ni räknar med att vi tar sådana hänsyn. Vi brukar ju ta hänsyn till opinioner. Jörgen Ullenhag gav f. ö. själv exempel på att vi förut har frångått regeringens proposition när det gäller utbildningssektorn. Får jag då fråga Jörgen Ullenhag om folkpartiet för sin del under alla betingelser är emot en majoritet av allmänrepresentanter i högskolestyrelserna.

Tidigare hade folkpartiet en öppning. Tog man bort regionstyrelserna, var ju folkpartiet villigt att diskutera en majoritet av allmänrepresentanter i högskolestyrelserna. Jag tycker att Jörgen Ullenhag var litet oklar på den punkten. Det vore kanske bra att få veta vilken ståndpunkt folkpartiet intar.

om folkpartiet kategoriskt är emot en majoritet av allmänrepresentanter i högskolestyrelserna eller ej. Det var emellertid när man började tala om att forskningens frihet var hotad som jag sade att det här är fråga om en överdriven rädsla. Jag tror nämligen inte att man kommer att i detalj styra forskningen. Den distinktionen tycker jag man bör observera.

Till Per Unckel har jag väl inte mycket mer att säga. Han fortsätter med att vara orolig och tala om forskningens frihet. Det får han väl då hålla på med. Jag rekommenderade honom att ta del av litet gammal utbildningshistoria för att se att sådant som tidigare var mycket omstritt har sedan blivit allmänt accepterat. Det innebär inte att jag menar att alla förslag till förändringar vid den tidpunkt då de framläggs är världens bästa förslag. Men jag tycker att man åtminstone kan nyansera sig litet när man ser tillbaka på utbildningspolitisk historia, så att det inte blir den här väldigt grova, förenklade bilden som man återger.

Talmannen anmälde att Jörgen Ullenhag anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 18 RUNE RYDÉN (m):

Herr talman! Ett mycket viktigt syfte med utbildningsbidragen för doktorander är att främja rekryteringen av de för utbildningen mest lämpade studenterna till forskarutbildning. För att detta syfte skall kunna uppnås fördras att utbildningsbidrag för den enskilde framstår som ett realistiskt alternativ till yrkesverksamhet utanför högskolan. I forskningspropositionen i fjol föreslogs därför att utbildningsbidragen för doktorander skulle utgå med ett belopp som ansluter till den övre beloppsgränsen inom arbetsmarknadsutbildningen samt dessutom ett särskilt rekryteringsfrämjande tillägg på 10 kr. per dag. Detta ansågs vara en viktig princip, som skulle garantera de forskarstuderande med utbildningsbidrag en rimlig standard. Vid ärendets behandling i utskottet förekom ingen annan uppfattning, och riksdagen fastställde i juni månad 1982 denna princip.

Det var därför med stor förvåning som jag tog del av budgetpropositionen, där föredragande statsrådet talar om att utbildningsbidragen för doktorander föreslås återgå till den relation till bidragen inom arbetsmarknadsutbildningen som de hade före den 1 juli 1982. Regeringen frångår riksdagens beslut genom förslaget i den nuvarande budgetpropositionen att man endast skall höja utbildningsbidraget till den lägre nivån, dvs. 5 610 kr./mån. Utbildningsbidraget skulle i annat fall ha varit 6 380 kr./mån. Om inte riksdagens beslut från våren 1982 fullföljs, kommer doktorander med utbildningsbidrag att få 770 kr. mindre per månad än vad riksdagen avsåg med sitt beslut. Vi anser att detta avsteg från det i juni 1982 fattade beslutet kan innebära början på en fortsatt relativ försämring av utbildningsbidragets nivå och att därmed syftet med utbildningsbidraget, att vara ett realistiskt alternativ till yrkesverksamhet utanför högskolan, förfelas. Detta kan vi moderater inte acceptera, och vi föreslår därför att utbildningsbidraget även i framtiden skall ansluta till den högsta nivån på arbetsmarknadsutbildning, vilket vi har

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

utvecklat i reservation 5 till utbildningsutskottets betänkande.

I budgetpropositionen finns det en i det här sammanhanget intressant passus på s. 389, där det står: "Enligt min mening är det rimligt att utbildningsbidragen höjs på nytt per den 1 juli 1983, då med 330 kr./månad, vilket innebär att utbildningsbidrag därefter utgår med 5 610 kr./månad." Och nu kommer det: "Utbildningsbidragen för doktorander kommer därmed att ha återtagit den relation till bidragen inom arbetsmarknadsutbildning som de hade före den 1 juli 1982." Läsaren får här en helt felaktig uppfattning och tror att detta innebär en förbättring i förhållande till arbetsmarknadsutbildningen. Men som jag har visat innebär det motsatsen. Låt oss hoppas att detta är ett olycksfall i arbetet. I annat fall är det fräckt att försöka lura läsaren på det sättet. Det hade varit hederligare och riktigare att säga som Lars Gustafsson sade tidigare i debatten – att man inte kunde hålla fast vid dessa principer av statsfinansiella skäl.

Den höjning av utbildningsbidragets nivå som vi föreslår skulle vid oförändrat antal innebära en merkostnad för statsverket, och det kan vi i det rådande statsfinansiella läget inte acceptera. Därför föreslår vi att de lokala högskoleenheterna får avgöra hur många utbildningsbidrag som ryms inom de tillgängliga resurserna. Tyvärr har staten inte resurser att satsa på alla eller ens en större del av de forskarstuderande. I valet mellan att ge samtliga dåliga försörjningsmöjligheter eller att ge en del av dem acceptabla, måste det senare alternativet väljas enligt min uppfattning.

När riksdagen 1982 fattade beslut om förbättring av studiefinansieringen inom forskarutbildningen beslutades bl. a. att amanuens- och assistenttjänsterna avskaffas och ersätts med utbildningsbidrag samt att vissa resurser avsätts för att möjliggöra inrättande av doktorandtjänster. En ny arvodestjänst som assistent kopplad till innehav av utbildningsbidrag tillskapades samtidigt. I moderata samlingspartiets partimotion i fjol anförde vi med anledning av detta: "Däremot kommer det inte att finnas någon möjlighet att inom ramen för de nya arvodestjänsterna som assistent engagera forskarstuderande utan utbildningsbidrag. Antagna forskarstuderande utan utbildningsbidrag eller doktorandtjänst kommer för sin försörjning att vara hänvisade till studiemedel, timarvoderad undervisning, tjänst som lärare eller projektstöd av olika slag. Inom vissa fakulteter och då kanske framför allt medicinsk och teknisk fakultet kan det dock finnas anledning att knyta till sig vissa av dessa doktorander för institutionsarbete och/eller undervisning på en fastare bas än genom timarvoderad undervisning. Enligt vår mening bör det därför finnas möjlighet, om särskilda skäl föreligger, att på arvodestjänst som assistent förordna även antagna forskarstuderande med doktorandtjänst samt forskarstuderande utan vare sig utbildningsbidrag eller doktorandtjänst."

När utbildningsutskottet behandlade det yrkandet skrev utskottet:

"När det gäller den i motion 1981/82:2220 förordade möjligheten att på arvodestjänst förordna forskarstuderande med doktorandtjänst (yrkande 14 i denna del) finner utskottet att yrkandet är tillgodosett genom regeringens förslag, varför det avstyrks."

Uttalandet var naturligtvis föranlett av kontakter med regeringen i frågan. Trots utskottets betänkande och riksdagens beslut med anledning av detta har regeringen inte accepterat riksdagsbeslutet. Vi moderater anser därför att riksdagen åter bör som sin mening ge regeringen till känna att det skall finnas möjligheter, om särskilda skäl finns, att på arvdestjänst som assistent förordna antagna forskarstuderande med doktorandtjänst samt forskarstuderande utan vare sig utbildningsbidrag eller doktorandtjänst. Målet bör naturligtvis fortfarande vara att främja rörligheten hos de forskarstuderande och motverka att forskarstuderande för längre tid innehar anställning som assistent vid institutioner men att det på det här sättet skall vara möjligt att knyta vissa av doktoranderna till institutionsarbete eller undervisning på en fastare bas än genom timarvoderad undervisning.

Dagens forskarutbildning är i många fall ensidigt inriktad mot en renodlad universitetskarriär. Den förhållandevis långa studietiden kan verka avskräckande för en del. Alla forskarstuderande har heller inte behov av en fullständig forskarutbildning. Många önskar en kortare påbyggnad inriktad mot karriär utanför högskoleväsendet. Därför bör enligt vår uppfattning en mellanexamen eller en specialistexamen inrättas i de ämnen eller ämnesområden där det finns ett sådant behov. En sådan examen skulle enligt vår mening inte behöva vara en etapp i forskarutbildningen. Det är tvärtom en fördel om den är fristående. Om en studerande sedan väljer att slutföra sin forskarutbildning efter mellanexamen, bör naturligtvis tillämpliga delar av den examen räknas till godo inom forskarutbildningen.

En sådan examen bör anpassas till de krav som ställs på en längre akademisk utbildning med specialisering på skilda områden och för arbeten som t. ex. ingenjörer, tekniker, administratörer och varför inte lärare på gymnasienivå. Mellanexamen skulle även kunna medföra en ökad jämförbarhet mellan svensk och utländsk utbildning. Visserligen finns f. n. möjligheter att avlägga sådan här mellanexamen eller specialistexamen inom vissa fakulteter, men vi tycker att frågan är av så stor betydelse att vi har tagit upp den i en särskild reservation, nr 7, där vi trycker på att en sådan här examen inrättas överallt och att den inte skall behöva vara en särskild etapp inom forskarutbildningen. Det finns nämligen enligt min uppfattning ett stort uttalat behov av en sådan här mellanexamen ute i näringslivet och inom administrationen, och den bör vara avsedd att täcka det behovet.

Högskolan har i dag små möjligheter att behålla de begåvade yngre forskarna och de nyutexaminerade doktorerna. Det kan t. o. m. vara ofördelaktigt att disputerat. Man blir överkvalificerad för vissa tjänster, förlorar doktorandbidrag samt har små möjligheter att stanna kvar inom högskolan, eftersom man ännu inte hunnit meritera sig för en docentur eller professur. Därför anser vi i moderata samlingspartiet att särskilda meriteringstjänster bör inrättas för nydisputerade forskare. Tjänsterna måste naturligtvis vara tidsbegränsade, och enbart de som nyligen har disputerat skall vara behöriga till dem.

Ytterligare en väg som måste tas i det här sammanhanget är att inrätta en ny tjänsteorganisation för högskolan. Redan våren 1980 presenterade en

parlamentarisk kommitté ett betänkande kallat Lärare i högskolan. Bakom namnet döljer sig förslag till en reform som är av vital betydelse för utbildnings- och forskningspolitiken. Förslaget innebär bl. a. att dagens konstlade uppdelning mellan undervisningstjänster och forskningstjänster avskaffas. Alla kompetenta lärare skulle, i likhet med vad som gäller i de flesta andra västeuropeiska länder, få möjlighet att forska inom tjänsten. Forskarna skulle, bl. a. för att förbättra forskarrekryteringen, delta i den grundläggande högskoleundervisningen i större utsträckning än nu. Det stelbenta systemet med detaljreglering av undervisningsskyldigheten som gäller i dag skulle göras flexiblere. Möjligheterna att utnyttja expertis utanför universiteten förbättras, och därmed skulle också forskningspotentialen öka ytterligare inom universiteten. Vi anser därför att en sådan organisationsförändring är utomordentlig angelägen, och vi hoppas att regeringen snarast möjligt lägger fram ett sådant förslag.

Herr talman! Jag skall nu övergå till att kortfattat behandla ytterligare några av de moderata reservationerna.

Utskottets majoritet har accepterat ett förslag om att inrätta en professur i freds- och konfliktforskning i Göteborg. Vi moderater konstaterar att UHÄ i sin anslagsframställning inte har placerat förslaget om inrättandet av en professur i freds- och konfliktforskning i den högsta prioritetsklassen. Vi anser därför inte att vi i nuvarande budgetläge kan tillstyrka ytterligare en professur i det här ämnet, men med detta har vi inte gjort någon värdering av ämnesområdet som sådant.

Vad sedan gäller de olika förslagen om satsningar i Norrbotten, som togs upp i proposition 120, anser vi att man har frångått de principer som bör vara vägledande i budgetarbetet. Vi anser att det fordras en långsiktig planering och uthållighet i medelstillsdelningen när det gäller att bygga upp kompetens inom ett forskningsområde. Att i en särskild proposition som utarbetats vid sidan om det vanliga budgetarbetet lägga fram utbildningspolitiska förslag som är särskilt avsedda att stödja näringslivet i Norrbotten finner vi därför mindre lämpligt. Vi anser i stället att anslagskraven från högskolan i Luleå bör behandlas i den sedvanliga budgetprocessen i avvaktan på att rutiner skapas för en mer långsiktig planering av medelstillsdelningen för hela forskningsområdet. Vi anser exempelvis att treåriga anslagsramar borde finnas på hela universitetssidan. Med hjälp av sådana ramar borde det vara möjligt att göra de långsiktiga satsningar som man har tagit upp i proposition 120. Vi går därför emot regeringens förslag på den här punkten, vilket vi har utvecklat i våra reservationer nr 12 och 19 liksom i reservation nr 31 om Kiruna geofysiska institut. I den sista reservationen konstaterar vi att tillämpning och produktutveckling av grundforskningsresultat inom det lågfrekventa ljudområdet har givit upphov till industriproduktion och sysselsättning i Kiruna. Vi anser emellertid att förutsättningen måste vara att arbetet leder till produkter som kan bli kommersiellt gångbara. Kostnaderna för den tillämpade forskningen och produktutvecklingen bör tas med i kalkylen på samma sätt som sker vid annan liknande verksamhet. Vi anser då också att om institutet vill anställa ytterligare personal och skaffa den

utrustning som behövs för ändamålet, så får man göra det, men detta skall bekostas via den uppdragsverksamhet som institutet åtar sig. Och därför anser vi att några anslagshöjningar via statsbudgeten inte behövs f. n.

I reservation nr 1 till utbildningsutskottets betänkande nr 32 för vi moderater fram i stort sett samma resonemang som vi hade i reservationerna nr 12 och 19 till det föregående betänkandet. Vi kan inte acceptera att man på det här området gör en särbehandling, utan vi tycker att de satsningar som begärs vad gäller byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde skall komma fram genom en sedvanlig budgetbehandling och genom en vanlig prioritering av departement och myndigheter. Så brådstörtat bör inte ärendet behandlas. Vi har därför inte kunnat acceptera den investering på 20 milj. kr. som föreslås.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservationerna nr 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 19, 21 och 31 till utbildningsutskottets betänkande nr 31 samt reservation nr 1 till utbildningsutskottets betänkande nr 32.

Anf. 19 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Med den här uppläggningsdebatten blir det så att Rune Rydén åter kommer att ta upp en del frågor som jag har betat av i mitt inledningsanförande, och jag tänkte inte uppehålla mig vid dem. Men låt mig ändå ta upp några av de saker som Rune Rydén berörde nu och som jag gick förbi mycket hastigt på den tid jag hade till mitt förfogande.

När det gäller mellanexamen har vi gemensamt konstaterat i utskottet att det går att inrätta mellanexamen nu. Den finns på en del håll och är på gång på andra håll. Nu menar moderaterna uppenbarligen att man skall inrätta en sådan examen överallt. Jag tolkar Rune Rydén på det sättet. Han säger samtidigt att det finns ett stort uttalat behov av denna examen. Om det finns ett stort uttalat behov utgår vi ifrån att det behovet gör sig gällande och får till följd att man kan inrätta mellanexamen på fler håll. Det finns alltså inget hinder för det, och vi från vårt håll är inte motståndare till det. Jag vill göra det klart, eftersom Rune Rydéns anförande möjligen kunde tolkas som att han betraktade oss som motståndare till denna examen.

Rune Rydén tog upp frågan om arvodestjänst som assistenter, som jag gick mycket hastigt förbi. Det system vi införde för ett år sedan är ett generellt system, och det är klart att det kan fungera olika bra för olika fakulteter. Nu har regeringen beslutat i år att ge UHÄ i uppdrag att följa övergången till det nya systemet. Det är möjligt att det kan ge anledning till att man får fundera på t. ex. någon annan lösning, för att underlätta övergången till det nya systemet. Det är också möjligt att det kan kvarstå olika behov vid olika fakulteter, och då kan man få göra en omprövning. Men vi tycker att det är lämpligt att avvakta UHÄ:s genomgång. De bör följa övergången ett tag innan vi klipper till med någon ny lösning. Om man ändrar sig för tidigt kan man inte särskilja ingångssvårigheterna från de mer permanenta svårigheterna. Därför tycker vi att det är klokt att vänta ett tag och låta UHÄ komma med sina iakttagelser. Sedan får vi ta förnyad ställning till detta spörsmål.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Anf. 20 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Lars Gustafsson uppehöll sig litet vid mellanexamen och sade att man har möjlighet inom vissa fakulteter att redan nu inrätta den. Det vet jag om, Lars Gustafsson. Det tycker vi från moderata samlingspartiets sida är bra. Men vi är inte nöjda med det nuvarande systemet. Vi menar att det klarare måste slås fast att en mellanexamen skall kunna vara en fristående examen och inte automatiskt ingå som en del i forskarutbildningen, och att man skall ha möjlighet att inrätta denna examen inom hela högskolan. Det finns, som jag sade i mitt anförande, ett mycket stort behov av en sådan här examen ute i näringslivet och inom administrationen. Den bör alltså komma till inom flera fakulteter än där den f. n. finns. Vi har också tyckt oss märka att även om det här behovet är klart uttalat, och det finns möjligheter inom vissa fakulteter att inrätta en sådan här examen, är kunskapen om denna möjlighet alldeles för ringa. Det har varit ytterligare ett motiv som vi har tyckt skulle finnas med när vi har skrivit en reservation beträffande mellanexamen. Vi vill alltså trycka på möjligheten att få till stånd mellanexamen inom hela universitetssektorn.

När det sedan gäller arvodestjänsterna för assistenter har UHÄ fått ett uppdrag, som Lars Gustafsson säger. Det är i och för sig bra. Det vi från moderata samlingspartiets sida har sagt är att det beslut som regeringen effektuerade var ett felaktigt beslut. Vi menar att det måste vara möjligt att redan nu inrätta sådana här arvodestjänster inom vissa fakulteter. Man kommer att ha stora problem att klara av bl. a. den undervisningsbörda som finns inom teknisk och naturvetenskaplig fakultet. Varför skall de stackare som blivit antagna till forskarutbildningen bli diskriminerade och inte få möjlighet till en sådan här tjänst? Om UHÄ håller på med utredningen och inte vill rätta sig efter vår uppfattning i den här frågan, tycker vi att man skall skynda på med utvärderingen så att de misstag som blivit begångna inom naturvetenskaplig och teknisk fakultet snarast möjligt kan korrigeras.

Anf. 21 LARS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Bara mycket kort om mellanexamen. Det finns inte, Rune Rydén, hinder för en sådan examen. Det har bevisats genom att mellanexamen har inrättats på vissa fakulteter. Om det stora behov finns som Rune Rydén talar om, kommer det väl att tränga sig fram och göra sig gällande – och då kan man fortsätta och inrätta mellanexamen även inom andra fakulteter.

Jag vill upprepa att det inte finns något hinder mot att inrätta mellanexamen, och om behovet är så stort som Rune Rydén säger kommer det väl att ta sig uttryck på något sätt. Tycker man att det är angeläget kommer man att pressa på.

Anf. 22 RUNE RYDÉN (m) replik:

Herr talman! Det kvarstår ett problem med mellanexamen, nämligen att det skall vara en fristående examen och inte utgöra en etapp som automatiskt ingår i forskningsutbildningen.

Detta tycker vi från moderata samlingspartiet är utomordentligt viktigt, eftersom det finns många yrkesområden som skulle ha stor nytta av en dylik specialinriktad examen. Låt mig som exempel nämna näringslivet, där man på vissa ingenjörsfunktioner inte har behov av en fullständig forskarutbildning men däremot av en mellanexamen eller specialistexamen, som skulle kunna specialkomponeras och därmed utgöra en fristående examen i sammanhanget.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

Anf. 23 BARBRO NILSSON i Örnsköldsvik (s):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 31 tas under punkt 13 upp anslaget till humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Där behandlas även motion 1982/83:680, som bär bl. a. mitt namn. Motionen avser anslag till forskning för att utröna effekterna på kort och lång sikt av våldsskildringar på film. Motionen har behandlats mycket ingående och positivt av utskottet. Och jag uppskattar vad utskottet säger i sitt betänkande, men jag vill ändå ge några synpunkter.

Det är människan och hennes grundläggande behov som bör avgöra hur vi skall använda teknik i olika former. Även nyttjandet av massmediatekniker bör relateras till våra verkliga behov. Och konsekvenserna för bl. a. barnens livsvillkor skall vara avgörande för olika ställningstaganden och beslut.

Det är nödvändigt med en beskrivning av barnens mediamiljö – dess villkor och konsekvenser. För många barn är deras kulturmiljö inte mycket mer än deras TV-miljö. Risker för ökad TV-konsumtion växer dessutom genom den elektroniska utvecklingen. Mer än något annat medium formar TV barnens inställning till andra medier. Det innehåller de vänjer sig att välja i TV väljer de också i böcker, serietidningar etc.

Självfallet påverkas vi mycket av bilder – i TV, i filmer och i andra sammanhang. Beskrivningen, att en bild säger mer än tusen ord, är ju bekant för de flesta av oss. Men vuxna – såväl TV-tittare som t. ex. de som producerar och distribuerar underhållningsvåldet – värjer sig för sådana påståenden. Samtidigt som TV-industrin försöker hävda att TV-våldet inte påverkar människan, kan den å andra sidan övertyga reklamindustrin om att TV är det allra bästa medlet för att påverka människor att köpa saker, det mest effektiva reklammediet och värt flera miljarder i reklaminvesteringar. Bara produktionen av ett 30 sekunders reklaminslag kan kosta 800 000 kr.

Det finns en rad forskningsresultat om filmens och televisionens påverkan och effekter, särskilt då det gäller barn – redovisade i SOU 1981:16. Hur barnet påverkas beror på en rad faktorer. Vi vet också att mindre barn inte kan skilja på det som sker i verkligheten och filmens "verklighet". Av en dansk undersökning framgår det

att 50 % av utfrågade barn ansåg att TV/film var mer trovärdig än föräldrar, lärare, tidningar – därför att man får se bilden,

att otrygga och osäkra barn med dåliga sociala kontakter ser mer på TV, ser mer våldsprogram och påverkas mest,

att det som ett barn upplever – och hur det upplever det – (ångest,

Onsdagen den
1 juni 1983

*Forskningsanslag,
m. m.*

aggressivitet, passivitet) fastnar i medvetandet och påverkar det under dess fortsatta utveckling.

Det har i flera tiotal år debatterats i vilken grad egenskaper med våld som ett symptom blir förstärkt av att man ser underhållningsvåld i film, TV och video. Många undersökningar ger entydiga fakta om underhållningsvåldets skadliga effekter. För flera år sedan lanserade några forskare den s. k. katharsisteorin om underhållningsvåldet. Man hävdade att barn skulle kunna befrias från vissa inre spänningar och bli mindre aggressiva genom att se våldsinslag på TV eller film. De senaste resultaten säger att katharsisteorin bestämt bör avvisas.

Svenska läkaresällskapet säger i sitt remissvar om "Våld i videogram" att barn som ser mycket våldsprogram i TV har ett mer aggressivt beteende både direkt efteråt och i uppföljningar tio år senare.

Utbildningsutskottet har i sitt betänkande 1982/83:31 gett vår motion 1982/83:680 en mycket seriös behandling. Det tackar vi för. Utskottet förklarar att ett utbud av film m. m. som präglas av våldsinslag som förstärker könsfördomar, rasism och människoförakt, strider inte bara mot de mål som ställts upp för ungdomsskolan utan även mot de grundläggande värderingar som vårt demokratiska samhälle bygger på. Dessa grundläggande värderingar måste vårt samhälle värna om. Enligt utskottets uppfattning bör därför forskningen på området inte bara kretsa kring problem rörande effekter på barn och ungdom av våldsinslagen utan även inriktas på åtgärder som på sikt kan leda till en minskad konsumtion av filmer med våldsinslag.

I detta sista kan jag också instämma. Och, herr talman, jag vill därmed även yrka bifall till utbildningsutskottets hemställan i betänkandet 1982/83:31.

Anf. 24 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Omtänksamma partikamrater, som föreställt sig att en professor möjligen kunde ha några synpunkter på forskningen, har i min frånvaro antecknat mig för den här debatten. Jag har därför med särskild uppmärksamhet lyssnat på vad som har sagts och funderat över det som inte har blivit sagt eller det om vilket det har sagts att det inte borde ha sagts, åtminstone inte här och nu.

Den här forskningsdebatten är knuten till utbildningsutskottets behandling av budgetpropositionen. Riksdagens uppgifter är enligt regeringsformen bl. a. att bestämma hur statens medel skall användas. Därför blir det lätt en stark tonvikt på pengar, medan principerna kommer i bakgrunden. Men, Lars Gustafsson, det är faktiskt så att den s. k. högskolereformen har utgjort ett permanent oroselement för forskningen i vårt land och nu även gör det för socialdemokratiska intellektuella. Det kan inte hjälpas att detta måste slå igenom i debatten, och det har det gjort bl. a. i Per Unckels och Jörgen Ullenhags anföranden.

Sedan jag lämnat utbildningsutskottets solida tråkighet för konstitutionsutskottets intressanta principdebatter, där det är högt i tak, har jag större

förståelse än vad Lars Gustafsson har för vikten av debatter där man kan se pengarna som symboler för idéer.

Här har talats, bl. a. av Jörgen Ullenhag, om styrelser och styrning. I det angenäma men fåtaligt besökta offentliga samtal som jag i februari i år hade med Lena Hjelm-Wallén här i kammaren uttalade vi oss båda till förmån för uppmuntrans pedagogik. Men det finns också en upprepningens pedagogik som jag har funnit vara mycket gångbar i riksdagen. Jag vill därför ur protokollet från den 1 februari läsa upp följande stycke:

”— att administration inte har något egenvärde utan är ett medel att tjäna en uppgift. De här styrelserna på olika nivåer skall inte tro att de *styr* någonting: de måste läras att inse att de är *trängna*, som skall förse de stridande styrkorna med resurser. De stridande i högskolan är vetenskapsmännen och lärarna, och – nästan – alla vetenskapsmän skall också vara lärare, och alla lärare skall ha vetenskaplig kompetens. 'Högskolans' verkliga enheter är *institutionerna*. Administratörer älskar att rita diagram i pyramidform, där de själva sitter i toppen och de som gör det egentliga jobbet finns längst ned. Det här, Lena Hjelm-Wallén, skall man resolut vända på: det är de aktiva forskarna, som befinner sig *främst* vid 'forskningsfronten', som det så vackert heter, och trängen är längst bak. Den är inte oväsentlig i sammanhanget, men detta är en *serviceenhet*. Och låt oss också erinra oss att de medel, som håller trupperna stridsdugliga, inte enbart härflyter ur statliga källor: mycket av den värdefullaste forskningen i vårt land bekostas ur enskilda fonder!”

Forskningsdebatten kan därför inte tystas – det är så mycket som måste vridas rätt. Om man får tillåta sig att vidga perspektivet ytterligare något, vill jag återge några rader ur ett handlingsprogram som jag försökte formulera för ungefär tio år sedan: ”Slå vakt om *universitetens frihet* som oberoende *sanningssökare* och *sanningssägare*.

Behåll *sambandet mellan forskning och undervisning*, överallt och alltid.

Återupprätta *ordentliga kvalitetskrav* inom både undervisning och forskning. Tillse att examina behålls och åter blir jämförbara med de bästa utländska, så att svensk utbildning även i framtiden kan hävda sig internationellt – (inte minst därför att så många av våra studenter kommer att behöva söka sin utkomst i andra länder).”

Här skall jag göra en parentes. Det stolta universitetet i Lund har som valspråk *ad utrumque* (paratus), beredd till allt – ett stridande universitet på Karl XI:s tid. Efter det lågvattenmärke i svensk vetenskapshistoria som i går markerades vid detta universitet får man kanske tolka valspråket som ”beredd att uthärda allt”.

Jag återgår till det programmatiska: ”*Vägra medverka till politisk styrning* av universitet och högskolor genom politiserande byråkratstyrelser, utsedda av regeringen, av vilken färg denna än må vara. Universiteten och högskolorna skall styras av sina egna: de måste förbli fria republiker i ett alltmer genomorganiserat och låst samhälle.

Utveckla *vettiga former* för *samverkan* mellan lärare, studenter och

anställda inom hanterliga enheter och med minsta möjliga pappersexercis och formalism. Se därvid till att ansvar och resurser här som eljest motsvarar varandra. Anslut de regionala högskolorna till deras naturliga moderuniversitet och anpassa deras utbildningsutbud till lokala önskemål och behov.”

Per Unckel har här i dag hänvisat till de intressanta uppsatser i Tiden av herrarna Sverker Gustavsson och Bo Gustafsson, som innebär att de hissat upprorsfanan mot den hittillsvarande socialdemokratiska universitetspolitiken, och vilka jag mera utförligt redovisade i interpellationsdebatten i februari med Lena Hjelm-Wallén. Vid det tillfället hade jag ännu inte hunnit läsa Gunnar Myrdals ”Hur styrs Sverige?” – och i detta sammanhang har ordet ”styra” en reell betydelse; här betyder det inte service.

Jag tillåter mig, herr talman, att citera ur denna intressanta socialdemokratiska skrift av en svensk nobelpristagare i ekonomi, med långvarig erfarenhet av forskning och politik, och som – för att citera honom själv – ”genom hela sitt arbetsliv bevarat ett levande intresse för hur det är och hur det går inom den äldsta och på längre sikt den motståndskraftigaste internationella samhörigheten, den akademiska världsrepubliken, och dess misshandlade och nödställda underavdelning i Sverige”.

Gunnar Myrdal avslutar vemodigt sina kritiska synpunkter på den svenska forskningen så här:

”Jag misstänker att vad jag ovan sagt och kommer att säga i andra delen av boken inte kommer att ge reformimpulser, vare sig åt de sammanknutna byråkraterna-organisationsfunktionärerna-politikerna, som nu är vår överhet och som har gripit ansvaret för hur det blivit med den högre undervisningen och forskningen i Sverige, eller åt mina yngre kolleger som trälär i de ofta förtvinnade institutioner som tillskapats av dessa bildstormande dilettanter. Men kanske kan ändå en del synpunkter inom min utopi bli idéskapande för några unga akademiker, vilkas sinnen inte tyngs av de äldres skuldbörda för meddelaktighet i ansvaret för hur det blivit, eller åtminstone för undergivenhet till vad som skett. Kanske också för några av de äldre som måste vändas i det system de varit med om att tillåta bli verklighet.

Att ’beslutsfattarna’ – för att använda en av de avslöjande språkliga nybildningarna – skulle kunna påverkas utan ett mäktigt, samlat tryck från akademikerna, finner jag osannolikt. Frågan är bara om dessa senare inte alla blivit så tilltufsade, nedpressade och taktiska, att de förlorat modet att tänka och att tala fritt om sin och universitetens situation i vårt land.

När jag i tidningarna och på annat sätt följer diskussionen om den högre utbildningen och forskningen i Sverige, förvånas jag över *hur sällan den lyfts, blir rationell och radikal och då kommer att gälla annat och mer än justeringar av den ena eller andra detaljen i det system som blivit den bestående ordningen.*”

Herr talman! Detta kan kanske vara ett försvar för dem som här i dag velat inte bara diskutera budgetpropositionens anslag utan försöka se igenom och bortom budgetposterna till själva systemets överlevnad och, förhoppningsvis, dess tillfrisknande.

Onsdagen den
1 juni 1983

Herr talman! Ett av de stora problemen inom den högre utbildningen i dag är förvisso forskarutbildningen. Ett annat är om vi rätt tar till vara den resurs som de forskarutbildade utgör. Jag har tillåtit mig att aktualisera de här problemen i en motion, nr 952. Utskottet har ägnat den nära två sidor i sitt betänkande, och därtill har också fogats en gemensam borgerlig reservation, nr 2. Det finns anledning att kommentera frågorna något ytterligare.

*Forskningsanslag,
m. m.*

För den som vill främja forskningen i riksdagen är måhända tidpunkten inte den alldeles bästa för att ta upp de här problemen. Då tänker jag mindre på den nu generellt ansträngda debattiden i kammaren än fastmera på det förhållandet, att vi för första gången i går hade en disputation på ett område som kammarens ledamöter är experter på. Riksdagen inifrån, av en förutvarande riksdagsledamot. Avhandlingen aktualiserar förvisso frågan om forskarutbildningens innehåll, men däremot säkerligen mindre i det ifrågavarande fallet hur den forskarutbildade skall utnyttjas från samhällets synpunkt. Det senare lär den nyblivne doktorn med ett väl utvecklat sinne för publicitet klara galant på egen hand.

Min anmärkning, att tidpunkten kanske inte är den lämpligaste, hänger självfallet samman med att många just i dag och i denna kammare frågar sig, inte utan orätt: Är detta som har presterats vetenskap? Det är det naturligtvis endast i mycket begränsad utsträckning. Vissa kapitel skulle jag möjligtvis ha kunnat godkänna som en tvåbetygsuppsats eller kanske, om jag hade haft mycket god vilja, som en trebetygsuppsats i statskunskap, men som vetenskaplig doktorsavhandling – nej! Olyckor händer emellertid i den akademiska världen liksom på andra områden, men de är dess bättre inte legio utan undantag, och det bör observeras av kammarens ledamöter. Det hindrar självfallet inte – och det skall sägas i sanningens namn – att avhandlingen, betraktad som debattskrift, inte är ointressant. Det finns många synpunkter på riksdagens arbetssätt som väl skulle förtjäna att diskuteras.

Efter den här utvecklingen, som i förhandenvarande läge kanske ändå kan motiveras, vill jag återvända till det centrala temat: Hur skall samhället bättre kunna utnyttja den resurs som de forskarutbildade utgör? Först något om bakgrunden.

Utgångspunkten för 1969 års forskarutbildningsreform var i stort sett följande. Genomsnittsåldern för dem som disputerade för doktorsgraden ansågs vara alltför hög, över 40 år. Samtidigt var licentiatexamen, mellanexamen, i stort sett likvärdig med doktorsexamen utomlands. Alltså togs disputationen för doktorsgraden bort, licentiatexamen avskaffades och en ny doktorsexamen infördes, som skulle ligga på ungefär samma nivå eller något högre än den gamla licentiatexamen. De framtida doktorerna, hoppades man, borde därmed bli färdiga ungefär runt 30 års ålder.

Nu har det inte blivit som man hoppades. De forskarstuderande är äldre när de påbörjar sin utbildning, och genomsnittsåldern för avlagd doktorsexamen ligger för de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna på över 40 år.

Detta beror självfallet på flera omständigheter. En är ekonomin under doktorandstudierna. Det innebär för den forskarstuderande en stor uppoffring att ägna flera år av sitt liv åt utbildningen. Möjligheterna till försörjning är antingen utbildningsbidrag, som bara ungefär 10 % kan räkna med att få – de är dessutom rätt blygsamma jämfört med den normala lönesättningen i samhället – eller också deltidsarbete eller, och inte minst viktigt, en förstående äkta hälft med en hygglig inkomst.

Allt detta, en dålig ekonomi, psykisk stress och tilltrasslade personliga förhållanden, vilket är det pris som den forskarstuderande får betala, vore kanske värt att betala om vederbörande doktorand samtidigt visste att det lönade sig. Det måste med andra ord finnas en tillräckligt bra morot som motiverar uppoffringarna. Denna består självfallet i hyggliga inkomster och dessutom tillträde till vissa tjänster.

Utskottet konstaterar kallt att lönesättningen för statliga tjänster är en fråga för arbetsgivarverket och personalorganisationerna. Så är det givetvis. Men samtidigt skall det också erinras om att de grupper det här är fråga om inte är särskilt talrika. I löneförhandlingar är det ju gruppens kvantitet, inte kvalitet, som betyder mest – om det inte rör sig om för vissa samhällsfunktioner avgörande nyckelgrupper. Därtill kommer att de akademiker det här är fråga om ju vanligtvis för ett ganska lågmålt språk. Främst är de intresserade av sitt specialiserade jobb och mindre av fackliga engagemang. De har alltså lätt blivit offer för huggsexan på arbetsmarknaden.

De tjänster för vilka doktorsexamen krävs i dag ligger inte särskilt högt på löneskalan, i varje fall inte så högt att det är fråga om en rejäl morot.

Nästa fråga i sammanhanget blir då meritvärderingen och ett klart angivande att för vissa tjänster kräver samhället en forskarutbildning. Den frågan har – som utskottet påpekar – utretts, men vad som hittills kommit ut av det hela tycks vara att den forskarutbildade skall få tillgodoräkna sig fyra års tjänst vid sökande av statliga tjänster. Dessa fyra år skall motsvara den normaltid som avses för doktorandutbildningen. Men detta är ju att enbart räkna i kvantitativa termer – så vanligt för det här samhället – men med bortseende från de kvalitativa.

Civilministern har också nyligen tillsatt en utredare för att se över meritvärderingen vid tillsättning av statliga tjänster. Det gäller hur man skall mäta vård av barn, studieledighetstid, deltidsarbete, utlandstjänstgöring – och forskarutbildning. Vilket sammanhang – forskarutbildning eller vård av barn!

I min motion har jag angivit olika vägar för att bättre ta till vara de forskarutbildade, en livsnödvändighet för varje samhälle. Det gäller den enskilda sektorn, där det behövs mer information. Det gäller i hög grad den offentliga, där kontaktforskningen kan stimuleras ytterligare och föras in på nya områden. Varför inte, har jag frågat, administration, museer, bibliotek m. m. förutom den industriella och tekniska sektorn, där sådan verksamhet redan etablerats och bör byggas ut vidare.

Utskottsmajoriteten nöjer sig med att konstatera vad som gjorts och vad som är på gång, medan reservanterna efterlyser en högre grad av aktivitet

från regeringens sida. Regeringen bör efter vederbörligt beredningsarbete anmäla för riksdagen sitt ställningstagande till de förslag om allmänna riktlinjer beträffande forskarutbildningens meritvärde som framlagts av kommittén om forskningens och forskarutbildningens situation i den nya högskolan. Likaså understrykes behovet av information till arbetsgivarna inom den enskilda sektorn om forskarutbildningens innehåll och förändringarna inom forskarutbildningen.

I nära anslutning, herr talman, till detta problemområde ligger frågan om hur utländska forskare skall kunna ha råd att vistas i Sverige, med hänsyn till skatteskäl. Det särklassigt hårda skattetrycket gör det näst intill omöjligt för industrier och universitet att förmå utländska forskare att under viss tid slå sig ned här i landet. Detta är ett problem som aktualiserats av en folktopmotion. Utskottsmajoriteten är inte negativ till en lösning av problemen, men skrivningen är defensiv. Det krävs snabba åtgärder också på detta område.

Mot bakgrund av vad jag här sagt, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 2 och 3.

Anf. 26 BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Herr talman! Jag är djupt medveten om hur aktsamma vi behöver vara om debattiden, så jag skall försöka begränsa mitt anförande till några få minuter. Det gäller ett par avvisade motioner i ett ämne som egentligen skulle kräva längre tid att kommentera, biotekniken.

Biotekniken är ett dynamiskt och expansivt forskningsområde. Den internationella utvecklingen går snabbt, och det är viktigt att såväl forskare som lekmän, t. ex. vi politiker, agerar så att vi främjar en svensk kunskapsuppbyggnad på området.

I motion 1982/83:1364 har jag och Karin Israelsson föreslagit att riksdagen beslutar inrätta ett biotekniskt råd.

Bakgrunden till vår motion är att ansvaret för fördelning av statliga forskningsmedel till bioteknik och bevakning är sektoriserat och uppsplittrat på olika myndigheter och institutioner. Vi motionärer anser att en helhetssyn måste anläggas på biotekniken. Den snabba utvecklingen gör att biotekniken förtjänar ett eget forskningsråd som allsidigt kan bedöma olika angelägna projekt, utarbeta underlag för en svensk strategi och allsidigt bedöma konsekvenser av projekten för samhället.

I motionen 1982/83:844 har jag och Bengt Kindbom föreslagit att riksdagen ger regeringen till känna åtgärder för kunskapsuppbyggnad i ämnet Den biologiska datorn.

Utbildningsutskottet menar att frågan är "för tidigt väckt".

Som vi framhåller i motionen finns biologiska datorer inte i dag. Men området är föremål för forskningsinsatser och bevakas av företag i länder som USA och Japan. Oavsett om eller när biologiska datorer blir verklighet är det angeläget att vi i Sverige skaffar oss en ordentlig kunskap om vad som händer i andra länder på den högteknologiska forskningens område.

Vi måste snabbt kunna fånga upp nya impulser från utlandet. För Sverige

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Forskningsanslag,
m. m.*

borde det billigaste och effektivaste sättet vara att en mindre högskoleinstitution följde utvecklingen inom molekylär elektronik och biodatorområdet. En sådan institution inom högskolan skulle givetvis samarbeta med andra institutioner samt med näringslivet.

I motion 1982/83:1395 har jag och Nils G. Åsling föreslagit en svensk anslutning till internationella databaser på bio- och genteknikens område, i syfte att främja svensk kunskapsuppbyggnad och ökat informationsutbytte.

Utskottet hänvisar till en rapport enligt vilken det sägs att svenska forskare har tillgång till de berörda databaserna. Men det sägs inget om hur bred den tillgången är.

Tyvärr finns illavarslande tendenser i de stora industriländerna att stämpla högteknologin som strategisk med hänsyn till det nationella intresset. Informationsflödet begränsas, och forskare verksamma i olika länder får allt svårare att fritt utbyta information och erfarenheter. Det är då viktigt med en officiell och kontraktsbunden svensk anslutning, så att svenska forskare inte kan råka ut för att plötsligt bli utan tillgång till databaserna av kommersiella skäl, nationella säkerhetsskäl e. d.

Herr talman! Biotekniken utvecklas med utomordentlig snabbhet och kommer att leda till förändringar på en rad områden. Den inrymmer också etiska, sociala och humanitära aspekter som fordrar noggranna konsekvensanalyser.

För oss som politiker borde det vara en utmaning att främja en svensk kunskapsuppbyggnad på området, att medverka till att vi tar till vara de positiva användningsområdena inom biotekniken, samtidigt som vi avstår från delar som visar sig medföra risker eller har negativa konsekvenser.

För detta krävs en genomtänkt bioteknik-politik utifrån en helhetssyn och en balans i insatserna mellan teknik-användning-samhällskonsekvenser. Vi måste ta till oss ny kunskap. Vi måste visa generositet särskilt mot internationella organ som önskar lokalisera institutioner till vårt land för att främja en användning av biotekniken som gagnar u-länderna.

Herr talman! Jag är medveten om det fåfänga i att argumentera mot ett enigt utskott, så jag har inget eget yrkande. Men det finns anledning att noga följa utvecklingen, och vi motionärer lär få återkomma i frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.*

Anf. 27 TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera utbildningsutskottets betänkande 29 om anslag till lokala och individuella linjer och enstaka kurser m. m.

* Voteringarna redovisas efter debatten om UbU 35.

Onsdagen den
1 juni 1983

Anf. 28 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande 29 finns en reservation från centern om styrning av resurser till mindre högskoleorter.

De mindre högskoleenheterna börjar alltmer finna sina arbetsformer. Det har visat sig att de haft en utomordentlig betydelse för näringslivet i regionen. De har också – och det var ju ett av syftena – givit nya studerandegrupper möjlighet till högre utbildning. Vid enkäter har det visat sig att många studerande förklarat att de utan tillgång till högre utbildning på "hemmaplan" över huvud taget inte hade kunnat studera.

Kontakterna mellan högskolan och det regionala näringslivet har utvecklats och fördjupats. Detta gäller också kontakterna med andra samhällsmyndigheter – arbetsmarknadens organisationer, kommuner, landsting och utvecklingsfonder.

Man kan också konstatera, och det tycker jag är mycket glädjande, att utbildningskvaliteten på de s. k. små högskolorna är minst lika god som vid de stora universiteten. Kritikerna, som ifrågasatt de små högskolornas berättigande, har ju ofta hävdat motsatsen.

Ur de studerandes synpunkt är tillgänglighet till utbildning mycket angelägen. Detta gäller naturligtvis inte minst den utbyggda lärarfortbildningen, och det gäller uppdragsutbildning och uppdragsforskning.

Utskottet har på ett mycket kortfattat sätt behandlat de här frågorna och hänvisar i stort sett bara till den regeringspromemoria som återopats tidigare i dag och som man menar innehåller lösningen på problemen när det gäller resurser till de mindre högskolorna. Jag är litet förvånad och kanske också besviken över att socialdemokraterna inte vill ställa sig bakom en viljeyttring just på det här området. Om de mindre högskolorna skall kunna stabiliseras och utvecklas, är det viktigt att resurser tillförs dem i större utsträckning än i dag. Det gäller inte minst anslag till lokala individuella linjer och enstaka kurser.

Till sist, herr talman, skulle jag med ett par ord vilja beröra det särskilda yttrande från moderaterna som är fogat till utskottsbetänkandet. I detta särskilda yttrande tar man också upp frågan om styrning av resurserna till de mindre högskoleorterna, men enligt mitt sätt att se är yttrandet mycket luddigt. Frågan är vad man egentligen avser. Är det en konsekvent nedläggning av de små högskolorna som man är ute efter? Är det en koncentration till de stora högskolorna med någon form av distansundervisning som man har tänkt sig? Det skulle vara intressant att få höra vad man verkligen menar med det här yttrandet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Anf. 29 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Jag tänker tala om reservation 2 i utbildningsutskottets betänkande 29 som gäller högskoleutbildning för skyddsombud. Men jag kan i det sammanhanget inte låta bli att beröra den diskussion som förts om en

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

arbetsmiljölinje inom högskolan.

Det ställs i dag stora krav på de människor som väljs till skyddsombud. Inte minst ställer deras uppgift stora krav på kunskap om olika miljöfarliga gifter, som i allt större omfattning används på arbetsplatserna. Detta i sin tur innebär att de valda skyddsombuden skall ha rätt och möjlighet att få kvalificerad utbildning, och från vpk:s sida anser vi att en sådan bör finnas inom högskolans ram.

Sedan flera år har en ny utbildningslinje inom arbetsmiljöområdet planerats vid högskolan i Luleå. Den har stark förankring inom fackföreningsrörelsen, och den svarar mot väl dokumenterade regionala krav.

Den borgerliga regeringen försökte 1981 stoppa den planerade arbetsmiljölinjen. Men det lyckades inte, och i stället beslöt riksdagen, efter viss utredning, om utbildningens innehåll. Det är märkligt att socialdemokraterna – som då röstade mot försöket att stoppa linjen – i dag går på borgarnas förslag om en nedläggning.

Vi menar att enstaka kurser och linjer för skyddsombud skulle kunna hämta näring från den här arbetsmiljölinjen.

Vi anser att det är viktigt att skyddsombuden får en utbildning med ett kraftigt inslag av arbets- och samhällsvetenskap. Men tyvärr är det en genomgående trend i dag, när vi har lågkonjunktur i samhället, att sådana frågor som skyddsarbete och arbetsmiljö får stå tillbaka.

Vi avser att återkomma gång på gång i denna fråga, tills det blir en rättelse och vi kan garantera dem som väljs till skyddsombud på våra arbetsplatser en för dem relevant och gedigen utbildning.

Jag vill med de orden, herr talman, yrka bifall till reservation 2.

Anf. 30 GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! I budgetpropositionen betonas värdet av de mindre högskolorna mycket starkt. Det heter där bl. a.: "De mindre högskoleenheter utgör utanför universitetsorterna redan blivit verksamma instrument för att förbättra förutsättningarna för sina respektive regioners utveckling. De fångar upp impulser från det omgivande samhället för att utveckla nya utbildningar, erbjuda fortbildning och vidareutbildning och utveckla forsknings- och utvecklingsverksamhet för bl. a. små och medelstora företag och offentliga verksamheter av skilda slag." Utbildningsministern betonar också i budgetpropositionen att hon med sina förslag sökt tillgodose behovet av stabilitet i de mindre högskoleenheternas verksamhet.

Jag tycker att dessa uttalanden är mycket tillfredsställande, och det finns enligt utskottsmajoritetens mening i det här läget inte behov av ytterligare uttalanden om de mindre högskolornas betydelse; deras betydelse är klart och entydigt angiven av regeringen i budgetpropositionen.

Till detta kan läggas att UHÄ på regeringens uppdrag nyligen har lämnat ett betänkande om forsknings- och utvecklingsarbete vid de mindre högskolorna. Om det förslag som där förs fram kommer att förverkligas skulle de mindre högskolornas betydelse öka ytterligare.

Fördelningen av medel som anvisas under det här anslaget, som rubriceras

Lokala och individuella linjer och enstaka kurser, har regionstyrelserna ansvaret för. Styrelsernas planering sker som bekant i nära samverkan med andra regionala organ, näringslivet, löntagarnas organisationer och naturligtvis också de enskilda högskoleenheterna. Riksdagen bör inte ge några detaljanvisningar beträffande denna regionala planering.

Med hänvisning till detta föreslår utskottet avslag på en rad motioner, och jag yrkar avslag på de två reservationerna och bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Till det tidigare sagda vill jag sedan foga en kommentar till Björn Samuelsons inlägg, där han sade att socialdemokraterna går emot inrättandet av en arbetsmiljölinje i Luleå. Det påståendet måste grunda sig på en total missuppfattning. Förhållandet är tvärtom att vi genom det resurstillskott som kunnat ges har kunnat konstatera att förutsättningar nu skapats för ett förverkligande av denna utbildningslinje.

Detta är sagt om reservationerna och utskottets majoritetsskrivning på de punkterna. Men där markeras egentligen inte den avgörande skiljelinjen i det här betänkandet, utan det är i det moderata särskilda yttrandet som en principiellt avvikande uppfattning förs fram i fråga om högskoleorganisationen.

Moderata samlingspartiet vill där aktualisera en ny ordning för den högre utbildningen på de mindre högskoleorterna. I detta särskilda yttrande skriver moderaterna att den högre utbildningen på de mindre högskolorna bör ske i form av decentraliserad undervisning, administrerad av större högskolor och universitet.

Jag vill här ansluta mig till Kerstin Göthbergs frågor till moderata samlingspartiets företrädare. Det särskilda yttrandet innebär i klartext att moderaterna vill lägga ned de mindre högskolorna som självständiga högskolor. Det framgår emellertid inte vilka högskolor som avses i detta sammanhang och som alltså går under rubriken mindre högskolor i det särskilda yttrandet. Det vore mycket intressant om moderaterna ville lämna en närmare förklaring på den här punkten.

Med mindre högskolor avses i allmänhet de högskolor som saknar egna fasta forskningsresurser. Om det är den definitionen som moderaterna använder sig av här, då berörs följande högskolor: Eskilstuna/Västerås, Falun/Borlänge, Gävle/Sandviken, Örebro, Jönköping, Halmstad, Kalmar, Kristianstad, Växjö, Borås, Karlstad, Skövde, Sundsvall/Härnösand och Östersund.

Jag vill avslutningsvis fråga moderata samlingspartiets företrädare: Anser ni att dessa högskolor skall fråntas sin ställning som självständiga högskolor?

Anf. 31 KERSTIN GÖTHBERG (c) replik:

Herr talman! Jag både tror och hoppas att utskottets värderade ordförande och jag har samma syn på de små högskolornas framtid och på hur viktigt det är att slå vakt om dem och se till att de förstärks.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Men det är inte bara vi i centern som har uttryckt oro motionsvägen, utan det finns också ett ganska stort antal motioner från socialdemokrater i olika delar av landet, där man har upplevt att de små högskolornas existens kanske hotas från olika håll. Genom de motionerna har man kanske velat ha någon form av viljeyttring från utskottet, och det är egentligen vad jag efterlyser.

Utskottet talar om utbildningsdepartementets promemoria och förslaget där, men jag är inte så övertygad om att det förslaget innebär precis det vi eftersträvar. Men jag tycker inte att vi skall behöva ta den debatten nu, eftersom hela förslaget är ute på remiss och vi får tillfälle att komma tillbaka till det i höst.

Anf. 32 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! I budgetpropositionen säger föredragande statsrådet på s. 407:

”UHÄ:s förslag visar att etableringen av en särskild arbetsmiljölinje fordrar stora åtaganden bl. a. vad gäller lokaler och utrustning. Även om jag för egen del anser behovet av utbildning inom området väl styrkt, kan jag med hänsyn till det statsfinansiella läget inte förorda att en arbetsmiljölinje inrättas. I stället bör behovet av utbildning tillgodoses inom ramen för nuvarande civilingenjörsutbildning. Jag förordar därför, att den inriktning mot arbetsvetenskap på maskintekniklinjen som idag finns vid högskolan i Luleå utvecklas och profileras starkare mot arbetsmiljöområdet. För att möjliggöra en sådan utveckling förordar jag att 250 000 kr. anvisas till högskolan nästa budgetår.”

Om det är detta Georg Anderson menar med arbetsmiljölinje, talar vi nog inte riktigt om samma sak.

Anf. 33 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall bara kommentera Björn Samuelsons senaste inlägg.

Citatet ur budgetpropositionen är helt riktigt. Med hänvisning till det statsfinansiella läget ansåg sig regeringen inte då kunna lägga fram förslag om genomförande av arbetsmiljölinjen i Luleå. Men sedan har ju till riksdagen överlämnats en proposition om särskilda insatser för Norrbotten. Genom den skapas förutsättningar för att göra de byggnadsinvesteringar som behövs i Luleå för att möjliggöra start av arbetsmiljölinjen. Genom Norrbottenspropositionen skapas alltså de ekonomiska förutsättningarna för att bygga lokaler. Därmed har vi i utskottet kunnat konstatera att en arbetsmiljölinje bör kunna inrättas i Luleå.

Anf. 34 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av utbildningsutskottets avstyrkande av motion 1882 av i år i betänkande 29. Bakom motionen står moderater, socialdemokrater och folkpartister.

Redan i utbildningsutskottets betänkande förra året, 1981/82:24. behand-

lades med anledning av en motion av Christer Nilsson fördelningen mellan våra universitet, såväl äldre som nyare, av anslaget Lokala och individuella linjer och enstaka kurser.

Utskottet konstaterade då att någon förmånsställning för Stockholms högskola i detta avseende ej förelåg.

Utskottet hänvisade till den s. k. uppföljningskommittén och dess uppdrag att se över metoden för fördelningen av detta anslag. Man förutsatte att regeringen – om det skulle visa sig motiverat – skulle undersöka om en annan fördelning borde göras.

Efter regeringsskiftet 1982 har uppföljningskommitténs uppdrag återkallats.

Och så i januari i år presenterar regeringen sin budgetproposition. Till vår stora förvåning finner vi där att det ansvariga statsrådet Lena Hjelm-Wallén för Stockholms högskoleregions del föreslår en avsevärd minskning av anslaget E 9. Lokala och individuella linjer och enskilda kurser.

Stockholm får vidkännas en minskning på över 4 miljoner, medan andra – som förra året i motioner hävdade sin missgynnade ställning men inte fått stöd för det i det årets betänkande – erhållit en ordentlig förstärkning av samma anslag.

Herr talman! Vi som företräder Stockholmsregionen ser naturligtvis inte med oblidla ögon på resursförstärkningen i andra högskoleregioner, men vi kan inte låta bli att reagera – och reagera ordentligt – när vår regions resurser drabbas av kännbara nedskärningar för utbildningen i vårt område, utöver de generella nedskärningarna och de nedskärningar som eventuellt har saklig dokumentation som underlag – jag tänker här t. ex. på minskat elevunderlag.

Detta, herr talman, föreslår statsrådet utan att ha avvaktat det utredningsarbete som den s. k. uppföljningskommittén hade fått sig ålagt och som nu, förmodar jag, kommer att fullföljas på annat sätt.

Det har försports att statsrådet förklarat sig ej ha varit medveten om konsekvenserna för Stockholmsregionens del, enkannerligen för Stockholms universitet. Jag hoppas att detta skall visa sig vara med sanningen överensstämmande. Det är i så fall uppmuntrande inför nästa års budgetarbete.

I årets betänkande 1982/83:29 från utbildningsutskottet är man med anledning av motion 1982/83:1882, undertecknad av ledamöter från m, s och fp, vagare än i förra årets betänkande 24. Man hänvisar till förekomsten vid de olika universiteten av studerande enligt äldre studieordning.

Man talar om konflikter mellan olika ändamål, såsom fort- och vidareutbildning och decentraliseringssträvanden. Men främst hänvisar utskottet till den promemoria, daterad den 14 april 1983, rörande högskolans institutionella organisation, i vilken man diskuterar och vill ha remissinstansernas synpunkter på "främst utbudet av och medelsfördelningen till enstaka kurser."

Och så skriver utskottet: "Utskottet utgår från att de problem som hänger samman med anslagets nuvarande konstruktion därvid kan lösas."

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Med andra ord: Man skjuter ansvaret från sig! Men vi tar för givet att största hänsyn skall tas även till de synpunkter som kommer från Stockholmsregionen.

Som ledamot i styrelsen för Stockholms högskoleregion har jag god inblick i de problem som råder i den här regionen. Och sådana finns!

Låt mig här också understryka att Stockholmsregionens behov av fort- och vidareutbildning är stort, bl. a. inom de administrativa, ekonomiska och tekniska områdena. Låt mig nämna några orsaker till detta:

1. Stockholmsregionen är fortfarande landets största industriregion.
2. Koncentrationen av banker och försäkringsbolag till den här regionen är påfallande stor.
3. Serviceverksamheter för ökad specialisering återfinns här.
4. Ca 70 % av de sysselsatta inom statsförvaltningen finns i Stockholmsregionen.
5. Stockholmsregionen utgör för de internationella företagen en språngbräda ut mot export- och importmarknaderna.

För att redan här försöka bemöta krav på decentralisering vill jag klart deklarera att vi motionärer är helt övertygade om att vårt land behöver och kommer att behöva en stark huvudstadsregion – för hela landets skull!

Och om det skulle gälla decentralisering från Stockholm, så låt mig slå fast att detta i så fall bör ske med andra medel och inte via omföring på E 9-anslaget.

Herr talman! Med dessa ord i all korthet på grund av kammarens arbetssituation i maj månad yrkar jag bifall till motion 1982/83:1882.

Anf. 35 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag tvingas konstatera att utbildningsutskottet avstyrkt motionen 1982/83:1882 rörande den i budgetpropositionen föreslagna, såväl relativt som absolut sett, kraftiga minskningen i Stockholmsregionen av medel från anslaget Lokala och individuella linjer och enstaka kurser. Eftersom jag har undertecknat motionen vill jag här ta tillfället i akt och redovisa bakgrunden till min reaktion på denna minskning – och ökningen till andra regioner.

I Stockholmsregionen är vi väl medvetna om att de olika ändamålen med anslaget leder till konflikter.

I Stockholm finns å ena sidan ett mycket stort universitet med en mängd institutioner, som i vissa fall bedriver utbildning som endast förekommer i Stockholm eller på ytterligare ett fåtal platser.

Exempelvis språkutbildningen är omfattande, och det är viktigt för landet med en kvalificerad och mångfasetterad utbildning. Det är bra att problematiken enligt besked från utbildningsdepartementet nu kommer att ses över, så att denna del av universitetets väsentliga verksamhet planeras och samordnas resursmässigt med liknande verksamhet i övriga regioner. Dock måste framhållas att förslagen i den PM som nu är ute på remiss avses att gälla först från budgetåret 1985/86. Jag frågar ängslig: Vad kommer att hända med högskoleutbildningen i Stockholmsregionen de närmaste två

åren? Den nu föreslagna minskningen av LIE-anslaget kan få mycket allvarliga konsekvenser.

Å andra sidan finns i Stockholm ett mycket omfattande fort- och vidareutbildningsbehov samt ett behov av att inom regionen göra högskoleutbildning mer tillgänglig.

När det gäller fort- och vidareutbildning och planering härför vill jag poängtera ett par kännetecken för regionen.

I regionen finns ett mycket omfattande och dynamiskt näringsliv, ofta med styrande och ledande funktioner, bl. a. inom prioriterade områden såsom teknik, data och ekonomi. Dessutom är Stockholm ett administrativt centrum. Vidare har högskoleenheterna alltmer börjat anpassa sitt utbildningsutbud mot nämnda områden och mot det likaledes prioriterade vårdområdet.

I detta läge spar statsmakterna på anslaget som sådant, och mest i Stockholmsregionen. Man kan alltid hävda att just den del av anslaget som huvudsakligen är avsett för fort- och vidareutbildningen skall undantas från besparingar, men i praktiken drabbas hela regionen vid så kraftiga, oplanerade besparingar som nu föreslås. Risken är stor för att det omnämnda omstruktureringsarbetet mot erforderlig fort- och vidareutbildning avtar. Det blir i vilket fall som helst svårare att få till stånd sådan i denna region synnerligen väl motiverad utbildning, eftersom huvuddelen av ansträngningarna går åt till att vidta åtgärder för att mildra effekterna av besparingarna.

Jag kan mot bakgrund av det statsfinansiella läget mycket väl förstå behovet av besparingar. Men jag har svårt att förstå varför dessa besparingar främst skall drabba det anslag som bl. a. rör fort- och vidareutbildning.

Vidare har jag svårt att förstå varför besparingarna till 40 % skall drabba denna för landet näringslivsmässigt sett viktiga region, när andra regioner går fria. Om något behövs så är det ansträngningar som möjliggör att våra högt utbildade tekniker, ekonomer, dataspecialister, språkvetare m. fl. får den kompletterande utbildning som erfordras för att både regionen och landet också i framtiden skall vara konkurrenskraftiga gentemot utlandet i fråga om tillverkningsindustri. Exporten av tjänster berör områden såsom entreprenader, tekniska konsulttjänster, reklam- och annonstjänster samt försäkringar. Dessa branscher har en stark förankring i Stockholmsregionen.

Det är viktigt med tillräckliga medel för fort- och vidareutbildning, och det är likaledes viktigt att medlen kommer hela landet till del. Men resurserna måste fördelas till de olika regionerna i förhållande till antalet personer som kräver utbildning. Det finns ingen anledning att här i detalj redogöra för alla statistiska fakta som talar till förmån för Stockholmsregionen, utan jag nöjer mig med att konstatera att såväl själva verksamheten som antalet yrkesverksamma inom sådana områden som landet måste satsa på för att komma ur krisen finns i Stockholmsregionen.

Det måste särskilt understrykas att det är bråttom. Vi hinner inte fortsätta diskussionerna om vilken fördelningsgrund – befolkningsandel etc. – som är mest "rättvis".

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

I ett samhällsekonomiskt ansträngt läge måste enligt min uppfattning en prioritering ske av högskoleutbildning för högt kvalificerade tekniker i Stockholm, grundutbildade för några år sedan och i dag "handikappade", eftersom bl. a. datakunskaperna brister.

Jag vill också, som ett exempel på den problematik som vi möter i Stockholm, erinra om den satsning på ett elektroniskt forsknings- och utbildningscentrum som pågår i Stockholm. Diskussionerna rör en utflyttning av forsknings- och utbildningskurser, och kanske då främst fort- och vidareutbildning, till Kista, där huvuddelen av landets dataindustri snart är koncentrerad. Industrin har mycket gynnsamma exportmöjligheter, och hela projektet kan vara en verklighet i mitten av 1980-talet. Projektet innebär att Sverige får ett av fåtalet datacentra i hela Europa. Den del av projektet som avser grundläggande högskoleutbildning förutsätter satsningar ur det nu aktuella LIE-anslaget.

Mot här redovisad bakgrund blir jag som representant för Stockholmsregionen tveksam till det statiska synsätt som budgetpropositionen representerar. När förtur för en viss kategori studerande – i detta fall studerande enligt 1969 års studieordning – inte längre enligt gällande regler skall tillämpas, innebär det ju inte att utbildningsbehoven totalt sett minskar. Den som till äventyrs tror detta gör sig skyldig till ett tankefel. I år har decentraliseringssträvandena fått utdelning. I fortsättningen måste vi även se till att andra målsättningar med anslaget bättre tillgodoses.

Enligt uppgifter är utskottet väl informerat om att den föreslagna minskningen av anslaget till Stockholmsregionen kommer att få stora negativa konsekvenser för budgetåret 1983/84.

Varför gör inte utskottet då något uttalande om hur anslaget lämpligen kan återställas till den tidigare nivån?

Vad är möjligt att göra för budgetåret 1983/84, och – ännu mera angeläget – vad kan Stockholmsregionen räkna med för budgetåret 1984/85?

Det ämne som vi nu diskuterar är alldeles för viktigt för att man skall lämna dessa frågor obesvarade.

Till sist, herr talman: Den aktuella situationen på arbetsmarknadsområdet nödvändiggör inte bara en offensivare industripolitik utan även fortsatta satsningar på utbildningsområdet.

Jag yrkar bifall till motion 1982/83:1882.

I detta anförande instämde Oskar Lindkvist, Gerd Engman, Lilly Bergander och Anita Johansson (alla s).

Anf. 36 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag finner det helt naturligt att företrädare för Stockholmsregionen reagerar mot nedskärningar. Jag skall kort försöka förklara vad som händer med anledning av de förändringar av LIE-anslaget som nu föreslås i budgetpropositionen.

Först vill jag dock allmänt instämma med Lennart Andersson när det gäller betonandet av betydelsen av fort- och vidareutbildning. Det är ett mycket

viktigt anslag som vi nu behandlar. Jag hoppas att det skall vara möjligt att behålla värdet av detta och om möjligt också förstärka det i det fortsatta budgetarbetet under kommande år.

Vad som nu händer är att den förtur som studerande enligt 1969 års studieordning har haft till enstaka kurser upphör i och med utgången av kalenderåret 1983. Man bedömer att det därmed kommer att ske en viss minskning av efterfrågan på utbildning i denna form. Denna minskning fördelar sig mycket ojämnt mellan regionerna, beroende på i vilken omfattning högskolorna f. n. tar emot sådana studerande.

Störst blir minskningen i Stockholm. Det är ostridigt. Därför har en reducering av anslaget gjorts med 2,8 miljoner för Stockholm. För övriga regioner är det fråga om en mindre reducering. För Linköping blir det ingen reducering alls, eftersom det där rör sig om en så marginell förändring av antalet studerande.

Minskningen av anslaget till Stockholms högskoleregion beror därutöver på att 2,6 miljoner överförs till fakulteterna för studiefinansiering. Det är ett system som nu införs också beträffande övriga regioner, även om anslagens reducering också på den punkten är mindre för de regionerna.

Lennart Andersson frågade varför inte utskottet har uttalat sig om framtiden. Ja, rent allmänt behandlar vi ett års budget i sänder. Vi har inte på övriga punkter gett oss på att föregripa nästa års budgetbehandling. Vi får återkomma till den.

Jag vill än en gång instämma i den principiella uppfattning som Lennart Andersson gav uttryck åt, nämligen att den fort- och vidareutbildning som finansieras av LIF-anslaget är mycket viktig. Det är angeläget att vi försöker upprätthålla värdet av detta anslag.

Anf. 37 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag noterar den mycket positiva inställning som utskottets ordförande har när det gäller fort- och vidareutbildning och den del som finansieras genom det s. k. LIE-anslaget. Med den positiva attityden hoppas jag att vi med förenade ansträngningar skall arbeta för att förbättra situationen för Stockholmsregionen de närmaste åren framöver.

Vad vi från Stockholm kanske främst kritiserar är de beräkningsgrunder man har i propositionen när man hänvisar till att antalet studerande enligt 1969 års studieordning nu minskar. Det är bara ett statistiskt konstaterande. Man har inte på något sätt tagit hänsyn till denna befolkningsrika region och det stora behov av utbildning som finns här. Detta innebär ingenting annat än att man skär ner ramarna och minskar antalet studerande, och det har vi i denna region helt enkelt inte råd med. Det är därför det gäller att vidga möjligheterna och även sprida möjligheterna till högskoleutbildning i denna region.

Av tidsskäl kan vi nu inte utveckla alla de problem som vi brottas med i denna region för att människor som bor i ytterområdena skall få tillgång till högskoleutbildning. Vi får anstå med den debatten till ett annat tillfälle. Men

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enskilda
kurser m. m.*

jag hoppas att Georg Andersson och jag tillsammans, och många andra här i Stockholmsregionen, skall kunna arbeta vidare och nå en lösning.

Anf. 38 JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Ehuru hemmahörande i Uppsala har jag stor respekt för vad man nu säger från Stockholmsrepresentanternas sida. Genom regeringens njugghet har vi fått en minskning av antalet nybörjarplatser i högskolan. Det är beklagligt. Det leder till en ökad betygskonkurrens. Det leder till att väldigt många som skulle ha behövt en plats och fått en plats i högskolan nu inte får den. Detta drabbar Stockholm mycket hårt.

Lennart Andersson säger att det är bråttom, att det bör hända någonting snabbt. Jag vill då i all stillsamhet anvisa hur man praktiskt och konkret skall bete sig för att det skall hända någonting snabbt.

I morgon kommer riksdagen att behandla kompletteringspropositionen. Det finns en reservation från folkpartiets sida i utbildningsutskottet där vi anvisar ytterligare 32,4 milj. kr. för 3 380 nya platser, som bl. a. kan användas inom Stockholmsområdet. Jag föreställer mig att när UHÄ gör en fördelning efter ett eventuellt sådant beslut, kommer man att ta hänsyn till just det som Lennart Andersson, Elisabeth Fleetwood och andra här har sagt.

Tåget har alltså inte gått. Lyckas Lennart Andersson övertyga sina partikamrater om att rösta för dessa ytterligare platser i morgon får Stockholm också de platser man behöver. Det skall bli intressant att se Lennart Anderssons och andra socialdemokraters ställningstagande i morgon. Tåget har alltså ännu inte gått, fru talman.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 39 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Fru talman! Jag ställde i mitt första anförande en fråga till moderaterna när det gällde deras särskilda yttrande och den verkliga innebörden av det. Jag har tyvärr inte fått något svar. Jag trodde möjligen att Elisabeth Fleetwood skulle kunna ha en förklaring till vad detta yttrande verkligen innebär.

Menar man genom detta yttrande att de mindre högskolorna med denna utformning skall upphöra som självständiga enheter? Det skulle vara värdefullt att få ett klarläggande, inte minst för de människor som arbetar ute på högskolorna, för studerandegrupperna och för näringslivet, som just nu har fått i gång detta samarbete. Jag vill ställa frågan så här: Var står moderaterna när det gäller de små högskolorna och deras berättigande?

Anf. 40 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Georg Andersson begärde replik på Lennart Anderssons anförande och inte på mitt. Därför har jag begärt ordet för ett nytt anförande på någon minut.

Georg Andersson talar om sin positiva inställning till fort- och vidareut-

bildning över huvud taget. Det är bra. Men det är just den utbildningen som i Stockholmsområdet drabbats så hårt. Därför har jag svårt att förstå den vaga skrivningen i utbildningsutskottets betänkande och att utskottet inte har reagerat på den nedskärning som Lena Hjelm-Wallén har föreslagit.

Det verkade som om Lennart Andersson och Georg Andersson var ense på slutet. Det är ju trevligt då vänner samsas – och det gör dessa båda herrar. Men vi måste komma ihåg att många av dem som utbildas vid andra högskolor i andra regioner får arbete i Stockholmsregionen och får, liksom alla andra, behov av fort- och vidareutbildning i vår region. Den fort- och vidareutbildning som sker i Stockholmsregionen kommer alla studerande till godo, således även alla dem från övriga regioner som arbetar i Stockholmsregionen.

Anf. 41 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Elisabeth Fleetwood är inte alls tvungen att gå upp i talarstolen bara för att jag replikerar Lennart Andersson. Men till sakfrågan.

Vi behandlar nu ett anslag som föreslås vara av viss storlek. Det anmäls i budgetpropositionen att, av skäl som jag angav i mitt tidigare anförande, en reducering har skett med 7 milj. kr. Jag konstaterar att inget parti och heller ingen ledamot har yrkat på något annat totalbelopp. Det föreligger heller inget yrkande här i kammaren om en annan fördelning mellan regionerna.

Jag vet att många i Stockholmsregionen är missnöjda med den fördelning som föreslås, men med de beräkningsgrunder som finns kommer vi fram till detta resultat. Vill man anföra andra fördelningsgrunder kan man komma till andra resultat, men då kommer andra regioner att drabbas.

Vad jag talade om i replikskiftet med Lennart Andersson var det allmänna behovet att upprätthålla värdet av det totala anslaget för fort- och vidareutbildning. Sedan får vi diskutera fördelningen mellan regionerna.

Fru talman! Till sist vill jag upprepa min fråga till moderata samlingspartiet beträffande det särskilda yttrandets innebörd. Vilka av de 14 mindre högskolorna vill moderata samlingspartiet frånta deras självständiga ställning?

Anf. 42 PER UNCKEL (m):

Fru talman! Det särskilda yttrande som moderaterna har fogat till detta utbildningsutskotts betänkande hänvisar till en partimotion, som Georg Andersson säkert varit väl förtrogen med sedan den framlades i riksdagen i mitten av januari.

Utgångspunkten för den partimotionen är att vi, för att kunna upprätthålla kvaliteten inom den högre utbildningen, måste återupprätta sambandet mellan den grundläggande högskoleutbildningen och forskningen. Därutöver hävdar partimotionen ståndpunkten att det viktiga i en resursknapp situation är att tillgängliga pengar anslås till utbildning – icke till administrativa överbyggnader.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Anslag till lokala
och individuella
linjer, enstaka
kurser m. m.*

Fru talman! Med dessa båda utgångspunkter har moderaterna framfört uppfattningen att mindre högskolors undervisning kvalitativt bättre och ekonomiskt mer fördelaktigt sköts på decentraliserad basis från de större högskolorna och universiteten. Den ståndpunkten framgår av partimotionen. Det är också den ståndpunkten som förs vidare i det särskilda yttrandet. Vi moderater hoppas att andra partier i denna riksdag skall inse att den högre utbildningens kvalitet icke först och främst främjas genom administrativa reformer – utan genom en debatt, en analys och ett reformarbete kring undervisningens innehåll.

Anf. 43 KERSTIN GÖTHBERG (c):

Fru talman! Jag vet inte om vi blev så mycket klokare av detta svar. Jag noterar att Per Unckel anser att kvaliteten är sämre på de mindre högskolorna. Det vore klokt om han tog ett samtal med sina partikamrater på dessa orter och med näringslivet, som har etablerat ett mycket gott samarbete med högskolan. Han borde samtala med lärare som har erfarenhet av undervisning både på de mindre högskolornorna och vid universiteten. Jag tror att moderaterna då får omvärdera sin syn på kvaliteten i undervisningen vid de mindre högskolorna.

Anf. 44 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Jag uppfattar nu Per Unckels tolkning av partimotionen och det särskilda yttrandet så, att moderaterna vill avskaffa styrelserna för samtliga de 14 mindre högskolor som jag räknade upp i mitt tidigare anförande. Dessa högskolor skall alltså fråntas rätten att ha egen styrelse. De skall alltså styras av universiteten. Utbildningen skall inte bedrivas som nu utan bara som distansutbildning och decentraliserad utbildning.

Anf. 45 PER UNCKEL (m):

Fru talman! Det är notabelt att utskottets ordförande i sin replik hänger upp sig på att moderata samlingspartiet vill avskaffa en styrelse och finner detta värt att fördöma. Jag skall uppriktigt säga till Georg Andersson, att kan vi avskaffa styrelser och i stället för styrelser få bra utbildning, kommer moderata samlingspartiet att göra det i samtliga dessa 14 fall. Däremot har jag inte sagt att detta verkligen är lämpligt. Vi har inte diskuterat på vilka enskilda orter den ena eller den andra undervisningsformen bör rekommenderas. Det saknas underlag för att säga någonting om detta i dag. Men så mycket har vi underlag för att säga att i valet mellan styrelser och administration å den ena sidan och utbildning och kvalitet å den andra väljer moderata samlingspartiet alltid utbildningens kvalitet. I själva verket, Georg Andersson, är det detta som har skilt moderata samlingspartiet och socialdemokratin när det gäller hela den förändring av den högre utbildningen som vårt land har genomgått under de senaste 10–15 åren.

I den förra debatten här i kammaren påpekade jag att socialdemokratin under hela denna process har fäst avgörande vikt vid den högre utbildningens utanverk, utan att fråga sig vilka effekterna med avseende på kvaliteten har

blivit. I dag står socialdemokratiska intellektuella upp och påpekar för er politiker vad som faktiskt händer ute på universiteten. Då – just då – ställer sig Georg Andersson upp för att med harm i rösten anklaga moderata samlingspartiet för att nästan svära i kyrkan, därför att vi ifrågasätter om en eller annan universitetsstyrelse har en så positiv betydelse för utbildningens innehåll!

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

Anf. 46 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Jag konstaterar att Per Unckel har blivit litet skrämmd av min tolkning av konsekvenserna av hans tidigare inlägg. När han upptäckte att ett förverkligande av hans resonemang skulle innebära att de 14 mindre högskolorna skulle förlora sin självständiga ställning, började han sväva på målet och retirera. Han började tala allmänt om kvalitet och sådant. Här handlar det emellertid inte om detta. Det är med den nuvarande ordningen en mycket god kvalitet på utbildningen vid de mindre högskolorna. Nu rör det sig i mycket hög grad om frågan om självständighet och decentralisering av beslut. Skall besluten beträffande de 14 mindre högskolorna fattas av styrelser vid de stora universiteten? Det är en ganska viktig fråga att fundera över, Per Unckel.

Överläggningen var härmed avslutad.*

Anf. 47 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Kammaren övergår nu till att debattera utbildningsutskottets betänkande 35 om vertikalt organiserade skolenheter.

Vertikalt organiserade skolenheter

Anf. 48 PER UNCKEL (m):

Fru talman! Under det senaste året har skolor som är annorlunda fått ett genombrott inom den allmänna opinionen. Människor har i vårt land plötsligt börjat kräva det som utomlands länge har varit självklart, nämligen rätten att få välja också skolor som till sin inriktning eller i fråga om sitt huvudmannaskap ligger vid sidan om den allmänna strömfåran. Detta är alldeles utmärkt.

Fristående skolor ger elever och föräldrar nya valmöjligheter. Dessutom erbjuder dessa skolor undervisning till genomgående lägre kostnader än den allmänna skolan. Mångfalden ger därmed inte bara ökad valfrihet för eleverna utan innebär också en bättre hushållning med knappa resurser.

Fristående skolor skall enligt vår mening, fru talman, ges alla möjligheter att erbjuda våra unga goda alternativ till den offentliga skolan. Existensen av

* Voteringen redovisas efter debatten om UbU 35.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Vertikalt organi-
serade skolenheter*

sådana skolor fritar emellertid inte den offentliga skolan från ansvaret att också inom sin egen ram erbjuda varierade former av undervisning för att på bästa sätt utveckla varje elevs särart. Det allmänna skolväsendet och de fristående skolorna skall komplettera varandra.

Socialdemokraterna saknar uppenbarligen intresse för detta sätt att resonera. Fristående skolor skall enligt Bengt Göransson, skolministern, inte ges stöd för att elever och föräldrar skall få större valmöjligheter. Bara om fristående skolor kan ge erfarenheter av värde för den allmänna skolan är socialdemokratin villig att tillstyrka stödet. Inte heller inom den offentliga skolan vill socialdemokraterna släppa fram alternativ. En socialdemokrati som verkligen velat slå vakt om det särpräglade och unika hade helt enkelt inte fockat Adolf Fredriks musikklasser från Stockholms innerstad. Sedan hjälper det inte hur många gånger man än hänvisar till att Olof Palme personligen skrivit på listor för att rädda Adolf Fredrik.

Nu står, fru talman, striden om den vertikala skolorganisationen. Det är två skolor inom det allmänna skolväsendet som i dag undervisar eleverna från första årskursen i grundskolan till den sista i gymnasiet. Dessa båda lägger socialdemokraterna i Stockholm nu ned. Konformismen vinner ytterligare terräng.

När nedläggningen av allt vad annorlunda skolor heter i Stockholm aktualiseras på rikspanet, försöker socialdemokraterna att skylla ifrån sig. Olof Palme har som sagt skrivit på listor för att rädda Adolf Fredrik. Skolministern är en framstående exponent för ett resonemang av innebörden: "Jag skulle så gärna vilja, men saknar möjlighet att göra något. Det är Stockholms kommun som har ansvaret."

Men nu har socialdemokraterna chansen att visa att det vi moderater misstänker är ett utslag av socialdemokratisk ideologi bara är dåligt omdöme av socialdemokraterna i Stockholm.

De två motioner som föranleder denna debatt kräver en nationell utvärdering av den vertikala skolorganisationen. Ett bifall till dessa båda motioner skulle visa att socialdemokraterna är beredda att aktivt främja ett sätt att organisera undervisningen som avviker från det gängse. Vanliga människors krav skulle äntligen nå fram.

I utbildningsutskottet har socialdemokraterna emellertid varit kallsinniga till båda dessa motioner. Någon nationell utvärdering behövs inte, säger man. Det får räcka med vad socialdemokraterna i Stockholms kommun – de som drivit fram nedläggningen av de enda totalt vertikalt integrerade skolor som finns – funnit lämpligt att göra i anslutning till nedläggningen. Några intervjuer med lärare och elever om minnen från den tid som varit – sedan stängs butiken.

Men, fru talman, socialdemokraterna kommer säkert om en stund att hävda att de faktiskt velat öppna nya möjligheter för vertikala skolor genom ett särskilt tillkännagivande till regeringen. Hinder skall inte föreligga att i övriga delar av landet inrätta nya sådana vertikala skolor som socialdemokraterna i Stockholm lägger ned.

Så storsint! Men fakta om undervisningsformens möjligheter är man inte

beredd att införskaffa. En inte alltför vågad gissning är mot denna bakgrund dess värre att de två skolor som nu läggs ned är de sista totalt vertikalt organiserade som vårt land får uppleva på överskådlig tid. Det är synd om alla de elever och föräldrar som har funnit just denna undervisningsform tjänlig för sina intressen och fallenhet.

Enligt min mening bör riksdagen se till att den nödvändiga utvärderingen nu kommer till stånd. Att en sådan bäst genomförs på basis av fungerande skolenheter är en självklarhet. Om riksdagen, fru talman, i dag bifaller de båda motionerna, kommer moderaterna i Stockholms kommun att föreslå att kommunen hos skolöverstyrelsen begär att Höglandsskolan och Ahlströmska skolan skall få en ny chans.

Borde inte riksdagen ge sitt bidrag till detta? Vad säger Oskar Lindkvist och Stig Gustafsson, som varit framsynta och kloka nog att vilja introducera debatten om den vertikala skolidén också i riksdagen?

Anf. 49 LARZ JOHANSSON (c):

Fru talman! Jag skall fatta mig mycket kort i det här inlägget. Jag skall nämligen inte tala om Adolf Fredrik eller de fristaende skolorna utan om utbildningsutskottets betänkande nr 35.

I betänkandet behandlas ett par motioner om s. k. vertikalt organiserade skolenheter. När man läser betänkandet kan man i förstone slås av att vi egentligen tycker ganska lika. Majoritetens säger t. ex. att det inte råder någon tvekan om att organisationsformen som sådan har positiva värden. Vidare redovisar man ganska utförligt de åtgärder som skolstyrelsen och skolförvaltningen i Stockholm avser att vidta, och som jag uppfattat det delar man skolstyrelsens uppfattning att erfarenheterna bör komma skolsystemet i övrigt till godo.

Däremot undviker man sorgfälligt frågan hur detta skall ske.

Den sista passusen i betänkandet är särskilt intressant. Där konstaterar man att skolplaneringen kommer att ställas inför svåra problem de närmaste åren, bl. a. på grund av ett kraftigt sjunkande elevunderlag. Därför, säger man, är det motiverat att kunna använda nya organisationsmodeller. Skolenheter som är vertikalt organiserade, dvs. i det här fallet omfattar såväl ett eller flera grundskolestadiet som gymnasial utbildning, bör accepteras när skolöverstyrelsen prövar ärenden om skolenhet.

Allt detta är bra och stämmer i långa stycken väl överens med vad vi reseranter ger uttryck för i vår reservation. Vi slår dessutom fast att den här frågan är ett riksintresse och att den ligger i fas med det omfattande försöks- och utvecklingsarbete som nu har inletts för gymnasieskolan.

Vi har dessutom framhållit att utvärderingen jämväl bör omfatta ett begränsat antal representativa skolor i andra delar av landet och då valda i områden med en annan befolkningsstruktur än Storstockholmsområdet.

Skillnaden mellan majoritetens allmänna välvilja och reservationens slutsats är att vi talar om vad vi tycker, och vi anser att riksdagen i sin helhet bör ge detta som sin mening till känna.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Vertikalt organi-
serade skolenheter*

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationen och därmed också bifall till motionerna 387 och 1893.

Anf. 50 KENTH SKÅRVIK (fp):

Fru talman! I två motioner, som behandlas i utbildningsutskottets betänkande nr 35, har yrkats om utvärdering av s. k. vertikala skolor. Detta system har prövats i några skolor och förekommer även fortsättningsvis ett antal år ännu.

Det finns många positiva inslag i en vertikal skolas arbete, framför allt för elevens skolarbete och fostran. Genom att en intensiv kontakt hålles mellan elever i olika årskurser kommer eleverna att kunna åtnjuta varandras erfarenheter och kunskaper. Sammanhållningen mellan yngre och äldre elever skapar förståelse utanför den egna åldersgruppen. Under senare tid har vikten av integration mellan olika åldersgrupper alltmer uppmärksamats i vårt samhälle. För elevens bästa kan det byggas ett faddersystem som fungerar både från social synpunkt och från studiesynpunkt: äldre kamrater kan hjälpa yngre.

Men även för lärarna medför det vertikala systemet fördelar. Möjligheten att undervisa på olika stadier skapar hos lärarkåren större förståelse för olika åldrars förutsättningar. Lärarnas sociala uppgifter blir mer varierande.

Vad det nu gäller och vad de båda motionerna yrkar på är att en utvärdering verkställs. Utskottets majoritet har avstyrkt motionerna då man inte anser det motiverat att hos regeringen begära ytterligare utvärdering.

Motiveringen är att det i två av de skolor där detta system har använts nu finns ett totalt avvecklingsshot, och där skall skolförvaltningen inom ramen för beslutat utvärderingsförfarande på olika sätt dokumentera de pedagogiska erfarenheter som vunnits. Vi i folkpartiet anser att en bredare utvärdering av detta skolsystem bör göras i enlighet med vad motionärerna yrkar på, där också ett begränsat antal skolor i andra delar av landet än bara storstadsregionen finns med. Vi anser också att det är skolöverstyrelsen som skall handha utvärderingen.

Fru talman! Med hänvisning till vad jag här anfört yrkar jag bifall till reservationen från moderaterna, centern och folkpartiet och därmed också till motionerna.

Anf. 51 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Det finns bara en reservation till utbildningsutskottets betänkande nr 35. Den är undertecknad av sju ledamöter och upptar en sida text. Tre av dessa ledamöter har nu försökt att var för sig förklara vad reservationen innebär.

Jag utgår från att kammarens ledamöter utan hjälp kan tolka och förstå vad utskottsmajoriteten har skrivit, och jag skall därför inte uppta kammarens tid med några kommentarer kring den texten. Jag vill bara konstatera att vad som i motionerna begärs är en utvärdering, initierad av statsmakten. En utvärdering av de två berörda skolenheterna i Stockholms kommun har beslutats och genomförts av Stockholms skolstyrelse. Vi bedömer att det är

den riktiga ordningen.

När det gäller den mera omfattande vertikala skolformen, som avser grundskolans alla nio årskurser, har vi en mycket stor erfarenhet av den vertikaltiteten, och det finns därför ingen anledning att nu begära någon stor utvärdering av den. Det finns påtagliga positiva effekter av denna och andra typer av vertikaltitet. Denna vår positiva syn visar vi också med det tillkännagivande som vi gör i utskottsbetänkandet.

Per Unckels inlägg hamnade till stora delar helt utanför ämnets ram. Det handlar ju inte här om att besluta om nedläggning av några skolor, utan det handlar om utvärdering av ett visst skolsystem. Det handlar inte heller om huruvida elever skall ha rätt att gå i en viss skola, om vi skall ha ett omfattande system med fristående skolor osv., utan ämnet är betydligt mera avgränsat. Beträffande den fråga som tas upp i de två motionerna är det alldeles klart att det när det gäller den begränsade utvärdering av de lokala enheter som finns här i Stockholm sker en lokal utvärdering av den lokala skolorganisationen, och när det i övrigt gäller en utvärdering av vertikaltiteten så tror jag inte att utskottets majoritet hade kommit på tanken att man skulle behöva göra någon sådan utvärdering av den formen.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 52 PER UNCKEL (m) replik:

Fru talman! Georg Andersson anser att mitt anförande låg utanför ämnet.

Ja, det kan möjligen den tycka som hävdar att socialdemokratin yrkar avslag på dessa båda motioner av något slags allmänt administrativt eller byråkratiskt skäl. Jag finner det emellertid uppenbart, fru talman, att socialdemokratin yrkar avslag på dessa båda motionerna därför att man i grunden har en syn på de annorlunda skolorna som gör att engagemanget och intresset för sådana skolformer är långt mera begränsat än det som vi moderater har. Vi moderater har slagits i Stockholm för att de annorlunda skolorna skall få finnas kvar, inte främst därför att de erbjuder en alternativ pedagogik, som andra skolor skulle kunna dra nytta av – vilket de i och för sig gör – utan framför allt därför att så många elever och föräldrar vill ha dem. Det gäller också om de båda skolor som representerar den undervisningsmetodik som vi nu debatterar. Gentemot allt detta har socialdemokratin utanför denna kammare visat ett mycket bristfälligt intresse. Det är av detta åtminstone vi moderater drar slutsatsen att socialdemokratin icke heller här har det ideologiska intresset för att ta fatt i de vertikala skolornas idé på de sätt vi moderater vill.

Georg Andersson säger att det inte finns något skäl att begära någon utvärdering därför att Vad göras skall är redan gjort. Och så hänvisar han ånyo till den undersökning som Stockholms socialdemokrater har beslutat att föranstalta om, under det att dessa båda skolor läggs ned! Vi moderater har den alldeles otvetydiga uppfattningen att skall man göra en utvärdering av en skola och dess undervisningsmetodik, är det en bra konstig tanke att göra denna utvärdering samtidigt som skolan läggs ned. Själva förutsättningen för

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

en utvärdering värd namnet är att den kan göras på basis av en organisation som faktiskt fungerar. Och tänk, Georg Andersson, om man vid utvärderingen skulle komma fram till att de här skolorna faktiskt har alla de positiva särdrag som elever, föräldrar och skolpersonal säger att de har! Då vore det bra bakvänt om man redan hade lagt ned dem! Vore inte det naturliga att först fråga sig: Vad är det förtjänstfulla i skolformen? Därefter kan man bestämma sig för om de här skolorna skall få skatta åt förgångelsen.

Anf. 53 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Det är naturligtvis alldeles riktigt, som Georg Andersson redovisar, att utvärderingen kommer att genomföras. Men också i majoritetens skrivning står det att den här utvärderingen skall komma skolsystemet i övrigt till godo. Dessutom är det i betänkandet som man vidgar den här frågan genom att tala om skolplaneringens problem inför framtiden och om att det då kan behövas möjligheter till andra organisationsformer m. m., liksom att det då också blir aktuellt med en ökad integration mellan grundskolans stadier, gymnasiala stadier osv. Därmed har utskottsmajoriteten själv vidgat begreppet. Det är därför som vi tycker att frågan har fått ett riksintresse. Det är därför vi säger att den här utvärderingen inte bara skall omfatta de i motionen aktuella skolorna, utan för att det skall bli tillämpligt och användbart för landet i övrigt bör den också omfatta några andra skolenheter som ser litet annorlunda ut och finns i andra delar av landet. På det sättet, fru talman, är det här inte längre ett Storstockholmsintresse, utan det är ett riksintresse. Det är skälen till att vi har skrivit vår reservation på det sätt som vi har gjort.

Anf. 54 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Fru talman! Georg Andersson sade att det bara finns en reservation. Man känner sig litet besviken på Georg Andersson när man förstår att han kritiserar att vi försöker utveckla vad vi känner i denna fråga. Vi anser att den här frågan är en mycket angelägen fråga och att skolformen verkligen behöver utvärderas. Vi anser att det är en mycket angelägen fråga för framtiden för vårt skolväsende, och därför vill vi ha en ordentlig utvärdering. Det är vad vi i princip har begärt.

Anf. 55 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill till Per Unckel säga att det inte är någon ideologiskt betingad, negativ inställning till vertikal skolorganisation som ligger bakom vårt ställningstagande i utbildningsutskottets betänkande. Vi säger tvärtom att det finns många positiva värden i detta. Per Unckel ser spöken på ljusan dag. Det blir så när man försöker att hitta på helt andra motiv till andra partiers ställningstaganden och till varje pris skall hitta konfrontationspunkter.

Den här frågan har behandlats tidigare i utbildningsutskottet, under tidigare år. Det har varit en bred enighet om att det inte föreligger behov av en centralt initierad utvärdering av denna typ av skolor. Men det har inte

inneburit att man har uttalat sig negativt om de skolorna.

Nu har det blivit opportunistiskt att driva en sådan här typ av debatt. Det är mycket märkligt att centern, som i övrigt talar så mycket om decentralisering och om att beslut skall fattas lokalt, nu vill driva kravet på en central utvärdering, som kommer ovanifrån, och underkänner vad Stockholms kommun gör i det här fallet.

Det ligger säkert många positiva värden i en vertikal skolorganisation, och den är prövad i stor omfattning när det gäller annan vertikalitet än just denna speciella, med årskurserna 1–12 i samma enhet. Vi vet att det också föreligger praktiska problem, och därför finns det ett mycket begränsat utrymme för att anordna denna typ av skolenheter ute i landet. Det ger oss anledning att konstatera att det här rimligtvis inte föreligger ett riksintresse av att göra en stor utvärdering av just denna speciella typ av vertikalisering.

Ni är tydligen övertygade om att denna skolform är mycket förtäfflig. Det finns många kommuner med borgerlig majoritet, och jag föreslår att ni aktualiserar denna organisationsform ute i de kommunerna. Det är fritt fram för det. Här kräver ni utvärdering – och det kan snarast ses som ett tecken på att ni ändå är litet osäkra och vill ha ytterligare bevis innan ni går till verket. Vi anser inte att det behövs.

Anf. 56 PER UNCKEL (m) replik:

Fru talman! Georg Andersson försöker göra troligt att det saknas en socialdemokratisk, ideologiskt motiverad avoghet som utgångspunkt för utskottets ställningstagande. Han anklagar mig för att se spöken. Annika Johansson, Bosse Elmgren, John-Olle Persson – är det spöken? Det är de som lägger ner skolorna i Stockholm.

Det är inte jag, Georg Andersson, som tar konfrontation om de annorlunda skolorna. Det är socialdemokratin som vägrar att lyssna till alla de föräldrar, elever, kulturarbetare och andra som i dag står upp till försvar, inte bara för en enskild skolidé utan också för föräldrars och elevers rätt att välja skola efter fallenhet och intresse.

Från våra utgångspunkter, Georg Andersson, innebär ett krav av den typen att vi säger: Då skall dessa skolor få finnas och få chans att visa vad de går för.

Men för Georg Andersson innebär dessa opinioner bara att han känner sig föranlåten att börja dissekera dessa skolors fördelar och nackdelar. De totalt vertikalt organiserade skolorna har ett begränsat användningsområde, anförde han i sin senaste replik. Vår utgångspunkt, Georg Andersson, är att det inte är vi som statsmakt eller vi som politiker i kommunerna som skall sätta oss till doms över elevers och föräldrars val av skola. Vi skall i stället ta uppmaningen från dem som vill ha annorlunda skolor på sådant allvar att vi är beredda att göra vårt yttersta för att säkerställa deras möjligheter att välja. Här går den ideologiska skiljelinjen mellan oss moderater och er socialdemokrater. I Stockholms kommun ser vi det konkreta resultatet av denna skiljelinje.

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

Anf. 57 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag skall återigen i långa stycken ge Georg Andersson rätt i hans resonemang, men däremot inte i hans slutsatser. Vi är nämligen mycket noga med att tala om i reservationen att vi i riksdagen inte skall fatta beslut om hur man i Stockholm skall hantera den här enskilda skolan. Vi gör bara en notering i kanten om att en utvärdering självfallet skulle vinna på om den görs på fungerande skolenheter. Det är i och för sig en självklarhet, men det är inte en fråga där riksdagen skall besluta huruvida man skall göra så eller så.

Man skall lokalt fatta beslut om hur man vill organisera skolan. Det är numera möjligt, efter de regeringar vi har haft de senaste åren. De har gett skolväsendet en lokal beslutanderätt och numera också rätt att besluta hur man lokalt och regionalt skall organisera gymnasieskolan. Det är bra. Och det skall ske lokalt. Beslutet skall fattas lokalt, utvecklingsarbetet i skolan skall ske lokalt. Handlar det om lokala projekt, skall också utvärderingen göras lokalt. Men i detta fall har majoriteten vidgat begreppet och konstaterar att det behövs vissa andra grepp. Mot denna bakgrund kan det vara motiverat att använda nya organisationsmodeller, och man rekommenderar skolöverstyrelsen att när den prövar detta vara tämligen generös. Men då krävs också att skolöverstyrelsen själv har kunskaper om detta, inte bara om hur det fungerar i Stockholm och i storstadsområdena utan också om hur det fungerar i mindre kommuner, i glesbygder runt om i landet. Med denna mycket decentraliserade uppläggning, med det lokala beslutsfattandet och den lokala utvärderingen, är det skolöverstyrelsen som skall ta det övergripande ansvaret för just den övergripande utvärderingen, som i sin tur kommer att vara rikstäckande. Det är skälet till att vi säger att detta är ett riksintresse, alltså bör riksdagen tala om att detta tycker vi är angeläget för den statliga skoladministrationen att syssla med.

Anf. 58 GEORG ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Jag konstaterar att Per Unckel och Lars Ahlmark talar olika språk.

Vi är överens om, Larz Johansson, att besluten skall fattas lokalt. Vi är också överens om att vi skall göra ett tillkännagivande, där vi ställer oss positiva till en vertikal skolorganisation utifrån de lokala förutsättningarna. Nu fattar jag Larz Johansson så att han anser det nödvändigt att anordna en utvärdering av denna skolform innan han vågar ta steget fullt ut och ger skolöverstyrelsen möjlighet att vidga inrättandet av vertikala skolor. Vi hyser inte denna tveksamhet utan gör tillkännagivandet utan att föranstalta om en stor central utvärdering.

Per Unckel försöker fortfarande se skumma ideologiska motiv bakom vårt ställningstagande. Det är nästan löjligt. Om Per Unckel hade litet erfarenhet av lokal praktisk skolplanering skulle han vara medveten om att det finns många faktorer att ta hänsyn till när man anordnar skolor. Man behöver ett elevunderlag. Det sviktar nu på många håll. Därför tvingas många kommuner att ta nedläggningsbeslut. Jag har varit med om sådana. De är

smärtsamma. Stockholms kommun lägger ned fyra gymnasieskolor, om jag är rätt underrättad. Det är säkert smärtsamt i varje enskilt fall. Många skolor är bra. Ingen har betvivlat att Höglandsskolan är en bra skola. Men vi sätter oss inte till doms över Stockholms kommun för att den tvingas till detta ställningstagande. Det är dess skyldighet att göra en lämplig avvägning med hänsyn till ekonomiska förutsättningar, elevunderlag, elevernas boende och ålder etc. Det är många faktorer som inverkar. Det är inte vår sak i riksdagen att bedöma riktigheten av beslutet att lägga ned Höglandsskolan. Med vårt majoritetsuttalande har vi inte sagt om detta är lämpligt eller olämpligt. Vi har tagit ställning till frågan: Skall vi göra en centralt initierad utvärdering av denna skolform? Vi har helt enkelt tagit samma ställning nu som tidigare. Men vi är allmänt sett positiva till att man prövar också denna variant inom det allmänna skolväsendet.

Förste vice talmannen anmälde att Larz Johansson och Per Unckel anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 59 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Fru talman! Jag skall fatta mig väldigt kort i det här anförandet.

Ofta kritiseras – med rätta – socialdemokratiska politiker för ställningstaganden som de gör nu, när partiet är i regeringsställning, jämfört med ställningstaganden som de gjorde i opposition. Man skulle i det här fallet kunna tillämpa samma metodik när det gäller de borgerliga ledamöterna. Det var ju den borgerliga regeringen som 1981 avlog ett besvär över skolstyrelsens beslut i fråga om de två Stockholmsskolorna.

Jag frågar mig också: Vem skall bestrida kostnaden för fortsatt drift av dessa skolor? Är det så man hanterar utbildningsanslag i den svenska riksdagen, då skall jag be att få återkomma under den allmänna motionstiden angående den lilla B-skolan i Vikene i Brunskog i Arvika kommun som är nedläggningshotad. Vi kanske kunde utvärdera den.

Fru talman! Jag har i mitt särskilda yttrande pekat på att det inom SÖ finns en arbetsgrupp under ledning av generaldirektören med uppdrag att leda försöksverksamheten och utvecklingsarbetet för en reformerad gymnasieskola och jag säger att jag förutsätter att kommuners önskemål att pröva en vertikal skolorganisation, som jag inte är negativt inställd till, beaktas även i det sammanhanget.

Här skulle man kunna ta ytterligare ett steg när det gäller vertikaliteten. Möjligheten till detta finns i alla fall, vilket borde vara intressant. Det skulle vara att öka vertikaliteten med sikte på även högskolan. Resultatet skulle bli att studerande som väljer att gå från gymnasieskolan till högskolan skulle få lättare att finna sig till rätta inom den högre utbildningsformen.

Med de orden yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

Onsdagen den
1 juni 1983

Vertikalt organiserade skolenheter

Anf. 60 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Det är ett märkligt ärende som kammaren nu debatterar. När man läser utbildningsutskottets betänkande 1982/83:35 finner man resoner-
mang som i och för sig är kloka, men när man jämför med förslaget till beslut är de märkliga och får läsaren att bli förbluffad.

Utskottet börjar med att konstatera, att endast i ett litet antal fall omfattar vertikalt organiserad skolenhet såväl årskurserna 7–9 av grundskolan som årskurserna 1–3 av gymnasieskolan. Såväl de moderata motionerna, som vi har väckt i år liksom tidigare år, som den socialdemokratiska i år av Oskar Lindkvist och Stig Gustafsson – som jag tyvärr inte ser i kammaren just nu – begär en utvärdering av just denna typ av total vertikal skolorganisation, som således f. n. existerar bara vid två skolor i landet, de här diskuterade Ahlströmska skolan och Höglandsskolan.

Just kopplingen mellan grundskola och gymnasieskola anser vi nämligen ha det största värdet i denna fråga. Som utskottet också konstaterar ger det möjlighet att motverka olika åldersgruppers problem, befrämja fadderverk-
samhet och samarbete föräldrar–elever–skolpersonal, skapa variation i lärarnas arbetsuppgifter osv. Dessa positiva värden, som hävdats från så många håll, inte minst från utskottets sida och från Stockholms skolstyrelses, är man helt beredd att bortse från när man går att fatta det politiska beslutet.

Utskottet stöder sig på det märkliga dokument som den socialdemokra-
tiska majoriteten i Stockholms skolstyrelse klubbade igenom den 3 februari i år. Jag kan inte låta bli att läsa upp några rader ur detta:

”På Höglandsskolan och Ahlströmska skolan har en modell med s. k. vertikal skola prövats. Skolstyrelsen anser att skolorna fungerar bra och har många positiva värden. Som exempel kan nämnas god sammanhållning mellan eleverna samt mellan elever, föräldrar och lärare, stabil lärarkår samt intresserade och engagerade elever. Skolstyrelsen uppdrar därför åt skolför-
valtningen att redovisa och värdera det pedagogiska innehållets särart vid sådana skolor. Om utvärderingen visar att systemet är bra bör det diskuteras för andra skolor. Erfarenheter som gjorts vid nämnda skolor skall alltså tas till vara inom det övriga skolsystemet. Det bör särskilt belysas om en ökad integrering kan förbättra övergången från förskola till grundskola.”

Men sedan gör man helt om. Mot bakgrund av dessa ord föreslår man en början till nedläggning av dessa skolor redan från i höst. Hur i all världen skall man kunna utvärdera någonting som i realiteten redan rumphuggits – om inte helt försvunnit?

Georg Andersson sade här att ämnet är mer begränsat än nedläggning. Jag kan inte finna att han har rätt i det. Hur orealistisk, för att inte använda ett annat ord, får man vara i den här debatten?

Nej, fru talman, vi måste se sanningen i vitögat. Man vill inte från socialdemokratiskt håll ha den här skolformen kvar. Man är från socialistisk sida helt beredd att köra över de människor som tror på den här typen av skolorganisation och som har kämpat i många år för dess överlevande. Samtidigt som man konstaterar alla de positiva värden som den innebär så

låter man den dö. Några alternativ av det här slaget är det inte tal om.

Det är ganska fantastiskt att här i kammaren påstå att vi som företrädar vertikaliteten skulle vara osäkra, eftersom vi begär en utvärdering. Det är naturligtvis alldeles tvärtom, Georg Andersson. Vi är oerhört säkra på att detta är en skolform som bör behållas i vår skolorganisation och som är värdefull för det svenska samhället. Vi har ännu inte lyckats övertyga er om det, men vi hoppas att en sådan utvärdering skall kunna göra det.

Vad är det för läsning som socialdemokraterna har råkat ut för även i den här frågan – vi har haft sådana frågor tidigare? Vågar man inte se verkligheten som den är? Och om man till äventyrs skulle göra det, varför erkänner man det inte och handlar därefter? Det är många frågetecken som reser sig för oss när vi diskuterar de här frågorna med våra socialdemokratiska kamrater.

Ibland tycks det mig som om socialdemokraterna ginge med slagruta för att finna var opinionen ligger – för att sedan utan några skrupler och utan några samvetskval köra över den. Jag behöver bara påminna om vad som har hänt med alla de listor som har gått över landet för de här skolorna och för Adolf Fredrik. Vi vet också hur många av Georg Anderssons partikamrater som ställer upp för dessa skolororganisationer.

Vad leder detta till? Jag är rädd för att det kan leda till ett ökat förakt för politikernas sätt att resonera: först uttala sig positivt, sedan presentera ett beslutsunderlag och därefter fatta beslut på denna grund, beslut som går emot det underlag man har presenterat.

Visst är det klart att man i Stockholm måste lägga ned skolor, men varför är det just de skolor som har den alternativa organisationen som inte får vara kvar? Den frågan skulle jag vilja ha svar på.

Fru talman! Jag yrkar bifall till den borgerliga reservationen vid utbildningsutskottets betänkande 35. I detta sammanhang vill jag påminna Björn Samuelson om att han har ett särskilt yttrande som går på vår linje. Rösta med oss, så får vi en utvärdering!

Anf. 61 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Riksdagen har inte att besluta om vilka skolor som skall vara kvar i Stockholms kommun, inte heller i Göteborg, Skövde eller Luleå. Det tillhör de lokala skolstyrelserna att bedöma och väga olika synpunkter mot varandra. Vi har sagt att det finns positiva värden i en vertikal skola, och vi ger till känna för SÖ att man också bör beakta detta när man beslutar om gymnasieenheter.

I en moderat motion till Stockholms kommunfullmäktige heter det: Vi har bra skolor i Stockholm. Det gläder mig. Men av dessa bra skolor tvingas man lägga ned ett antal därför att man har för litet elever. Elevunderlaget minskar. Då måste Stockholms kommun ta ställning i den frågan. Vi är inte så tveksamma till värdet av en vertikal skolorganisation att vi behöver en utvärdering. Därför tycker vi att denna motion inte skall bifallas, detsamma som riksdagen tyckte i fjol och i förfjol.

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Vertikalt organi-
serade skolenheter*

Anf. 62 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Fru talman! I mitt anförande sade jag att man inte i Sveriges riksdag kan debattera kommunalpolitiska frågor. Men det är precis vad ledamoten Elisabeth Fleetwood för in i den här debatten, när hon nämner musikskolan här uppe i Stockholm, Adolf Fredrik. Jag tycker det är beklämmande att hon försöker föra kommunalpolitik här i riksdagen. Om det inte är omedvetet är det en form av rackarspel som inte bör anstå den svenska riksdagen.

Anf. 63 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Först till Georg Andersson: Javisst är det den lokala skolstyrelsen som skall bestämma. Men här gäller det en utvärdering som riksdagen skulle ge skolöverstyrelsen i uppdrag att göra.

Vi har bra skolor i Stockholm, men varför skall vi ha bra skolor av enbart ett slag, när nu människor efterfrågar skolor av alternativa slag. Det är därför vi inte kan förstå varför ni binder er på detta sätt.

I Dagens Nyheter i går läste jag en intervju med Bengt Göransson. Där säger han: "Man kan aldrig tvinga människor till förnyelse. Utan gnista kan man inte jobba med skolpedagogiska försök. Det går åt skogen."

Jag skulle önska att han hade låtit den gnista som finns i de här skolorna finnas kvar. Jag är rädd för att ni släcker ut gnistan hos de människor som har varit tända på uppgiften.

Bengt Göransson säger beträffande det förslag vi antog här i riksdagen och som Ulla Tillander en gång lade fram om statsbidrag till de alternativa skolorna att han tycker det var ett riktigt beslut. "Eftersom skolan och skolfrågorna är föremål för starka diskussioner bör vi göra det möjligt med en vidare försöksverksamhet."

Vi vill ju ha kvar detta. Skall man ta livet av någonting som existerar och fungerar väl? Vi kan inte förstå ert sätt att resonera.

I ett TV-program för någon tid sedan behandlade man dessa frågor och intervjuade en klok elev som fick frågan: Vad skall vi göra med alla som har sociala problem ute i Tensta? Då svarade eleven: Bygg en Höglandsskola!

Det är ju här sanningen ligger. Det är kvaliteterna i dessa skolor som vi tror passar bl. a. där de sociala problemen ligger. Vi vill ha stöd för att hjälpa alla dem som har behov av denna skolform.

Låt mig, fru talman, slutligen till Björn Samuelson säga, att om jag gjorde sådana sidospår och drev ett sådant rackarspel i min lilla bisats om Adolf Fredrik får det vara mig förlåtet. Jag tror de flesta vet vad jag menar.

Anf. 64 GEORG ANDERSSON (s):

Fru talman! Vi tar inte livet av någon. Jag hoppas det finns gnistor i alla skolor i Stockholm.

Anf. 65 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Jag är helt övertygad om att Georg Andersson inte frivilligt och med avsikt tar livet av någon. Men det beklagliga, Georg Andersson, är ju att det beslut som majoriteten i utskottet i dag lägger fram får denna praktiska konsekvens.

Georg Andersson skakar på huvudet där borta i sin bänk. Vi ses i foajén då och då – vi ses i höst, och då får vi se vad som hänt, Georg Andersson.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utbildningsutskottets betänkande 31

Punkt 1

Mom. 2 (överföring av viss sektorsforskning till universitet och högskolor)

Utskottets hemställan bifölls med 220 röster mot 96 för reservation 1 av Per Unckel m. fl.

Mom. 3 (forskarutbildningens meritvärde)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 146 för reservation 2 av Kerstin Göthberg m. fl.

Mom. 4 (utländska forskare som vistas kortare tid i Sverige för forskning)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 146 för reservation 3 av Kerstin Göthberg m. fl.

Mom. 5 (prioriterade forskningsområden)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 4 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt, bifölls med acklamation.

Mom. 9 (nivån på utbildningsbidraget för doktorander)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 146 för reservation 5 av Kerstin Göthberg m. fl.

Mom. 10 (arvdestjänst som assistent)

Utskottets hemställan bifölls med 240 röster mot 76 för reservation 6 av Per Unckel m. fl.

Mom. 12 (mellanexamen)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 7 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

Vertikalt organiserade skolenheter

Mom. 13 (ny lärartjänstorganisation inom högskolan)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 146 för reservation 8 av Kerstin Göthberg m. fl.

Punkt 2

Mom. 3 (medelsanvisningen under Humanistiska fakulteterna)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 9 av Jörgen Ullenhag, bifölls med acklamation.

Punkt 3

Mom. 1 (professur i religionspedagogik)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 10 av Jörgen Ullenhag, bifölls med acklamation.

Punkt 5

Mom. 3 (professur i freds- och konfliktforskning)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 11 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 7 (forskning kring Norrbottens utvecklingsproblem)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 12 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 8 (basresurser för samhällsvetenskaplig forskning)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 13 av Jörgen Ullenhag, bifölls med acklamation.

Punkt 6

Mom. 1 (besparingar inom arkitekturområdet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 16 av Björn Samuelson, bifölls med acklamation.

Mom. 5 (tjänst som professor i datalogi)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 17 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt, bifölls med acklamation.

Mom. 8 (tjänst som professor i miljö- och naturresursinformation)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 18 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt, bifölls med acklamation.

Mom. 9 (forskning inom elektronik, datateknik och verkstadsteknik vid högskolan i Luleå, m. m.)

I kontrapositionsvoteringen biträdde reservation 19 av Per Unckel m. fl. med 83 röster mot 55 för reservation 20 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt. 178 ledamöter avstod från att rösta.

Utskottets hemställan, som i huvudvoteringen ställdes mot reservation 19 av Per Unckel m. fl., bifölls genom votering med uppresning.

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

Punkt 7

Mom. 6 (arbetsmedicinska institutioner m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 18 för reservation 26 av Björn Samuelson.

Punkt 12

Mom. 5 (ytterligare medel till framtidsstudier)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 28 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt, bifölls med acklamation.

Punkt 13

Mom. 1 (medelsanvisningen under Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 29 av Jörgen Ullenhag, bifölls med acklamation.

Mom. 2 (internationellt inriktad forskning m. m.)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 30 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt, bifölls med acklamation.

Punkt 20 (Kiruna geofysiska institut)

Utskottets hemställan, som ställdes mot reservation 31 av Per Unckel m. fl., bifölls med acklamation.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

Utbildningsutskottets betänkande 32

Punkt 1

Mom. 1 b, 6 och 7 (byggnadsarbeten inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde)

Utskottets hemställan bifölls med 240 röster mot 75 för reservation 1 av Per Unckel m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 2

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Utbildningsutskottets betänkande 29

Punkt 1

Mom. 1 och 5 (viss omfördelning av medel m. m.)

Utskottets hemställan, som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1882 av Elisabeth Fleetwood m. fl., bifölls med acklamation.

Mom. 2 (styrning av resurser till mindre högskoleorter)

Utskottets hemställan bifölls med 264 röster mot 51 för reservation 1 av Kerstin Göthberg och Pär Granstedt.

Mom. 10 (högskoleutbildning för skyddsombud)

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 18 för reservation 2 av Sonia Thomasson.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 2

Utskottets hemställan bifölls.

Utbildningsutskottets betänkande 35

Mom. 1 (viss utvärdering av vertikalt organiserade skolenheter)

Utskottets hemställan bifölls med 168 röster mot 147 för reservationen av Kerstin Göthberg m. fl.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Anf. 66 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu uppsatts.

6 § Varvsindustrin, m. m.

Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1982/83:55 om varvsindustrin (prop. 1982/83:147 delvis) och

arbetsmarknadsutskottets betänkande

1982/83:26 om vissa varvsfrågor (prop. 1982/83:147 delvis).

Anf. 67 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Näringsutskottets betänkande 55 och arbetsmarknadsutskottets betänkande 26 kommer att debatteras i ett sammanhang, och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Fru talman! Varvsindustrins omfattning och struktur har behandlats av riksdagen under en lång följd av år under 1970- och 1980-talen. År 1974 förklarade sig riksdagen enhälligt vara beredd att medverka till en kapacitetsexpansion inom varvsindustrin. Vidare slog riksdagen samma år fast att branschens storlek i princip borde bestämmas av dess förmåga att av egen kraft bibehålla en sådan ekonomisk och marknadsekonomisk styrka att de som arbetade inom branschen kunde erbjudas anställningsvillkor och sysselsättningstrygghet i paritet med vad som gällde inom annan industriell verksamhet. I de industripolitiska riktlinjerna samma år för varvsindustrin ingick också att statliga stödåtgärder av subventionskaraktär inte kunde komma i fråga. Denna grundsats tycks dock ha frångåtts samtidigt som den godkändes i princip av kammaren.

I vår moderata partimotion om varven, 1978/79:137, gjorde vi, mot bakgrund av de i motionen redovisade marknadsbedömningarna och samhällsekonomiska analyserna av olika alternativ, en uppskattning av den potentiella marknaden för nybyggnadsvarven.

Vi bedömde att en halvering av kapaciteten vid nybyggnadsvarven till 6 miljoner direkta arbetstimmar var den mest realistiska och samhällsekonomiskt riktigaste utgångspunkten för en fortsatt omstrukturering av varvsindustrin. Kapacitetsnedskränningen förutsattes enligt vår motion ske genom att driften vid två av de stora nybyggnadsvarven helt upphörde. Den marknadsbedömning vi den gången gjorde har visat sig i stort sett vara korrekt. Även riksdagsmajoriteten har sedan dess tagit konsekvenserna till viss del av de svåra ekonomiska förlusterna och lagt ner ett storvarv, nämligen Öresundsvarvet. Denna insikt om behovet av nedskränningar inom varvsindustrin har dock kommit efter många år av ovisshet, ineffektivitet och vånda, och efter det att närmare 15 500 miljoner av skattepengar har förlorats.

I juni 1980 antog riksdagen i stort sett den strukturplan Svenska Varv låtit utarbeta. Denna strukturplan skulle realiseras under år 1980–1984. I näringsutskottets betänkande 1979/80:69 hävdar utskottet: "Liksom regeringen anser utskottet att Svenska Varvs-koncernen bör visa lönsamhet år 1985. En ytterligare fortsatt satsning av statliga medel som stöd till varven är oförsvarlig från industripolitiska och samhällsekonomiska utgångspunkter. Våra ekonomiska resurser bör i stället satsas på näringsgrenar med goda framtidsutsikter. En långsiktig realistisk strukturplan måste därför fastställas för Svenska Varv."

Den uppfattningen står vi moderater fortfarande kvar vid, trots att den långsiktiga strukturplanen uppenbarligen ånyo omprövas i och med dagens debatt och kommande riksdagsbeslut.

Ledningen för Svenska Varv har med anledning av det kommande riksdagsbeslutet gjort en översyn av den gamla strukturplanen från 1980. Enligt denna har Kockums och Uddevallavarvet i dag en orderstock med leveranser t. o. m. mitten av 1984. Nya order måste emellertid tecknas senast tredje kvartalet i år. Utan fortsatta och betydande subventioner, utöver de

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

s. k. OECD-villkoren, är sannolikheten mycket låg – enligt varvsledningen – att order skall kunna tecknas till priser som täcker varvens kostnader och eventuella senare tillkommande kundrisker. Svårigheten att teckna order till priser som täcker varvens kostnader bedöms kvarstå även i ett längre perspektiv. Fartygsproduktionen vid såväl Kockums som Uddevallavarvet bedöms inte kunna drivas vidare utan betydande subventionering. Enligt kraven i strukturplanen från 1980 bör sålunda Kockums och Uddevallavarvet avvecklas, om de inte kan uppnå lönsamhet senast 1985.

Utvecklingen på varvsmarknaden kommer naturligtvis att påverkas mycket starkt av de övriga varvsnationernas agerande i fråga om varvskapacitet och subventioner liksom av den ekonomiska återhämtningen totalt sett runt om i världen. Ett beslut om upphörande av produktionen vid endera Kockums eller Uddevallavarvet – om vår motion skulle vinna gehör – bör därför fattas vid den tidpunkt då resp. varv inte längre kan teckna order som täcker varvens kostnader.

Med hänsyn till dagens dåliga marknad och varvens orderstockar måste man emellertid omgående planera för avveckling vid de enheter som inte kan uppnå lönsamhet senast 1985. Detta är bedömningar som gjorts av olika branschbedömare.

En grundläggande moderat näringspolitisk utgångspunkt är att den statliga näringspolitikens uppgifter bör vara att ange ramarna för den ekonomiska verksamheten. Staten skall främja tillväxt och sysselsättning generellt och inom olika branscher. Strukturproblemen kan inte, enligt vår uppfattning, avhjälpas genom upprepade statliga förlustteckningsbidrag till krisbranscher och enskilda krisföretag. Företag eller företagsdelar utan överlevnadsmöjligheter måste få läggas ned. Även om näringspolitiken bör vara generell, kan man naturligtvis inte utesluta selektiva insatser i vissa enstaka fall. Dessa bör enligt vår uppfattning främst komma i fråga endast för att överbrygga tillfälliga kriser eller för att underlätta nödvändig strukturomvandling. Statens omfattande engagemang i olönsamma företag och branscher bör således begränsas. I lönsamma företag som staten äger, helt eller delvis, bör staten successivt avveckla sina intressen. Ett företags framtidsmöjligheter säkras bäst, om det tvingas att anpassa sig till dagens och marknadens krav, utan politiska insatser och utan politisk inblandning.

Även underskottet i statsbudgeten medför att en betydande återhållsamhet i statens utgifter även måste genomsyra hela det politiska arbetet, och det måste självfallet även gälla industripolitiken.

Regeringen föreslår i sin proposition i detta läge att ingetdera av de stora nybyggnadsvarven, Uddevalla och Kockums, skall läggas ned. Däremot föreslås en utomordentligt kostnadskrävande reduktion av verksamhetsvolymerna vid bägge varven. Denna metod att begränsa kapaciteten inom företagsgruppen har vi redan tidigare vid ett antal tillfällen motsatt oss.

Utomstående bedömare har ju gång på gång klart uttalat att den sämsta metoden att reducera kapaciteten till skilda enheter och bibehålla någon form av företagsekonomisk lönsamhet är att skära ned en bit på samtliga företagsenheter. Men den metoden bör snarast betecknas som politiskt

mindre bekväm än som företagsekonomiskt motiverad. Enligt vår uppfattning måste ett av de bägge varven läggas ned för att kunna ge de kvarvarande varven rimliga chanser att ha någon möjlighet att nå lönsamhet inom utsatt tidrymd. Vilket varv som skall läggas ned bör det enligt vår uppfattning ankomma på styrelsen för Svenska Varv att lämna förslag om. Den bör vara den bäst skickade att göra den erforderliga företagsekonomiska bedömningen. De arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska bedömningarna bör riksdagen självfallet stå för.

Om förutsättningarna för att driva det kvarstående varvet vidare – i enlighet med strukturplanens krav på lönsamhet senast under 1985 – inte kan uppfyllas, får styrelsen för Svenska Varv självfallet ta konsekvenserna av detta. Detta innebär naturligtvis att det kvarvarande varvet kan komma att dras ned i kapacitet ytterligare inom en nära förestående framtid och även läggas ned, om inte företagsekonomisk lönsamhet bedöms kunna uppnås trots de generella statliga subventioner som i dag och framdeles utgår.

Det föreslagna kapitaltillskottet till Zenit Shipping AB överskrider, enligt regeringens egna bedömningar, den förmodade kapitalåtgången i storleksordningen 650 milj. kr. Det finns all anledning att ifrågasätta om de utomordentligt stora förluster som en fortsatt drift medför kan kompenseras genom att försäljningsvärdena på fartygen skulle stiga under de kommande åren. Vi vill därför här begränsa kapitaltillskottet till Zenit Shipping AB till 1 610 milj. kr., motsvarande en beräknad förlusttäckning för 1982 och 1983. Klarar inte ledningen på Zenit Shipping AB med dess mycket betydande kapitaltillskott att avveckla eller sälja fartygsengagemangen inom dessa ekonomiska ramar, bör det enligt vår uppfattning åligga dess styrelse och företagsledning att snarast möjligt försätta företaget i konkurs, varefter fartygsinnehaven omedelbart får avvecklas och konstaterade förluster täckas. Vid en försäljning av Svenska Varvs fartygsinnehav anser vi det vara befogat att svensk sjöfartsnäring i första hand skall erbjudas att förvärva dessa fartyg. Det skulle kunna medföra att trycket på näringen och på dem som är sysselsatta inom näringen skulle kunna lindras i någon mån. För att ytterligare söka vidga förutsättningarna för att vidmakthålla fartygen i svensk ägo bör även möjligheten av en børsintroduktion av ett antal mindre rederier, med fartyg förvärvade från Zenit Shipping AB enligt den s. k. Salénmodellen, prövas.

Ett antal andra företag, förutom Zenit och nybyggnadsvarven, hänförs av företagsledningen till den kommersiella sektorn. Enligt vår uppfattning skulle dessa företagsenheter fungera och ha bättre framtidsmöjligheter, om de erhöll nya ägare med friskt kapital, nya företagsidéer och fick en företagsledning som kunde koncentrera sig på utvecklingen och hitta nya affärsmöjligheter för dessa företag.

Inom den kommersiella sektorn återfinns i dag enligt företagsledningens bedömningar Calor-Celsius, Götaverken Ångteknik och Götaverken Arendalsvarvet. Dit kan möjligen även räknas Cityvarvet, även om det är något tveksamt. Vid en försäljning av dessa företag borde Svenska Varv kunna få in

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

i storleksordningen 600–700 milj. kr. – pengar som företagsgruppen mycket väl behöver.

Med hänvisning till det trängda statsfinansiella läget och med företagens och de anställdas bästa för ögonen anser vi därför att företagsenheterna var för sig eller tillsammans bör børsintroduceras eller på annat sätt avyttras till andra ägargrupper.

Med hänvisning till de omfattande risker statsmakten påtar sig och har påtagit sig i och med fartygsproduktionen tycker vi att det är av central betydelse att en skärpt kreditgarantiprovning tillämpas i syfte att nedbringa risktagandet. I synnerhet när borgensförpliktelserna från enskilda mindre och medelstora varv skall nedbringas till endast 10 %, som föreslås såväl i proposition som av utskott.

Vad avser de s. k. avskrivningslånen med avsevärda subventionsinslag anser vi att dessa bör ersättas med någon form av kreditgarantier. Kostnaderna för dessa lånegarantier får – speciellt med tanke på subventionsinslaget – täckas vartefter de uppstår på resp. års budget. För kommande budgetår borde anslaget således kunna halveras.

Kapitaltillskottet till Svenska Varv AB anser vi, med hänvisning till de försäljningar av enskilda företagsenheter, nedläggningar av åtminstone ett storvarv och de hårdare ställda kraven på Zenit Shipping AB, kan begränsas till 1 500 milj. kr. Med detta kan man uppnå en soliditet av 15 %, precis som propositionen föreslår.

Fru talman! Jag skulle vilja ställa några frågor till statsrådet Roine Carlsson med anledning av propositionen om varvsföretagen:

Anser verkligen statsrådet Roine Carlsson att det är effektivt att skära ned både Uddevallavarvet och Kockums Varv med en viss andel i stället för att lägga ned ett varv? Vilket underlag är det i så fall som visar att det är effektivare att bibehålla bägge varven än att koncentrera resurserna till det ena?

Vilka underlag kan statsrådet ha för att göra de positiva marknadsbedömningar som redovisas i propositionen jämfört med de sämre som bl. a. har redovisats av Svenska Varvs ledning?

Hur bedömer statsrådet att läget är när det gäller orderingången för Uddevallavarvet och Kockums Varv med tanke på de avbeställningar och förändringar i orderstocken som har skett under de senaste veckorna?

Fru talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1, 5, 8, 9, 12, 13, 14 och 15 till näringsutskottets betänkande nr 55. Jag har för avsikt att begära votering och rösträkning i första hand beträffande reservation 1.

Anf. 69 IVAR FRANZÉN (c):

Fru talman! I det betänkande som vi nu behandlar, näringsutskottets betänkande nr 55, finns det en tillbakablick på hur varvsfrågorna har behandlats i riksdagen sedan 1974. Det är en intressant redovisning som stämmer till eftertanke. Det kan nu med facit i hand tyckas att en hel del beslut borde ha varit annorlunda. Den övertro på varvens konkurrenskraft

som präglade riksdagsbeslutet 1974 kan i dag verka orealistisk och verklighetsfrämmande, men vi bör ändå begrunda att alla de fyra partierna, med mindre nyanser, ställde upp på dessa bedömningar.

Orsakerna till att felbedömningen blev så total är flera. De svenska storvarven var i huvudsak specialiserade på en typ av fartyg, som drabbades speciellt hårt av den krympande fraktmarknaden. Den kostnadsexplosion som drabbade vår ekonomi 1974 och 1975 försämrade samtidigt vårt konkurrensläge på ett katastrofalt sätt. Denna kombination medverkade till att varven aldrig fick en rimlig omställningstid. Beslutet om den lagerproduktion som då tillgreps var kanske ett utav de mest olyckliga. För detta beslut bär den dåvarande socialdemokratiska regeringen ett huvudansvar.

Jag har velat göra denna mycket summariska redovisning av hur det började för att poängtera det i många avseenden gemensamma ansvar som vi har i dessa frågor och hur svårt det är att bedöma framtiden. Dagens varvsproposition och utskottsbetänkande är i många avseenden en kontrast till dem som skrevs på 1970-talet. Det finns fem partier i riksdagen, och det finns lika många förslag till lösningar på varvens problem.

Ocnigheten började egentligen 1980 i samband med nedläggningen av Öresundsvarvet AB i Landskrona. Med ett par folkpartisters hjälp lyckades socialdemokraterna försena och fördyra den nödvändiga omställningen av Öresundsvarvet till annan verksamhet. Vad som då hände är ått beklaga.

Dagens situation liknar något den vi hade 1980. Socialdemokraterna vill fortsätta med osthvelsprincipen och stora bidrag för att lösa problemen med övertalig personal. Det är en mycket defensiv politik, som medför stora risker att vi förlorar hela vår varvsindustri. Ett effektivt varv måste ha rimliga möjligheter att optimalt utnyttja alla sina resurser. Det är svårt att klippa rätt i en för stor kostym och få perfekt passform till ett mindre varv. Överdimensioneringar och flaskhalsar blir sannolikt resultatet, och konkurrensförmågan blir därefter.

Moderaterna vill lösa problemen på sitt vanliga styckmästarsätt. Med ett radikalt snitt skär de bort ett varv. Vilket får vi inte veta. Det bör Svenska Varvs styrelse lägga fram förslag om. Efter den företagsekonomiska analysen skall riksdagen besluta. Enligt uppgifter lär företrädare för Svenska Varv inte vara särskilt benägna att bistå med en sådan beskärningsdom. Det finns inga alldeles klara besked att ge, sett ur företagsekonomisk synpunkt.

Jag tyckte att Per Westerberg uttryckte sig något vårdslöst när han i sitt anförande sade att vi hade förlorat 15,5 miljarder kronor i skattepengar på varven. Jag är den förste att erkänna att en del beslut kunde ha varit annorlunda, men vi måste ändå vara medvetna om att mycket av dessa pengar har gjort en effektiv insats vad gäller sysselsättningen och också medverkat till omställningar som innebär att vi i dag har vissa livskraftiga delar inom Svenska Varv.

Vi i centern anser att en offensiv varvspolitik är enda möjligheten till framgång. Varven i sig är en stor värdetillgång både vad gäller anläggningar och maskinutrustning, men framför allt när det gäller personal och kunnande. Dessa tillgångar måste användas, och i en något uppåtående

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

konjunktur samt med ett internationellt konkurrensläge som är relativt bra, bör det finnas mycket av realism i förslaget att omvandla Kockums Varv till en tung verkstadsindustri. Erfarenheterna från Landskrona styrker denna uppfattning. Idén bakom centerns förslag är att ge Uddevalla bästa möjliga chans att överleva som varv och samtidigt se till att Kockums förnämliga resurser på ett effektivt sätt tillvaratas i lämpliga verksamheter.

Enligt centerns förslag bör Svenska Varv få i uppdrag att genomföra en privatisering av Kockums. Kostnaderna för ett genomförande av centerns förslag är – så långt det är möjligt att överblicka i dag – betydligt lägre än för regeringsförslaget. Skillnaden är en halv miljard.

Jag yrkar med detta bifall till reservation 2.

Fru talman! Jag nämnde tidigare i mitt anförande att det kanske minst lyckade varvsbeslut som fattats är det om lagproduktion av fartyg. Konsekvenserna av detta beslut ser vi i dag i de stora förluster som rederiet Zenit uppvisar. Det är skrämmande siffror. Regeringen föreslår att 3 miljarder anvisas för förlusttäckning. Detta sätt att anvisa pengar åskådliggör en systematisk taktik som socialdemokraterna har. Det gäller att till varje pris belasta innevarande budgetår så mycket som möjligt. I detta fall kostnadstäcker man kommande förluster med ca en miljard. Detta är ur flera synpunkter ett förkastligt handlingsätt. Dels bör varje år bära sin kostnad, dels måste det vara fel att utlova förlusttäckning med sådana enorma belopp i förskott. Varje företagsledning kommer ju att invaggas i tron att ett godkänt resultat är att man håller sig inom angivna förlustramar, i detta fall över en miljard.

Dessutom handlar det om politiskt bedrägeri. Målet är att lasta det politiska ansvaret för alla årets utgifter på föregående regeringspartier och få en så stor avlastning som möjligt för nästkommande budgetår samt om möjligt på detta sätt visa ett sjunkande budgetunderskott.

Taktiken är så uppenbar och så klumpig att den inte borde gå hem, men genom att med en papegojas envishet upprepa dessa halvsanningar förväntar sig säkert socialdemokraterna att ta hem poäng på dessa lånta fjädrar. Socialdemokraterna har med viss framgång bedrivit ett liknande narrspel när det gäller budgetunderskottet 1975/76. Jag har svårt att förstå att vuxna och intelligenta människor kan låna sig till sådana trick.

Fru talman! Det blev mer sagt om denna falska redovisningsteknik än vad jag från början tänkt. Den är på intet sätt specifik för varven, men här flyter den ut mer än någonsin. Vi i centern vill kraftfullt markera hur illa vi tycker om socialdemokraternas falskspel men har knappast några förhoppningar om besinning och bättring.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 10, där vi tillsammans med folkpartiet redovisar en korrekt medelsanvisning.

Centern biträder utskottsmajoriteten då det gäller en förlängning av avskrivningslånen men på den lägre nivån, beräknad till 25 kr. per produktionstimme.

Centern delar också den uppfattning som framförs i propositionen att även de generella subventionerna till varvsindustrin måste minska. Samtidigt

måste det ske en anpassning till de internationella konkurrensförhållandena. Mot denna bakgrund tillstyrker centern en reducerad garantiram för fartygsgarantier och ett i motsvarande grad reducerat belopp för räntestöd. Vi anser att det finns goda grunder för denna reduktion med den uppläggning av varvpolitiken vi förordar. Vår målsättning är att nyproduktionen av fartyg i huvudsak skall ske vid Uddevallavarvet. Samtidigt frigörs betydande resurser efter hand genom avbetalningar på tidigare kreditåtagande. Vi föreslår tillsammans med moderater och folkpartister en garantiram på 25 miljarder, och kostnaden för statsstöd till fartygsexport begränsas till 250 milj. kr.

Jag yrkar med detta bifall till reservationerna 13 och 14.

Fru talman! Jag vill också kortfattat nämna några speciella problem som vi uppmärksammat i utskottet, när vi behandlat varvsfrågorna.

Det finns inom Svenska Varv två varvsenheter som inte utan fog känner sig styvmoderligt behandlade. Det är Cityvarvet i Göteborg och det är Finnboda Varf i Nacka. Utskottet har inte funnit det möjligt att riksdagen direkt vidtar några åtgärder i denna fråga. Utskottet förutsätter att dessa problem löses inom Svenska Varv på ett sådant sätt att de två nämnda varven får möjligheter att konkurrera på lika villkor med övriga varv utom och inom Svenska Varv.

De här aktualiserade exemplen åskådliggör de problem som lätt uppstår när ett storföretag som Svenska Varv skall tillgodose de mycket skiftande intressen som finns inom företagsgruppen. Det finns all anledning att fundera över om de två nämnda företagen bör vara kvar inom Svenska Varv. Om de varit självständiga enheter, skulle de nu aktualiserade problemen inte ha uppstått.

Ett annat problem som utskottet uppmärksammat är gränsdragningen i fråga om rätt till exempelvis avskrivningslån. Bl. a. har Lödöse varv uppvaktat utskottet i denna fråga. Även här måste självklart målsättningen vara att företag med likartad verksamhet skall ha möjlighet att konkurrera på lika villkor. Inte heller här anser utskottet det möjligt att gå in och skipa dom, utan det måste ankomma på regeringen och fartygskreditnämnden att uppmärksamma detta problem och tillse att största möjliga rättvisa åstadkommes.

Fru talman! Låt mig till sist upprepa centerns offensiva syn på varvpolitiken. Den kommer särskilt till synes i satsningen på omdaningen av Kockums varv. Denna satsning måste följas upp med en helhjärtad näringspolitisk satsning i Malmöregionen. Med de resurser som vi föreslår skall ges Svenska Varv bör företaget ha möjligheter att medverka till nyföretagande och alternativ sysselsättning i samband med omdaningen av Kockums. Det är angeläget att erfarenheterna från Landskrona utnyttjas. Med detta yrkar jag bifall till reservation 17.

Fru talman! Varvsfrågorna har under de senaste tio åren varit en dyrbar och svårförutsebar följetong. Vi har säkert alla den förhoppningen att dagens beslut skall bli en positiv slutpunkt. Historien lär oss att den bedömningen måste göras med stor försiktighet. För centerns del har vi dock – med den

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

offensiva prägel som våra förslag har – välgrundade förhoppningar om att nå det eftersträfvansvärda målet, om riksdagen följer våra förslag.

Anf. 70 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Med anledning av Ivar Franzéns slängar vill jag göra ett par förtydliganden. Jag sade inte att 15 500 milj. kr. hade kastats i sjön. Jag använde ordet "förlorats". Och jag sade att vi, om Ivar Franzén betänker att vi redan vid 1978/79 års riksdag ville lägga ner två storvarv, har fått rätt på den punkten.

Riksdagen har med centerns stöd lagt ner Öresundsvarvet. Centern är nu inne på att ta bort Kockums Varv. Om det hade gjorts tidigare, hade statskassan kunnat besparas omfattande utgifter. Socialdemokraterna är tydligen inne på att lägga ner ett och ett halvt varv – Öresundsvarvet plus neddragning på de två resterande nybyggnadsvarven.

När det gäller företagsledningen i Svenska Varv och dess företagsekonomiska bedömningar av Uddevallavarvet och Kockums kan vi väl konstatera att det finns hemligstämplat material där som visar på skillnader i bedömningar av varven. Men det är ett material utarbetat av utomstående, och det bör vara rimligt att ställa krav på att varvsledningen skall kunna lämna strikt företagsekonomiska bedömningar.

Sedan vill jag säga att vi är ungefär lika offensiva som centern. Om ett storvarv tvingas lägga ner, vill vi självfallet använda både de personella resurserna och anläggningstillgångarna till något positivt, såväl ur sysselsättnings- som produktionssynvinkel.

Anf. 71 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Fru talman! Det vore bra om Per Westerberg försökte precisera vad han menar med förlorade pengar. Både det tidigare och det senaste uttalandet präglas av att han anser att dessa 15,5 miljarder inte kommit till någon nytta.

Jag motsäger inte hans påstående att en tidigare omvandling, för det är den taktiken som vi från centerns sida vill driva, kunde ha sparat någon miljard eller kanske flera miljarder. Men det är i så fall det beloppet som vi skall tala om som förlorade pengar. Jag tycker att det är fel att här vårdslöst stå och säga om de 15,5 miljarderna att vi har förlorat det stora beloppet. Vi kan samtidigt behöva vara frimodiga nog att erkänna att det är sannolikt att med ännu större förutseende – och det må vara att moderaterna på någon punkt kan ha haft detta – skulle man ha kunnat minska dessa kostnader. Men det är ändå kostnader som i mångt och mycket haft verkligt positiva effekter, och det är den delen jag vill poängtera.

Jag vill inte heller här motsäga Per Westerberg, om han vill hävda att moderaterna kan vara ungefär lika offensiva som centern. Ni är välkomna i laget.

Anf. 72 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Tack för välkomsthälsningen! Det står även i vår reservation att vi instämmer i den synpunkten, så det borde Ivar Franzén känna till väl.

15 500 miljoner förlorade – ja, det är ju direkt förlust det till väsentlig del är fråga om. Att pengarna förlorats torde stå utom något som helst tvivel. Frågan är väl hur mycket man eventuellt hade kunnat reducera förlusten, om man i tid hade tagit erforderliga beslut, som vi föreslog 1978/79.

Anf. 73 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Fru talman! Per Westerberg är alldeles säkert fullt medveten om att en hel del av de här medlen hade blivit AMS-pengar, om de inte hade gått via varven. Det krävs nog litet grand av fördjupad analys, innan man talar så generellt om 15,5 miljarder i förlorade pengar.

Jag understryker om igen att med efterklokhet kan man säkerligen visa att saker och ting kunde ha gjorts annorlunda. Men fram till 1980 var de fyra partierna i stort sett eniga om den här varvspolitiken, och det tycker jag att vi också skall vara beredda att ta ett gemensamt ansvar för.

Jag har egentligen bara pekat på en sak här i dag där jag menade att det finns ett speciellt ansvar för ett visst parti, och det är just beslutet om lagerproduktion. Att det i slutskedet har fått mycket olyckliga konsekvenser begär jag inte att det partiet skulle ha förutsett, men helt klart är att den dåvarande socialdemokratiska regeringen där lyckades genomdriva ett mycket olyckligt beslut.

Förste vice talmannen anmälde att Per Westerberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 74 CHRISTER EIREFELT (fp):

Fru talman! Frågan om den svenska varvsindustrins kapacitet har behandlats av kammaren ett flertal gånger under de senaste åren. Varje gång har man från skilda håll konstaterat att det finns en stor obalans mellan den tillgängliga kapaciteten inom inte bara den svenska utan hela världens varvsindustri och de förväntade framtida behoven av leveranser. Ingenting tyder f. n. på att denna obalans skulle försvinna eller ens minska nämnvärt under den närmaste framtiden. Tvärtom finns det faktiskt utbyggnadsplaner för varvsindustrin, t. ex. i Republiken Korea.

Även i regeringens proposition och i utskottets majoritetstext finns en medvetenhet både om denna obalans och om att efterfrågesituationen knappast kommer att förbättras under överskådlig tid.

Situationen är ju den, att efter en kortvarig uppgång 1981 har man 1982 endast kunnat teckna order med hjälp av mycket omfattande statliga insatser i form av förmånlig finansiering, och detsamma gäller för innevarande år. Chanserna för Kockums och Uddevallavarvet att utan statligt stöd teckna order som ger täckning för kostnaderna förefaller att vara mycket små också framöver.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Mot denna bakgrund och mot bakgrund av uttalanden i budgetpropositionen liksom i kompletteringspropositionen om behovet av att minska det statliga stödet till förlustbringande industriell verksamhet, som det heter, hade man därför kunnat vänta sig att regeringen skulle göra något annat än att tillskjuta ytterligare nära 6 miljarder kronor i form av en förlängd tidsfrist. Därmed har sedan mitten av 1970-talet det statliga stödet till varvsindustrin i Sverige uppgått till nära 20 miljarder kronor. Till detta kommer statliga kreditgarantier på ca 22 miljarder kronor, som kan komma att utlösas om redare inte kan fullfölja sina förpliktelser.

Med vilket jämförelsemått som helst är stödet till varvsindustrin mångdubbelt större än till någon annan näringsgren. Under 1970-talet var t. ex. stödet per anställd mer än 300 000 kronor för varven medan det var ca 20 000 kronor per anställd inom tekoindustrin.

Vi menar från folkpartiets sida att det nu är nödvändigt att dra ner på det statliga stödet till förlustbringande industriell verksamhet, och vi är också beredda att ta konsekvenserna av ett sådant ställningstagande. Det är uppenbarligen inte socialdemokraterna.

Det industristöd som den socialdemokratiska regeringen föreslagit, inte bara till varven, är en svår belastning för statsbudgeten. Det har också negativa konsekvenser för den "friska" delen av vår industri, den del som måste kunna utvecklas och expandera för att landets ekonomiska obalanser skall kunna bemästras.

Under den senaste femårsperioden har storvarven bara ett år lyckats få order med full täckning för kostnaderna. Inte heller det året var tillfredsställande, eftersom de redare som beställde fartygen i vissa fall fått betalningsproblem så att fartygen har fått återtas av varven.

I propositionen sägs att den s. k. "rekonstruktion" som föreslås för de båda storvarven i Malmö och Uddevalla förutsätter att nya order som tas skall ge full täckning för självkostnaderna. Såvitt jag kan se saknas tyvärr underlag för en sådan förhoppning. Det betyder att regeringsförslaget får som naturlig följd ett nytt regeringsförslag om två år med ytterligare miljardbelopp till storvarven.

En sådan utveckling kan folkpartiet inte acceptera.

I den strukturplan för Svenska Varv som riksdagen fattade beslut om våren 1980 var en förutsättning för det då beslutade statsstödet att varven skulle bli lönsamma till utgången av år 1984. Sedan dess har koncernen genomfört stora omstruktureringar på flera sätt, och stora delar av Svenska Varv har därigenom skaffat sig bättre överlevnadsmöjligheter. Koncernledningen har emellertid dragit slutsatsen beträffande de bägge kvarvarande storvarven, Kockums och Uddevallavarvet, att de bör läggas ner om riksdagsbeslutet från 1980 skall fullföljas.

Regeringen och utskottsmajoriteten har inte accepterat det beslutet från koncernledningen. Man föreslår i stället 6 miljarder kronor i statligt stöd och en kapacitetsminskning genom "osthyvelsmetoden" vid båda storvarven. Produktion och sysselsättning vid Uddevallavarvet förslås således minska med 20 % – det betyder en sysselsättningsminskning på ungefär 400

personer. Vid Kockums i Malmö skall det ske en reduktion med 30 % – det betyder en minskning av sysselsättningen med ca 900 personer. Varven kommer därefter att bli ungefär lika stora.

Enligt min uppfattning är det inte riksdagens uppgift att fatta beslut i denna typ av företagsekonomiska frågor. Den anpassning av kapaciteten som bedöms nödvändig och var denna skall ske – om det skall vara mer eller mindre vid det ena eller det andra varvet eller om det skall ske enbart vid ettdera varvet och i så fall vilket – är inte en fråga för politiker och riksdagen. Det är en fråga för företagsledningen i den aktuella koncernen. Jag menar att företagsledningen bör mot bakgrund av det statliga stöd riksdagen ställer till förfogande själv fatta beslut om hur dessa medel bäst skall användas för att anpassningsproblemen skall få sin bästa lösning. Försäljning av enheter inom koncernen är naturligtvis ett alternativ som liksom andra bör undersökas och genomföras om företagsledningen bedömer att realistiska förutsättningar finns.

Folkpartiet föreslår att Svenska Varv får ett sista kapitaltillskott på 1 miljard kronor. Detta är avsevärt mindre än vad utskottsmajoriteten föreslår, och det innebär naturligtvis att det blir nödvändigt med en längre gående nedskärning av de fartygstillverkande storvarvens kapacitet än vad regeringen har räknat med. Exakt hur en sådan kapacitetsminskning fördelar sig mellan de båda storvarven är som jag tidigare sade inte en fråga för riksdagen, utan en fråga för koncernledningen hos Svenska Varv.

Regeringen föreslår vidare att Zenit skiljs från Svenska Varv, och vi har ingenting att invända mot detta. Vi menar emellertid att det hädanefter är väsentligt att Svenska Varv själv tvingas ta ett ekonomiskt ansvar för hela sin verksamhet. De båtar som senare kan komma att byggas måste därför helt och hållet belasta Svenska Varvs verksamhet och resultat och får inte avvecklas till bokfört värde i stället för marknadsvärde till något annat statligt bolag. I sammanhanget vill jag betona att utskottsmajoritetens förslag, att Svenska Varv skall tillföras 23 milj. kr. för aktier som inte har något reellt värde, är minst sagt egendomligt och principiellt tivelaktigt och bör därför inte genomföras. Utskottsmajoriteten har inte heller lyckats finna någon motivering för detta, utom att det ingår i den totala planen för finansiell rekonstruktion. Folkpartiet kan inte biträda det förslaget.

Zenit har en ackumulerad förlust i 1982 års bokslut och en likaledes oundviklig förlust i år. Därtill kommer behov av ett större eget kapital i bolaget. Däremot finns det ingen som helst anledning att nu anvisa medel för täckande av framtida förluster. Det vore förmodligen t. o. m. av negativt värde för företaget, eftersom det kan leda till att företagets ambition att på alla sätt försöka begränsa framtida förluster dämpas.

Det är naturligtvis oerhört väsentligt att Zenits fartygsflotta avvecklas så snabbt som marknadsförhållandena tillåter. Jag vill särskilt betona att avyttringen av fartygen måste påbörjas så snart en uppgång av fartygsvärdena sker. Om man väntar för länge leder det annars till att större delen av försäljningen måste ske under en påföljande nedgångsfas, med större ekonomiska förluster som följd.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Varvsindustrin i Sverige innefattar förutom de båda statliga storvarven ytterligare elva företag, varav nio är privata och två är statliga. Dessa mindre och medelstora varv är i de flesta fall starkt hemmamarknadsorienterade, och deras orderstock utgörs till största delen av leveranser till svenska rederier. Jag anser att det är mycket väsentligt att varvspolitiken utformas så, att förutsättningarna för de mindre varven att upprätthålla sin konkurrenskraft inte försämras. Det är förmodligen främst de s. k. avskrivningslånen som är viktiga för att stärka konkurrenskraften gentemot de utländska konkurrenterna. I utlandet kan man ingalunda märka någon tendens att minska stödet till varvsindustrin, och avskrivningslånen bör därför även under 1984 och 1985 utgå med det nuvarande beloppet, som är 25 kr. per produktionstimme. Det stödbelopp som det då handlar om är också synnerligen blygsamt – 65 milj. kr. för de mindre och medelstora varven – i förhållande till de många miljarder som storvarven har fått.

Får jag avslutningsvis nämna att vi från folkpartiet har föreslagit en avsevärd förstärkning av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Jag ser detta som en nödvändig komplettering till det mindre stöd till Svenska Varv som jag förordat. Det är nödvändigt att staten är mycket generös och prövar alla möjligheter att underlätta för och hjälpa de människor som tvingas byta jobb, när varvsindustrins kapacitet i allas intresse dras ned. Bortsett från den fördubbling av de mer vanliga arbetsmarknadspolitiska insatserna i form av arbetsförmedling, arbetsmarknadsutbildning, löneutfyllnad vid arbetsbyte och annat vill jag särskilt betona att den typ av samverkande insatser mellan stat, kommun och det privata näringslivet som Landskrona Finans utgör har visat sig mycket framgångsrik. Utskottsmajoriteten har avstyrkt folkpartiets förslag att anvisa 150 milj. kr. för liknande samverkansprojekt i varvsregionerna, utan någon som helst motivering. Jag finner detta minst sagt beklagligt.

Fru talman! Jag yrkar därmed bifall till reservationerna 3, 6, 8, 10, 12, 13 och 16.

Anf. 75 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Varvskrisen är tio år gammal. Aningen och misstanken att den skulle komma fanns redan dessförinnan.

En statlig varvspolitik hade bort ha och skulle kunnat ha ett förutseende av krisen som sin grund. En statlig varvspolitik borde haft och skulle kunnat ha prägeln av skapande insatser. Den har i huvudsak fått gå ut på att betala för en kontinuerlig reträtt, som varit förutbestämd.

Varv är sammansättningsindustrier på hög nivå. Deras produktion är en kombination av specialinsatser över ett brett fält. Varv som med energi och offensivt stöd får utveckla sig klarar normalt detta. Men någon sådan varvspolitik har inte förts i Sverige. Både den statliga politiken och ledningen för Svenska Varv har varit inprogrammerade på linjen att avveckling skall ske. Skapande initiativ har stoppats, förnyelse har, där den kunnat genomföras, fått genomföras mot en nedläggningsinriktad koncernledning och samtidigt med belastande arbetsuppgifter, föranledda av att man ute på

orterna samtidigt måste organisera avvecklingar av delar av verksamheten.

Med en skapande varvspolitik hade mycket av detta kunnat undvikas. Många värdefulla år har fått gå. Pessimismen har spritt sig bland tekniska och administrativa kadrer och bland arbetarna ute på varvsföretagen.

Det är naturligtvis inte lätt att mot bakgrund av en sådan utveckling bekämpa de ytterligare nedskärningar i Uddevalla och Malmö som nu föreslås. När man är efter år låter det ena tåget efter det andra gå, försätter man sig till sist i ett tvångsläge, där de fruktbara alternativen inte längre är möjliga.

Vpk menar att alla möjligheter dock ännu inte är utdömda. Alltjämt finns ett starkt motiv för en omstrukturerings av delar av transportväsendet. Alltjämt har sjöfarten här ett outnyttjat utrymme. Men det fordras att den statliga transportpolitiken aktivt och snabbt tar vara på det.

Trots världskrisen finns det länder som har intresse av att bygga ut och förstärka sina självständiga nationella flottor.

Men för att dessa möjligheter skall kunna utvecklas och påverka varvens situation, krävs direkta och aktiva politiska initiativ. Det är ju inte varven som för transportpolitik. Det är inte varven som kan ta de kontakter på stats- och regeringsplan som är nödvändiga för att utnyttja möjligheterna och intresset för nya uppdrag.

På samma sätt är det med den eventuella medverkan av varven i produktion av nya anläggningar för delar av processindustrin som är möjlig. Detta är ett stort fält, där en modernisering skulle ge avsevärda effekter på produktionen, arbetsmiljön och föroreningsituationen, liksom inom energihushållningens område. Men varvsindustrin som isolerad bransch och processindustrin som isolerad bransch klarar givetvis inte själva av att initiera en sådan utveckling. För det fordras ett samhälleligt ansvar för att utveckla ett program för moderniseringen. Om samhället inte bedriver skapande verksamhet, blir det på dessa olika områden inga nya möjligheter för varven att ta vara på i framtiden.

Näringsutskottet hävdar i sitt betänkande att om man inte ytterligare minskar kapaciteten i Uddevalla och Malmö, riskerar man att kraftigt öka kostnaderna för statliga subventioner. Jag vet inte om utskottet bygger det påståendet på en total kalkyl, som även innefattar de sociala kostnaderna. Men påståendet är riktigt enbart under den förutsättningen att man skall låta varvskrisen ha sin gång. Skall man försvara kapacitet och arbetsplatser i Uddevalla och Malmö – så som vpk hävdar – kan man givetvis inte göra det bara genom att sätta sig på tvären i största allmänhet. Det fordras en aktiv statlig politik av det slag som jag här har skisserat. Det är detta man under hela varvskrisens långa och tragiska förlopp har försummat. Det fordras också en ledning för den statliga varvskoncernen och för den statliga rederiverksamheten som i motsats till de nuvarande inte bara är en verkställare av nedrivningen.

Ännu är inte alla möjligheter borta. Ännu kan varven räddas från förintelsen. Vi vet att det är krafter i gång som vill radera ut allt vad varv heter

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

i Sverige. Dessa krafter har en av sina högborgar i det moderata samlingspartiet. Det är en industripolitiskt ödesdiger och felaktig strävan. En ny varvspolitik skulle kunna komma den strävan på skam. En ny varvspolitik skulle kunna bryta pessimismen bland de anställda och ge dem en större känsla av mening. Därför insisterar vi på den och ser utskottsmajoritetens motståndslösa acceptering som en fara.

Varvskrisen har under den långa tiden gett oss lärdomar. Den har för det första lärt oss att dagens industriella kris kräver ett agerande på en övergripande politisk nivå, i fall nationella positioner och en fruktbar, socialt riktig teknologi skall kunna utvecklas och garanteras.

Varvskrisen har för det andra lärt oss den oersättliga betydelsen av solidaritet mellan alla arbetande.

Det har varit tragiskt att se hur den fackliga solidariteten brustit och hur detta försvagat motståndet mot dem som velat driva nedrivningspolitiken vidare. När Göteborg och Skåne tvistat sinsemellan, när Malmö och Landskrona sinsemellan inte kunnat enas – då har det blivit lätt för nedläggarna att driva igenom sina avsikter. Om de olika facken och befolkningen på de skilda orterna hade kunnat framträda enat, inte låtit sig splittras, då skulle situationen ha varit en annan och bättre. Om de haft stöd av ett enat fackförbund och en enig arbetarrörelse från Norrbotten till Skåne då hade mycket kunnat hindras som man nu bittert måst acceptera.

När nu strukturkriserna rullar fram över hela näringar och hela landsändar, när nu datoriseringen hejas fram av entusiastiska marknadsförare, blåögda teknikfrälsta klassamarbetsmän i grå kostymer – låt oss då inom arbetarrörelsens alla grenar dra lärdomen!

Bara med enighet och med ett självständigt, alternativt tänkande i botten kan den tekniska och industriella processen bringas under sådan kontroll att den inte blir fördärlig för den arbetande klassens samhälleliga position och levnadsvillkor.

Bara när jag förstår att jag måste obrottsligt ställa upp för min granne och arbetskamrat, även om jag inte själv är hotad, just i det ögonblicket, kan jag åstadkomma något. Utan enighet blir det sist ingen kvar som försvarar mig.

Jag yrkar med detta, fru talman, bifall till samtliga vpk-reservationer i de båda betänkanden som här är under överläggning.

Anf. 76 SIVERT ANDERSSON (s):

Fru talman! Jag tycker att den här diskussionen om varvsindustrin, som jag med stort intresse har lyssnat till, är något egendomlig.

Först och främst känner jag inte igen mig när Jörn Svensson talar om den djupa depressionen bland varvsarbetarna och de stora sprickorna i den fackföreningsrörelse som haft att handlägga frågorna. Mitt intryck är snarare det motsatta – trots alla svårigheter, trots alla motgångar som människorna ute på varvsorterna fått pröva på, har sammanhållningen märkvärdigt nog varit mycket god och man har ställt upp för sina intressen på ett alldeles utomordentligt sätt. Att det sedan inte har gått att lösa problemen på de

enskilda orterna är en annan sak.

Jag har också med intresse tagit del av den diskussion som förts mellan de borgerliga företrädarna. Man överbjöd varandra i offensiver. Man t. o. m. inbjöd varandra att göra gemensamma framstötar. Det intressanta är emellertid att framstötarna som man från centerpartiet och moderata samlingspartiet vill förena sig i går ut på att kväva varvsindustrin här i landet; det överbjuder man varandra i. Jag tycker det är rätt avslöjande.

Gemensamt för de tre borgerliga partierna är att de genom åtgärder när det gäller kapitalförsörjningen vill se till att svensk varvsindustri lämnas ut till vargarna. Det skapar en arbetslöshet som är mycket påtaglig på dessa orter.

Jag skall, fru talman, variera temat för inledningarna i den här debatten. Det har sagts att varvsindustrin under en lång följd av år räknats till krisbranscherna, och det är minsann sant.

Det är de utomordentligt hårda konkurrensvillkor som finns på världsmarknaden, där varje varv slåss för livet och där statliga insatser innebär också en uthållighetstävlan mellan olika stater, som i grunden har omvandlat den svenska varvsindustrin.

Antalet anställda som arbetar i nyproduktion av fartyg har sedan mitten av 1970-talet minskat från 28 000 till 7 000 personer. Antalet anställda i varvsproduktionen totalt har halverats från 1975, då varven sysselsatte nära 32 000, till knappa 15 000 år 1982.

Problemen fortsätter. Världshandeln beräknas minska i volym. Preliminära beräkningar talar för att transporterna kommer att minska med 10 %, och särskiljer man oljetransporterna finner man att dessa kommer att minska ännu mer. Mellan 1981 och 1982 har frakterna halverats. Även fartygssuppläggningarna ökar. 80 miljoner ton dw är nu upplagda, samtidigt som fartygen minskar sin kapacitet genom att hålla lägre fart för att spara bunkerolja.

Tonnageöverskottet har beräknats till 20 % av världshandelsflottan. Tankfartygen utnyttjas bara till två tredjedelar. Samtidigt har andrahandspriserna på fartyg nått de verkliga bottennivåerna. Skrotningen av fartyg är uppe i 25 miljoner dwt.

Orderingången till varven minskar. 1982 skrevs enligt uppgifter jag har fått kontrakt på 12 miljoner ton mot 25 miljoner ton 1981. För 1983 väntas ytterligare neddragningar. Resultatet är att varvens orderstockar minskar. De är nu nere i 40 miljoner ton. 60 % av denna orderstock levereras i år. Eftersom man räknar med att det är en avsevärd tid mellan kontraktet och bygget, kan vi konstatera att 1984 kommer att bli ett särskilt besvärligt år.

Nu är det så att de svenska varven har minskat sin kapacitet mer än vad som har skett i de flesta andra länder. Den nuvarande nybyggnadskapaciteten är endast en fjärdedel av vad den var i mitten av 1970-talet.

Flera varv har lagts ned. Här behöver bara nämnas Eriksbergs mekaniska verkstad och Öresundsvarvet, men det finns ytterligare exempel. Vid de varv som har blivit kvar har stora neddragningar genomförts. Arendalsvarvet har

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

totalt ändrat inriktning på sin produktion.

Denna neddragning, som har skett under mycket stora påfrestningar för de anställda, har inneburit en halvering av hela denna industrisektor. Neddragningen fortsätter, som en följd av den svåra marknadssituationen när det gäller fartygsbyggnad.

Tyvärr har nu också industrisektorn inom Svenska Varv drabbats av neddragningar. På Götaverken Arendal är 350 människor uppsagda och kommer att sluta vecka 31. Vid Cityvarvet är 220 metallare uppsagda, liksom 20 tjänstemän. Risk för uppsägningar finns också på andra håll i koncernen.

Det är mot den här mycket bekymmersamma bakgrunden som varvspropositionen måste ses.

Strukturplanen av 1980 för Svenska Varv AB gällde perioden 1980–1984 och innebar att följande mål sattes upp. För det första lönsamhet 1985, vilket redan har kommenterats i debatten. För det andra skulle verksamheter som inte nådde detta mål avvecklas.

Verksamheterna delades upp i tre sektorer: en kommersiell sektor, en omstruktureringssektor och en sysselsättningspolitisk sektor. Ser man på hur indelningen gjordes, finner man att Calor-Celsius, Götaverken Ångteknik och Götaverken Aluminium hamnade i den kommersiella sektorn. I omstruktureringssektorn hamnade Uddevallavarvet, Götaverken Arendal, Kockums, Cityvarvet, Finnboda Varf, Götaverken Sölvesborg och Götaverken Motor. I den sysselsättningspolitiska sektorn finner vi P 80 och Öresundsvarvet.

Sedan strukturplanen upprättades har följande hänt: Götaverken Aluminium har sålts. Götaverken Arendal har förts över från omstruktureringssektorn till den kommersiella sektorn. P 80 har avslutats. Öresundsvarvet har lagts ned. Götaverken Sölvesborg har lagts ned.

Till koncernen hör också Zenit Shipping AB.

Koncernen är nu inriktad på fyra affärsområden – offshore, energi, fartygsreparationer och fartygsproduktion. Dessutom finns det en övrig sektor. Här har starka förändringar i fördelningen av aktiviteterna skett.

Strukturplanen 1980 hade som en förutsättning att företaget skulle uppnå lönsamhet 1985. Varvsledningen har konstaterat att det, beroende på föreliggande marknadsförutsättningar, inte går att uppfylla den målsättningen. Därför har man anmält att både Kockums och Uddevallavarvet bör läggas ned, om riktlinjerna i strukturplanen skall fullföljas. Det var denna framställning som utgjorde grunden för den proposition som vi nu behandlar.

Nedläggningskostnaderna skulle bli mycket stora, ca 4 miljarder kronor.

Arbetsmarknadssituationen är dessutom utomordentligt besvärande i berörda orter och regioner.

Den nu aktuella propositionen innebär emellertid en fortsatt satsning på nybyggnadsvarven, om än på lägre nivå. Även i fortsättningen får alltså staten lämna betydande tillskott för varje order som Kockums och

Uddevallavarvet erhåller. Därtill kommer kostnaderna för räntesubventionerna. Det sammanhänger igen med den marknadssituation som varven befinner sig i. Förutom nämnda räntesubventioner erhåller Svenska Varv genom avskrivningslånen ett stöd på 200 milj. kr. för vardera av åren 1984 och 1985. Samtidigt flyttas kravet på lönsamhet i fartygsproduktionen fram ett år till 1986. Mot detta har som bekant moderaterna och folkpartiet reserverat sig.

Det är inte möjligt att helt avveckla systemet med avskrivningslån. De stora satsningarna i våra konkurrentländer gör att systemet måste behållas. Det finns nu kvar åren 1984–1985, och det utgår 25 kr. per produktionstimme.

Det blir nu fråga om 200 miljoner plus 200 miljoner för Svenska Varv och 65 miljoner för de mindre varven, totalt 465 miljoner.

Samtidigt kan vi notera att fartygsexportstöd till u-länder upphör.

Redan när Svenska Varv bildades fanns ett betydande fartygsinnehav i varven. Senare har koncernen utökat innehavet genom förvärv av fartyg eller fartygsandelar från beställare som bl. a. inte kunnat fullfölja sina betalningar.

Det maximala fartygsengagemanget nåddes 1978, då enligt uppgift inte mindre än 71 fartyg ägdes av Svenska Varv. Numera är det fråga om ett femtiotal fartyg och fartygsandelar. 39 fartyg lär ingå i Zenits flotta.

Regeringen föreslår att 3 miljarder kronor förs upp på ett anslag som skall täcka den ackumulerade förlusten för 1982, 1983 års förväntade förlust samt ökningen av Zenits aktiekapital. Härutöver anslås ytterligare 1 miljard för att man skall kunna täcka de förluster som troligen uppstår i framtiden. Kan Zenit genom försäljningar återbetala pengarna, skall detta ske efter vissa villkor.

Jag yrkar bifall till hemställan i näringsutskottets betänkande 1982/83:55 och avslag på samtliga reservationer.

När det gäller strukturförändringar och medelstillskott föreligger fyra reservationer.

Vpk motsätter sig inte den ekonomiska rekonstruktionen av Svenska Varv, men går inte med på att någon neddragning skall genomföras nu. Till detta vill jag anföra att den marknadssituation som finns beskriven i propositionen och i utskottsbetänkandet och som jag här har redogjort för, tyvärr inte gör det möjligt att köra vidare med nuvarande bemanning. De tre borgerliga partierna vill driva neddragningen ännu hårdare än vad regeringen har föreslagit. Det är alltså den s. k. borgerliga offensiven.

Centern vill privatisera Kockums Varv med villkor att varvet koncentreras till tung verkstadsindustri. Centerns förslag betraktar jag liksom utskottsmajoriteten som fullständigt orealistiskt.

Folkpartiet vill kraftigt begränsa varvens möjligheter, genom att halvera det nu aktuella kapitaltillskottet med ytterligare personalreduceringar som följd.

Moderaterna vill sälja ut klart lönsamma enheter från koncernen, för att på det viset dra pengar till Svenska Varvs omstruktureringssektor. Visst kan

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Varvsindustrin,
m. m.

omstruktureringar ske av företag inom Svenska Varv, men att i ett slag sälja av de lönsamma delarna kan vi inte ställa upp på.

Fru talman! Jag har nu kommenterat 4 av de 21 reservationerna. När det gäller de övriga reservationerna anser jag att tiden är så långt liden att det finns anledning att hänvisa till utskottets majoritetsskrivning.

Jag vill bara nämna att huvudfrågan är den finansiella rekonstruktionen av Svenska Varv, och inordnat i denna övergripande lösning faller frågor som lönsamhetskraven för Svenska Varv, som har samlat två reservationer, företagens företagsledningar, med två reservationer, samt förvärv och finansieringsstöd till Zenit Shipping AB, som är en förutsättning för rekonstruktionen av Svenska Varv, med tre reservationer.

Utöver dessa sju reservationer finns ytterligare tio, som tar upp skilda frågor om allt ifrån exportkreditgivning, fartygskreditgarantier till olika industriella och näringspolitiska insatser för regionen och sjöfarten som sådan.

Som jag tidigare sagt yrkar jag avslag på samtliga till betänkandet fogade reservationer.

Samtidigt vill jag peka på att den åberopade motionen i reservation 16 inte är moderat utan tillhör folkpartiet.

En fråga som har tagits upp i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 26 är frågan om möjligheter att inom Svenska Varv tillämpa frivillig direktpensionering. Frågan är omnämnd i propositionen på s. 38 och har utlöst en motion.

Fru talman! Jag beklagar att det inte har gått att klarlägga denna fråga så att den kunde behandlas i dag. Jag utgår från att frågan i fortsättningen behandlas med sådan prioritet, att rimliga lösningar kan genomföras den dag personalreduktionerna blir ofrånkomliga.

Anf. 77 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! Jag vill göra några spridda kommentarer till Sivert Anderssons inlägg.

Sivert Andersson menar att de borgerliga partierna, i synnerhet moderaterna, kastar ut de anställda i Svenska Varv till vargarna. Ja, vi står fast vid föregående års beslut i kammaren om att Svenska Varvs olika enheter skall ha uppnått lönsamhet senast 1985. Skillnaden ligger här i att Sivert Andersson och hans partikamrater har velat skjuta på kravet ännu ett år, så att stupstocken skall användas 1986 i stället.

När det gäller överbuden i fråga om neddragningar noterar jag att vi ända sedan vår partimotion 1978/79 har hävdats att två av de fyra stora nybyggnadsvarven borde läggas ner. Det har vi konsekvent stått fast vid under hela denna period. Sivert Andersson och hans partikamrater har nu varit med om att lägga ner ett varv och lägger i föreliggande proposition ner ytterligare 0,6 varv. I praktiken har man kommit upp till 1,6 varv.

Jag noterar vidare att man i majoritetsskrivningen även kan konstatera att det inte är möjligt att utan vidare betydande subventioner, utöver OECD-reglerna, driva Uddevallavarvet och Kockums Varv vidare. Då

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

använder man metoden att dra ned litet på bägge ställena. Är inte det, handen på hjärtat Sivert Andersson, ett sätt att komma undan ansvaret, en bekväm politisk metod att dra ned utan att behöva ta de svåra konsekvenserna av en nedläggning? Ett kvarstående varv som får drivas med högre kapacitetsutnyttjande borde ju ha väsentligt bättre möjligheter och större förutsättningar att kunna konkurrera på företagsekonomiska villkor med andra varv runt om i världen. Gräver man inte graven för bägge varven på en gång med denna metod?

Vi moderater har i vår reservation redovisat den s. k. omöjliga modellen – att ersätta avskrivningslån med någon form av lånegarantier, där man tar kostnaderna år från år.

Jag noterar att Sivert Andersson, beträffande Zenit, håller fast vid metoden med fiktiva transaktioner. Man skall fortsätta betala för företagets bokförda värde, medan de i praktiken har ett negativt värde på flera tusen miljoner kronor. Är det verkligen ett vettigt sätt att driva politik? Är inte det att förstöra vår trovärdighet hos väljarna för vad vi säger?

Fru talman! Till sist vill jag säga att moderaternas förslag till kapitaltillskott till Svenska Varv landar på 1 500 milj. kr. Det är efter omfattande beräkningar av hur mycket utförsäljningar av företagsenheter kan ge, utifrån Svenska Varvs beräkningar av hur mycket det kan kosta att lägga ned ett varv. Därefter har vi gjort en traditionell balansräkning för resten av Svenska Varv och fått fram att det åtgår 1 500 milj. kr. för att bibehålla en soliditet på 15 % – precis som i propositionen.

Anf. 78 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Fru talman! Sivert Andersson började sitt anförande med ett par kraftiga beskyllningar gentemot de borgerliga partierna. Han sade att vi överbjuder varandra i att kväva varvsindustrin och att vi genom beskärningar av kapitaltillskottet lämnar ut varven till vargarna.

Han fortsatte med en beskrivning som till punkt och pricka är ett nästan perfekt beslutsunderlag för de förslag vi har framlagt. Han talade om att fraktpiserna har halverats 1981–1982. Fartygsbeställningarna minskar – 1984 blir ett synnerligen besvärligt år.

Jag sade i mitt anförande att vi i centern såg det mycket stora värde som ligger i varvsindustrin. Vi ser värdet i att ge Uddevallavarvet maximala chanser, och vi ser värdet i att satsa hårt på att använda värdetillgångarna i Kockums till alternativ produktion. Detta är orealistiskt, sade Sivert Andersson. Vi var precis lika orealistiska enligt socialdemokraterna, då vi redovisade liknande tankegångar med avseende på Öresundsvarvet. I dag är vi, troligen, i en något bättre situation att kunna göra om det konststycke som har utförts i Landskrona.

Sivert Andersson vidimerade på ett oerhört effektivt sätt min kritik mot sättet att anvisa budgetmedel. Han talade oförbehållsamt om att det inte alls är säkert att miljarden till Zenit behövs. Man kanske t. o. m. kan påräkna återbetalning osv. Tydligare kunde Sivert Andersson inte ha talat om att denna anvisning enbart har ett syfte: att belasta detta budgetår och att avlasta

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

kommande budgetår för att därigenom ge socialdemokraterna en chans att med lånta fjädrar försöka lura ytterligare några väljare.

Anf. 79 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Fru talman! Precis som Ivar Franzén sade, var Sivert Anderssons verklighetsbeskrivning i början av hans anförande inte svår att instämma i. Verkligheten är kärv för varvsindustrin, men det är ju en verklighet som vi måste lära oss att leva i. Vi har en marknad som ständigt försämras. Den kommer att fortsätta att försämras. Nybeställningsbehovet är avsevärt mindre än varvens kapacitet, och det är risk för fortsatt subventionerad marknad ute i hela världen.

Det finns, fru talman, ingenting, varken i propositionen eller i det som Sivert Andersson sade, som tyder på att man tror på en lönsamhet efter de här två åren. Inte ens det statsråd som står bakom propositionen verkar tro på att det skall kunna lyckas. Beskeden från koncernledningen är inte att ta fel på. Det kommer att finnas mycket små chanser för Uddevalla och Kockums att ta order som täcker kostnaderna utan ett fortsatt betydande statligt stöd.

Vi talar alltså inte om en tillfällig svacka i varvskonjunkturen, och jag tror inte heller att Sivert Andersson tänker på en sådan. Dess värre finns det inga som helst tecken på uppgång. Problemen är precis lika stora och framtiden lika bekymmersam som den verkade vara när vi fattade beslutet 1980.

Skälet till fortsatt omfattande stöd kan alltså inte vara annat än sysselsättningspolitiskt. Det hade naturligtvis i och för sig varit ett fullgott skäl, om inte erfarenheterna hade lärt oss att det är en omsorg på mycket kort sikt. Sett över en längre tidsperiod befarar vi att förlängningen av stödet tvärtom får negativa följder också om man ser det hela enbart från sysselsättningspolitisk synpunkt. Trots att statsrådet i propositionen faktiskt uppmärksammat skadeverkningarna, är regeringen och utskottsmajoriteten beredd att betala 6 miljarder kronor till varvsindustrin, tvärt emot det principuttalande som gjordes såväl i budgetpropositionen som i kompletteringspropositionen. Varför är inte dessa principer, Sivert Andersson, tillämpliga här och nu?

Anf. 80 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Sivert Andersson känner inte igen den beskrivning jag gav av vissa förhållanden, säger han. Nu förekom det dock i ett tidigare skede av varvskrisen att fackliga talesmän på en ort gick ut och hävdade att man skulle överföra en större del av nedläggningarna till en annan region än den som de själva representerade. Det har förekommit att man på en varvsort öppet har sagt att man trodde sig vinna fler arbeten för egen del, om varvet i grannstaden lades ned. Den som har varit i Landskrona – det ligger ju i min valkrets, varför jag har varit där vid många tillfällen – har ju fått höra hur man i fackliga kretsar vittnat om de svåra sociala och personliga situationer och de stämningar som nedläggningarna, och förarbetet till dessa, föranledde bland varvsarbetarna. Jag har själv många gånger bland partikamrater, släktingar

och vänner som är, eller har varit, varvsarbetare fått höra vad dessa stämningar gått ut på – hur man slagit ned motståndet och kommit folk att förlora modet genom att från inte minst koncernledningens sida med ointresse och ibland rent av likgiltighet och förakt bemöta skapande idéer och förslag från verkstadsgolvet.

Det var inte på något sätt min avsikt att moralisera över detta, eftersom sådana stämningar är fullt begripliga. När krubban är tom har hästarna en tendens att bitas. Då människor kommer i pressade situationer, ser de på sin omedelbara, skrämmässiga lilla verklighet. Och då blir det naturligtvis en påfrestning på enigheten. Det finns ingen anledning att uttala några som helst förebråelser med anledning av detta. Å andra sidan tycker jag inte att man skall förneka hur det har varit och förneka att detta försvagade motstånd gav möjligheter för dem som ville föra en hänsynslös nedrivningspolitik, speciellt under de borgerliga regeringarnas tid, att driva sitt spel. I en annan situation hade det kanske kunnat mobiliseras ett annat och effektivare motstånd. Jag tycker inte att man skall förneka vad som har hänt utan i stället försöka dra lärdom av det med tanke på framtiden, ty varvskrisen blir ju inte – som Sivert Andersson som vice ordförande i Metallarbetareförbundet kanske är mer medveten om än många andra – den sista strukturkrisen. Det kommer andra och kanske ännu farligare.

Anf. 81 SIVERT ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! När det gäller stämningarna på varven är jag väl medveten om att det har funnits ganska kritiska synpunkter i Landskrona. Jag har själv varit där och mött dem – och vi har diskuterat dem. Det är självklart att man inte kan applådera beslut som innebär att de egna arbetstillfällena försvinner. Vad jag däremot inte har mött är krav från Landskrona på att några andra varv skulle läggas ner i stället. Av Jörn Svenssons inlägg fick jag intrycket att något sådant hade förekommit, och det var det som jag inte kände igen.

I fråga om de övriga debattörerna i den här frågan kan jag helt enkelt säga att det inte är rimligt att de anställda vid de svenska varven skall lämnas till vargarna, dvs. till den internationella konkurrens som bygger på subventioner av olika slag i olika länder, så att människorna vid de svenska varven inte har någon möjlighet att behålla sina arbeten. Det är därför som vi nu försöker klara de här två storvarven som nybyggnadsvarv också för framtiden. Det är en fråga om överlevnad. Det är en fråga om att lindra de oerhört stora sysselsättningssvårigheter som skulle uppstå vid en nedläggning. Men det är också fråga om ett försök att bevara den kunskap och kompetens som finns hos de anställda vid varven – och som det gick att ta till vara när man omstrukturerade Arendalsvarvet och på det sättet lyckades skapa en effektiv organisation för den marknad man där är inne på. Jag vill påminna om att det inte var så länge sedan som det föreslogs att Arendalsvarvet skulle vara just det varv som skulle läggas ned.

Sedan tycker jag nog att jag har skäl att ta upp Ivar Franzéns beskrivning av sättet att försöka dölja pengar. Det är kanske litet vågatt att uttrycka sig så.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

när man representerar ett f. d. regeringsparti. Hur var det när ni lämnade regeringsmakten i höstas? Var det inte så att ni då, när det gäller de statliga finanserna, hade undervärderat statens räntekostnader med ett flertal miljarder? Hur var det med de omedelbara utgifterna, som man var tvungen att använda för arbetsmarknadspolitiken? Och hur var det med de redan uppkomna förlusterna i de statliga företagen? Räkna ihop detta, Ivar Franzén, så kommer ni fram till att de obetalda räkningar som då förelåg var i 16-miljardersklassen. Det är, menar jag, här fråga om ett sätt att försöka dölja effekterna av sin politik.

Att pengar avsätts för kommande förväntade förluster i Zenit är däremot inte alls särskilt märkvärdigt, för det är ganska säkert att man måste räkna in dem. Det är inte att dölja, utan det är att ta fram de verkliga förhållandena.

Anf. 82 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får erinra om de debattregler som gäller för replik.

Anf. 83 PER WESTERBERG (m) replik:

Fru talman! När det gäller de anställda i Svenska Varv är det alltså redan OECD-regler med statssubventioner som gäller för fartygsproduktion inom Svenska Varv. Vad vi vill göra är att bibehålla riksdagens beslut från föregående år genom att se till att man har uppnått lönsamhet 1985 i stället för 1986, som Sivert Andersson räknar med. Dessutom vidhåller vi vårt förslag från 1978/79 om nedläggning av två storvarv.

Jag måste faktiskt fråga: Tror inte Sivert Andersson, handen på hjärtat, att det hade varit bättre att ta nedläggningsbesluten i riksdagen redan 1978/79, och ta de personalpolitiska konsekvenserna – att försöka ordna arbete för dem som blev friställda genom att använda de enorma förlusttäckningspengar som vi sedan dess tvingats satsa på dessa två varv för att hålla dem ovanför vattenytan? Är det inte grymt mot de anställda att hålla dem i ovisshet hela tiden? Får man inte sämre moral?

Och nu, när vi har två nybyggnadsvarv kvar, förutom Arendalsvarvet, som ju i vart fall inte direkt är ett nybyggnadsvarv, vore det då inte bättre att satsa på *ett* varv och utnyttja kapaciteten och de ekonomiska fördelar som ligger i att koncentrera tillverkningen till ett enda varv i stället för att plöttra bort resurserna på två varv?

Är det inte ånyo så att ert förslag är politiskt bekvämt men inte företagsekonomiskt motiverat?

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 84 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Jag tror att Sivert Andersson gör sig skyldig till felsägningar eller också till felbedömningar.

Låt oss analysera hur centern hanterar varvens möjligheter. Vi ställer upp

på avskrivningslänen, och även i övrigt ger vi med vårt förslag varven absolut lika och – som vi bedömer det – i många avseenden betydligt bättre förutsättningar för framtiden. I den mån vi anvisar lägre belopp finns det punkt för punkt klart redovisat varför vi gör detta och hur kostnaderna enligt vår mening minskar. Ingen kan mer än vad centern gör med sina förslag värna om den kunskap och den kompetens som finns hos de anställda på varven. Jag har ett flertal gånger poängterat detta. Det är inte bara fagra ord utan en realitet, när vi säger att offensiva satsningar är den enda möjligheten att nå positiva resultat i fråga om varvsproblemen.

Sedan tar Sivert Andersson fram liken i garderoben och försöker därmed försvara socialdemokratisk redovisningstaktik som går ut på att belasta årets budget men avlasta nästa års. De debattregler som fru talmannen erinrade om gör att det inte är möjligt för mig att nu helt reda ut dessa begrepp. Men låt mig säga att jag med glädje skulle delta i en räkneövning med Sivert Andersson och mycket kraftigt reducera de här 16 miljarderna.

När man gång efter annan nämner siffrorna rör det sig inte om någonting annat än ett mycket uppblåst trolleritrick som socialdemokraterna försöker sig på för att därmed rädda sitt eget skinn och bortförklara att man i många avseenden har misslyckats när det gäller den ekonomiska politiken. Och framför allt försöker man på ett ovederhäftigt sätt lasta över ansvaret på tidigare regeringspartier.

Anf. 85 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Herr talman! Det låter på Sivert Andersson som om det skulle gå att stänga dörren för den internationella konkurrensen, men det gör det ju inte. Den finns där, och då menar vi att det är bättre att använda den kunskap och kompetens som Sivert Andersson talar om i verksamheter, där vårt land har en chans i framtiden. Det är just den här fastläsningen i branscher och företag med dåliga prognoser som är den stora nackdelen när det gäller det selektiva industristödet. Man borde ha lärt sig det vid det här laget.

Anf. 86 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Herr talman! Sivert Andersson missförstod mig en smula. Den här tanken som jag hörde framföras om att man genom nedläggning av ett annat varv skulle förskaffa sitt eget varv mer arbete – det visade sig dessutom vara en illusion – framfördes naturligtvis inte alls från Landskronavarvet utan från helt annat håll. Vid Landskronavarvet var det tvärtom så, att man kanske mer än vid något annat varv var djupt medveten om behovet av en starkare facklig enighet, ett starkare allmänpolitiskt agerande till varvens försvar, och man gjorde en hel del försök att åstadkomma detta.

Vi behöver kanske inte tvista om de här detaljerna. Vad jag försökte framhäva var just att under den varvskris som vi nu har bevitnat under många år och som med sin malande kraft drabbat varven och de varvsanställda, så är det inte på något sätt förvånansvärt att det har uppstått stämningar av det slag som vi har diskuterat. Det viktiga är att man i kommande strider, till försvar för arbetsplatser och arbetsställen ändå på ett

annat sätt visar vikten av en starkare facklig enighet och en starkare facklig och politisk front för att kunna, åtminstone hjälpligt, försvara sig mot de nedrivande krafter som ju är verksamma för att gå mycket längre än vad utskottets förslag i det här fallet gör.

Anf. 87 SIVERT-ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skall i den här repliken begränsa mig till att bara konstatera att de mycket stora och allvarliga sociala och samhällsekonomiska effekter och konsekvenser som en nedläggning av något av våra storvarv eller en större neddragning av varvskapaciteten än som nu föreslås inte kan accepteras. Det är angeläget att bevara den kunskap och den kompetens som finns hos de anställda vid de här varven och försöka att rida ut stormen när det gäller konkurrensen mellan varvsnationerna så att – i händelse av att marknaden vänder – det skall finnas möjligheter för de svenska varven att leva vidare.

Anf. 88 Statsrådet ROINE CARLSSON:

Herr talman! Det är mycket stora belopp – mer än 6 miljarder kronor – som regeringen begär att riksdagen skall anslå i samband med den varvsproposition som riksdagen i dag har att ta ställning till. Dessa belopp är i huvudsak avsedda att täcka redan gjorda förluster i en bransch, varvsindustrin, som trots imponerande effektivitetshöjningar och produktivitetshöjningar under senare år åsamkats synnerligen stora förluster, beroende på den internationella lågkonjunkturen inom branschen. Det är fråga om en bransch som dessutom är synnerligen sysselsättningsintensiv.

Den marknad som världens varv har haft att arbeta på under senare år har inte uppvisat några större ljuspunkter. Bottenläget under senare år nåddes under 1982, då man kunde konstatera att världshandeln minskade med 10 % mätt i transportarbete. Fraktpriserna halverades i många fall under detta år, och uppläggningsen av fartyg har från 1980 fram till 1982 i stort sett fyrdubblats. Priserna på andrahandsmarknaden i slutet av 1982 låg på hälften av 1980 års nivå. Det seglande tonnageets transportkapacitet utnyttjas inte effektivt. Det innebär att tonnageöverskottet f. n. motsvarar ca 20 % av världens handelsflotta.

Denna utveckling har naturligtvis lett till att orderingången för fartyg på världens varv har sjunkit väsentligt. Under år 1982 kontrakterades vid världens varv ca 12 miljoner dödvikton jämfört med 25 miljoner dödvikton under år 1981.

Marknadsbilden för svensk och utländsk varvsindustri är sålunda dystert; det skall erkännas. Dock skulle inte beskrivningen bli rättvis, om man inte samtidigt pekade på vissa, om än begränsade, förbättringar som under den allra senaste tiden har kunnat börja skönjas i marknadsbilden. I de tendenser till konjunkturförbättring som man nu kan se kan man heller inte undgå att notera en viss, försiktigt ökande, optimism inom varvsindustrin. En följd av denna försiktiga optimism, tillsammans med rederiernas intresse av att i dag utnyttja rådande låga varvspriser, har på den senaste tiden lett till att en del

beställningar placerats på världens varv, huvudsakligen i Korea och i Japan.

Produktionskapaciteten för världens varv är dock för stor. En viss långsam anpassning av kapaciteten kan man emellertid nu se exempel på i Västtyskland och i Japan.

Jag är övertygad om att svensk varvsindustri kommer att få en plats bland världens varvsnationer även i framtiden. Vi vet att den svenska varvsindustrin har en utomordentlig produktivitet, förmåga till teknisk förnyelse samt goda marknadskontakter. Den svenska varvsindustrin är bemannad med erfarna, skickliga företagsledare, konstruktörer och varvsarbetare, som inte står de effektivaste varven i något annat land efter. Mot den bakgrunden är jag övertygad om att svensk varvsindustri kommer att ha en framtid. Omfattningen vågar dock ingen i dag ange, förutom att en minskning av kapaciteten är nödvändig.

Den skisserade situationen för världens varvsindustri har medfört att statliga stödåtgärder spelat en framträdande roll i den internationella varvskonkurrensen. Samtliga Sveriges viktigaste konkurrentländer har i dag ett omfattande statligt stöd till den inhemska varvsindustrin. Mot den bakgrunden är jag övertygad om att svensk varvsindustri kommer att ha en framtid. Omfattningen vågar dock ingen i dag ange, förutom att en minskning av kapaciteten är nödvändig.

Den skisserade situationen för världens varvsindustri har medfört att statliga stödåtgärder spelat en framträdande roll i den internationella varvskonkurrensen. Samtliga Sveriges viktigaste konkurrentländer har i dag ett omfattande statligt stöd till den inhemska varvsindustrin.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen ett fortsatt, men reducerat, stöd till svensk varvsindustri åren 1984–1986. Regeringen anser att en minskning, och på sikt en avveckling, av de statliga stöden till varvsindustrin bör ligga i alla varvsländers intresse. Regeringen avser därför att fortlöpande arbeta för denna målsättning, bl. a. i arbetet inom OECD.

Den hittills gällande strukturplanen för Svenska Varv AB har förutsatt att lönsamhet skall ha uppnåtts på varven under 1985. Om så inte sker skulle enligt hittills gällande strukturplan en avveckling av varven ske. Som jag har redogjort för, är dock marknadsförutsättningarna sådana att lönsamhetsmålet inte bedöms kunna nås år 1985. Svenska Varvs ledning har följaktligen informerat mig om att både Kockums och Uddevallavarvet bör läggas ned om riktlinjerna i strukturplanen skall fullföljas. Regeringen delar bedömningen om man utgår från gällande strukturplan.

Det torde vara onödigt att inför denna kammare redovisa vilka oerhörda sociala och samhällsekonomiska konsekvenser en nedläggning av de båda varven skulle få. Uddevallavarvet svarar för ca 50 % av den totala industrisysselsättningen i Uddevalla kommun och har även stor betydelse för omkringliggande kommuners sysselsättning. Kockums svarar för ca 15 % av industrisysselsättningen i Malmö kommun. Malmöregionen har en arbetslöshet som avsevärt överstiger genomsnittet i Sverige redan nu. Dessa allvarliga konsekvenser av en nedläggning kan naturligtvis inte tas som intäkt

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

för att en nedläggning under inga förhållanden kan eller får göras. Men konsekvenserna är så stora att de enligt mitt förmenande kan tas som intäkt för att pröva varje möjlighet till ett bibehållande av sysselsättningen så långt det är möjligt, med hänsyn tagen till möjligheterna på marknaden. Detta är det synsätt som har varit vägledande för regeringens förslag att medge en ökad respittid för slutlig bedömning av de båda varvens framtid. Lönsamhetsmålet skall sålunda sättas till 1986 i stället för till 1985 som i den tidigare gällande strukturplanen. Därtill kommer att både Uddevallavarvet och Kockums skall reduceras personalmässigt för att i görlig utsträckning anpassas till rådande marknadsförhållanden.

Både Kockums och Uddevallavarvet har genom egna utredningar kommit fram till att en neddragen produktionskapacitet på vardera varvet till 1 750 000 timmar skulle medföra vissa problem och engångskostnader. De båda varven har dock bedömt en sådan kapacitet som företagsekonomiskt motiverad för att driva verksamheten vidare. Denna kapacitetsreduktion medför då tyvärr de friställningsbehov som har aviserats, nämligen med 400 man på Uddevallavarvet och med 900 man på Kockums. Det är mot denna bakgrund som regeringen har föreslagit riksdagen att medge en förlängning av strukturplanens respittid. Ytterst är det naturligtvis också fråga om hänsynstagande till alla de människor med familjer som är beroende av de båda varvens existens.

Men jag vill understryka med skärpa att den föreslagna förlängningen av respittiden sker inom noga definierade ramar. Det innebär bl. a. att varven, i den mån riksdagen nu kan komma att bevilja stöd, inte kan teckna order till priser som täcker produktionskostnaderna. Det ankommer på Svenska Varvs och de båda företagens ledningar att se till att varvens kapacitet anpassas ytterligare.

Jag vill också understryka att utfallet för varven nu är beroende av deras egna ansträngningar och egen förmåga. Regeringen har i föreliggande proposition ställt förslag till ekonomiska ramar för varven, som bör underlätta för varven att ta hem order.

Jag vill med några ord också beröra utvecklingen inom området för offshore. Svenska Varvs offshore-verksamhet bedrivs som bekant i huvudsak inom Götaverken-Arendal. Detta bolag fick i den ursprungliga strukturplanen det primära ansvaret för att bearbeta detta affärsområde.

Jag vill gärna här i kammaren uttrycka min stora tillfredsställelse med hur detta specifika område har skötts från Svenska Varvs och Arendals sida. Man har kraftigt höjt produktiviteten, man har lagt sig rätt när det gäller marknadsinriktningen och man har utvecklat bra produkter, som visar sig vara funktionella och som efterfrågas på marknaden.

Företaget har ju också under senare tid visat positivt resultat utan att därför subventioneras på annat sätt än med de räntestöd som internationellt tillerkänns alla tillverkare av liknande utrustningar.

Jag vill då understryka att när en utländsk konkurrent erbjuder förmånligare finansiering än vad som normalt kan ges i Sverige, har vi genom s. k. matching möjlighet att erbjuda motsvarande villkor.

Låt mig också beröra Svenska Varvs fartygsinnehav.

Den mörka marknadssituation som jag inledningsvis tecknade, har medfört att Svenska Varv-koncernen under årens lopp har kommit att ha ett betydande fartygsinnehav genom att koncernens varv har gått in och tillägnat sig egna fartygsandelar. Därtill kommer att många beställare inte har kunnat fullfölja sina betalningar. Svenska Varv-koncernen har då återtagit många fartyg, eftersom man har haft säkerheter i dessa. Dessa fartyg och fartygsandelar har som bekant i huvudsak placerats i Svenska Varvs rederiföretag Zenit Shipping AB

Det är till mycket stor del detta fartygsinnehav som har orsakat de stora förlusterna för Svenska Varv-koncernen. Regeringen anser att Svenska Varvs fortsatta omstrukturering måste hållas inom en given ekonomisk ram, så som den är föreslagen i propositionen. Av denna anledning anser regeringen att det är nödvändigt att hantera tillskott till Zenit för förlusttäckning separat från denna ram. Det är också det som är anledningen till att regeringen föreslår riksdagen att staten skall köpa Zenit och lösgöra detta företag från Svenska Varv-koncernen.

Regeringen har med tillfredsställelse noterat att det finns en bred enighet om detta förfarande. Avvikande åsikter finns i fråga om det kapitaltillskott som Zenit skall förses med. Jag tror att det kapitaltillskott som regeringen har föreslagit att Zenit skall få inte kommer att kunna minskas. Förlusterna kommer med all sannolikhet att röra sig i denna storleksordning. Man vinner därför inget på att, som vissa borgerliga motioner föreslår, ge mindre bidrag till Zenit i detta läge.

Anf. 89 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Jag vill börja med att tacka statsrådet för två besked – om avsnörningen av Zenit och om att respittiden skall utgå 1986. Jag hoppas att statsrådet Carlsson inte är tillbaka i denna kammare om ett år, som många av sina företrädare under den senaste tioårsperioden, och vill skjuta upp respittiden ytterligare ett år utan att det verkligen blir 1986.

Vidare ställde jag i mitt inledningsanförande tre direkta frågor till statsrådet Carlsson. Jag har ännu inte fått svar på dem, och jag skall därför upprepa dem.

Vad är det för underlag som gör att regeringen har bedömt att det är bättre att bibehålla två varv och dra ned på kapaciteten på bägge än att koncentrera verksamheten till ett kvarstående varv och utnyttja de företagsekonomiska fördelar detta innebär? Varför försöker man inte på det sättet ta till vara personalens intressen för framtiden bättre, eftersom det ger större möjligheter att konkurrera?

Den andra frågan lyder: Vad är det för underlag som regeringen använder sig av och som gör att man har en förhållandevis positiv bedömning av den fortsatta fartygsmarknaden – jämfört med bl. a. den alternativa bedömning som Svenska Varvs ledning har valt att diskutera?

Den tredje frågan är: Hur står det till med orderingången vid Uddevalla-varvet och Kockums Varv? Min fråga gäller speciellt Kockums, eftersom

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

avbeställningarna från Broströms tydligen är aktuella eller i varje fall diskuteras f. n. Behöver man, nu när Broströms verkar dra sig ur, order före tredje kvartalet innevarande år, eller kan man klara sig på något annat sätt? Står man inte inför en akut kris inom bara några få månader?

Anf. 90 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Låt mig först konstatera att det råder ganska god överensstämmelse mellan regeringspartiet och centern när det gäller målsättningen för den varvspolitik som vi vill driva. Det är i och för sig positivt.

Statsrådet Roine Carlsson ägnade en god stund åt att ge en bakgrundsbeskrivning och skisserade också något framtiden. Det är givetvis av värde i debatten. Däremot saknar jag helt och hållet en redogörelse för varför det förslag som regeringen lägger bättre skulle främja vår gemensamma målsättning. Givetvis bör man, som Per Westerberg sade, ha några tunga argument för att man väljer den här osthyvelsmetoden. Själv tycker jag att vi har framfört en rad argument för att vårt val av väg ger varvsnäringen betydligt större chanser att nå ett positivt resultat.

Anf. 91 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Herr talman! Statsrådet erkände, liksom Sivert Andersson tidigare gjorde, att det ser verkligt dystert ut för svensk varvsindustri, även om Roine Carlsson tycker sig se ljuspunkter som jag har svårt att upptäcka. Det vore intressant om statsrådet ville redogöra för vilken grund det finns för ett så positivt synsätt.

Enligt min uppfattning gör sig statsrådet skyldig till samma fel när det gäller människorna som arbetar i varven som Sivert Andersson gjorde. Jag tror inte att deras chans ligger i att vi till varje pris håller fast vid en tillverkning där prognoserna är så dåliga som de är inom varvsnäringen. Det måste vara bättre att den kunskap och den kompetens som vi vet finns på varven används inom andra grenar av industrin, där vi har större chans att hävda oss ute i världen.

Anf. 92 Statsrådet ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag har fått några frågor som jag nu skall besvara. Frågan beträffande de föreslagna metoderna att reducera kapaciteten vid både Uddevalla och Kockum har jag redan svarat på i mitt tidigare inlägg. Därför vill jag hänvisa till det.

Man har också frågat på vilka grunder regeringen har kommit fram till dessa ståndpunkter i propositionen. Förutom av Svenska Varvs bedömningar har vi också tagit intryck av de bedömningar som har gjorts av de internationella varvsorganisationerna och den japanska varvsorganisationen.

Ordersituationen och det aktuella läget vid de båda namngivna varven vill jag för dagen över huvud taget inte kommentera.

Då det gäller kostnaden för att genomföra de här förslagen vill jag säga

följande. Om det förslag beträffande varvspolitiken som regeringen har lämnat till riksdagen antas, har den svenska varvsnäringen under ett knappt decennium kostat samhället större belopp än någon annan industribransch. Det rör sig om närmare 5 000 kr. för var och en av oss skattebetalare. Vid varje delbeslut har det funnits goda skäl att tillskjuta medel.

Summan av delbeslut väcker dock betänkligheter. Jag vill därför deklarera som min bestämda uppfattning att strävan nu måste vara att undvika ytterligare förlusttäckning. Vad som återstår att göra sedan dagens beslut är fattat är att aktivt arbeta för att anpassa varvskapaciteten i världen till en långsiktig efterfrågan och därmed slopa de subventioner som till sist utgör subventioner till sjöfarten. Detta är ett långsiktigt mål som Sverige kommer att verka för i det internationella arbetet.

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Varvsindustrin,
m. m.*

Anf. 93 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! För det första tycker jag att det svar jag har fått beträffande Kockums och Uddevallavarvet är mycket bristfälligt. Det kvarstår ju mycket klart och entydigt att två varv, som man drar ner en bit på, bägge blir ineffektivare än om man koncentrerar produktionen till ett varv. Alla anställdas arbete kan komma att riskeras under en ganska snar framtid, när största möjliga effektivitet i fartygsproduktionen inte tillämpas. Detta har således statsrådet Carlsson inte någon kommentar till.

För det andra litar man tydligen på den japanska varvsföreningen när det gäller framtidsutsikterna, och därför har man en mera optimistisk syn. Vad som gör denna optimistiska syn har vi inte heller fått någon precisering av, bara en hänvisning till att japanerna uppenbarligen vet bättre än Svenska Varv.

När det gäller den sista punkten, om orderingången till de olika varven, kan jag väl bara notera att statsrådet Carlsson argumenterar i sin proposition för att både Kockums och Uddevallavarvet måste ha order redan under tredje kvartalet i år, dvs. före den 1 oktober. Och då har efter detta tillstött att Broströms är på väg att avbeställa ett antal fartyg vid Kockums och att även Uddevallaledningen givit uttryck för att detta med tredje kvartalet kanske är något optimistiskt. Jag noterar bara att en akut kris i orderingången uppenbarligen redan är på väg.

Anf. 94 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Herr talman! Låt mig bara till slut säga att det kan omöjligt vara uppgifter från Svenska Varvs koncernledning som gör statsrådet Carlsson så optimistisk. Den har tvärtom sagt att möjligheterna att utan fortsatt betydande statligt stöd få order som ger täckning för kostnaderna kommer att vara mycket mycket små också framöver.

Anf. 95 SONJA REMBO (m):

Herr talman! En synpunkt som sällan kommer fram i den svenska varvsdebatten är att basen för de svenska storvarven var en i förhållande till utrikeshandeln exceptionellt stor och lönsam nordisk handelsflotta. De

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

svenska och norska redarna beställde i stor utsträckning sitt tonnage vid svenska varv. Under decennier byggdes det upp ett förtroende för de svenska varvens kunnande och kapacitet. Både rederier och varv uppvisade god lönsamhet som utgjorde grunden för vidare expansion.

Dessa förutsättningar föreligger inte längre. Den svenska handelsflottan är starkt decimerad. Också norrmännen har problem. I Norge utvecklas här till ett starkt protektionistiskt tänkande, främst inom offshore-sektorn.

Det protektionistiska tänkandet är världsomfattande och sätter stora spår inom sjöfartens område. UNCTAD-koden med sin 40-40-20-regel innebär att möjligheterna för små länder som Sverige att än en gång bygga upp en stor handelsflotta, som kan fritt operera på all världens hamnar, är mycket begränsade.

Även om vi skulle komma till rätta med de speciella svenska kostnadsnackdelarna och även om vi skulle tillämpa mer liberala utflaggningsregler, föreligger således stora hinder för en expansion av den svenska handelsflottan. Det torde därför vara realistiskt att konstatera att svensk sjöfart och svensk varvsverksamhet inte på överskådlig tid har förutsättningar att ta så stora marknadsandelar som tidigare.

Regeringen gör nu i varvspropositionen den felaktiga bedömningen att de båda storvarven Kockums och Uddevallavarvet skall kunna bibehålla sin konkurrenskraft trots att de nu utsatts för en kraftig åderlätning. Det är förklarligt att regeringen efter de utfästelser som gjordes i valrörelsen om att rädda sysselsättningen och krav i samband med tidigare beslut om neddragningar vid varven nu inte vågar ta konsekvenserna av utvecklingen och fatta det nödvändiga beslutet att lägga ned ett av varven.

När socialdemokraterna satt i opposition ställdes mycket långtgående krav på anställningsgarantier och handlingsprogram i fråga om satsningar på alternativ produktion. Av detta finns nu ingenting kvar i regeringens proposition. Det är uppenbart att socialdemokratisk politik i opposition och under en valrörelse är *en* sak. I regeringsställning är den någonting helt annat.

De anställda vid de statligt ägda storvarven har under en lång följd av år utsatts för mycket stora påfrestningar. Hot om driftsinskränkningar med alla de omställningssvårigheter som följer i deras kölvatten hänger som ett ständigt damoklessvärd över de anställda. Ett neddragningsbeslut har snart följts av nästa. Alla har varit medvetna om att åtgärderna har varit otillräckliga och att ytterligare nedskärningar kommer att bli nödvändiga. Alla hålls i en nervpåfrestande ovisshet. Riksdagen står nu i begrepp att fatta ännu ett beslut som är otillräckligt, som inte kommer att lösa överkapacitetsproblemen, som inte kommer att ge den svenska varvsindustrin maximal överlevnadsförmåga. Ovissheten för de anställda kommer att bestå.

Detta, herr talman, är inte en ansvarsfull politik som tar hänsyn till de mänskliga aspekterna. Det är bättre att ge människorna vid varven klara besked, så att de vet vad de har att rätta sig efter och kan vidta de mått och steg som krävs för att finna en ny arbetsplats. Då kan också de koncentrerade insatser göras som krävs för att skaffa nya jobb. Exemplet Öresundsvarvet

visar att det är möjligt att ur spillrorna bygga upp någonting som är nytt och konkurrenskraftigt.

Av den tidigare debatten har framgått att vi från moderat håll förordar att ett av varven i Malmö och Uddevalla skall läggas ned för att resurserna skall kunna koncentreras till det återstående varvet. Därmed ökar överlevnads-
möjligheterna för en fortsatt svensk fartygsproduktion. Det är, enligt vår uppfattning, Svenska Varvs styrelse som är bäst skickad att avgöra vilket av de båda varven som skall var kvar. Som en konsekvens av detta ställningstagande har vi inte nu velat fastställa vilka arbetsmarknadspolitiska åtgärder som kommer att fordras med anledning av detta beslut. Ett sådant ställningstagande får vänta till dess att regeringen återkommer med ett nytt förslag till riksdagen.

Det är emellertid viktigt att redan nu fastställa riktlinjerna för kommande insatser. De måste utformas så, att de stimulerar till yrkesmässig och geografisk rörlighet för de varvsanställda. Det innebär bl. a. att de tankar som låg bakom riksdagens beslut att införa omställningsbidraget måste vidareutvecklas.

Omställningsbidraget medverkar till att stimulera rörligheten och ger det rådrum som såväl företaget som de anställda och arbetsförmedlingen behöver vid driftsinskränkningar av den storlek som det här är fråga om. En förutsättning för att omställningsbidraget skall ge en positiv effekt är att det rådrum som ges används till intensiva arbetsförmedlingsinsatser. Inom ramen för AMS organisation och med ett effektivt utnyttjande av befintlig personal bör det finnas goda möjligheter att förstärka insatserna på den drabbade orten.

Vi befinner oss i en period av omfattande strukturförändringar inom hela vårt näringsliv och därmed på arbetsmarknaden. Vi lever i en dynamisk tid. Ny teknik och nya marknader erbjuder nya möjligheter. Vi måste vara öppna för de möjligheterna. Det är då ofruktbart att klamra sig fast vid en produktion som har framtiden bakom sig. Vi måste i stället frigöra människor, kompetens och kapital för att ta vara på de möjligheter som finns. Det krävs flexibilitet, anpassningsförmåga. Allas insatser kommer att behövas i den omställningsprocessen, och det är arbetsmarknadspolitikens uppgift att göra det möjligt för alla människor att medverka och finna sin plats på arbetsmarknaden. Ingen får ställas åt sidan.

Därför har vi moderater reagerat mot den positiva syn som utskottsmajoriteten har på en socialdemokratisk motion om möjligheter till förtidspension av övertalig personal vid Svenska Varv. Motionen avstyrks med hänvisning till att frågan om pensionsnivåer inte är löst och till att ett system med förtidspensioneringar innebär en uppluckring av turordningssystemet i lagen om anställningsskydd. Utskottet inser också att ett sådant system inte skulle kunna begränsas till Svenska Varv. Men faktum kvarstår, nämligen att utskottsmajoriteten kan tänka sig förtidspensionering som ett arbetsmarknadspolitiskt medel. Det intrycket bekräftades också av Sivert Andersson tidigare i debatten.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Varvsindustrin,
m. m.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Vi har redan i dag möjligheter att bevilja förtidspension av arbetsmarknadsskäl. En förutsättning är dock att personen i fråga har fyllt 60 år och har varit arbetslös 450 dagar. Denna regel ger den arbetslöse ekonomisk trygghet och arbetsförmedlingen tid att aktivt medverka till ny anställning.

Detta system har emellertid under senare år kommit att utnyttjas på ett sätt som inte var avsett. Genom att träffa frivilliga överenskommelser med äldre anställda att de skall acceptera avsteg från turordningsreglerna i lagen om anställningsskydd och gå i vad som kan kallas frivillig arbetslöshet som förväntas avlösas av förtidspension löser fackliga organisationer och företag övertalighetsproblem.

Denna typ av förtidspensionering, som utskottsmajoriteten nu uppenbarligen kan tänka sig ersätta med ett direkt utökat system för förtidspensionering utan föregående arbetslöshetsperiod, illustrerar ganska väl ineffektiviteten i det traditionella arbetsmarknadspolitiska åtgärdssystemet. Det illustrerar också det förhållandet att socialdemokraterna inte ens själva tror på att den arbetsmarknadspolitik de för skall kunna ge alla arbete.

Tanken på ett utvidgat system för förtidspensionering som ett arbetsmarknadspolitiskt medel illustrerar dessutom mycket väl det förhållandet att staten förväntas ställa upp som städgumma för att undanröja effekterna av uppgörelser på arbetsmarknaden.

Lönekostnadsutvecklingen har varit förödande för näringslivets konkurrenskraft, och vi har alltsedan slutet av 1960-talet förlorat marknadsandelar på såväl exportmarknaderna som på vår egen hemmamarknad. Det givna resultatet har blivit utslagning av företag, problem för hela branscher och arbetslöshet. Varvsindustrin är bara ett exempel.

I stället för att värna om våra konkurrensfördelar och skapa förutsättningar för ett lönsamt näringsliv genom att anpassa kostnadsläget till de marknadsmässiga förutsättningarna, har det bedrivits en lönepolitik som alltmer fjärrat sig från den ekonomiska verklighet vi lever i. Sysselsättningsproblemen har förvärrats, och för att staten, som termen lyder, skall kunna "rädda sysselsättningen" och "skapa nya jobb" har näringslivet belastats med ytterligare kostnader i form av skatter och avgifter, som ytterligare försvårat våra konkurrensmöjligheter, allt i ständigt accelererat tempo.

Vi fick en indikation i kompletteringspropositionen att regeringen nu börjar inse att höjda arbetsgivaravgifter leder till svårigheter på arbetsmarknaden. Sedan dess har man dock beslutat höja arbetsgivaravgifterna! Man säger en sak och beslutar en annan.

Arbetsmarknadens parter har hela tiden kunnat räkna med att staten gått in och städat upp oönskade effekter av avtalsuppgörelserna.

Men inte bara avtal har oönskade effekter. De uppstår också som en följd av lagar som tillkommit i välvilja och av omsorg om människor, men som i verkligheten är otympliga och osmidiga och skapar problem i samband med den strukturomvandling som är absolut nödvändig om Sverige också i framtiden skall kunna bibehålla och förbättra sitt välstånd. Ett exempel är turordningsreglerna i lagen om anställningsskydd.

Reglerna är dispositiva, dvs. avtal kan träffas om att tillämpa en annan

ordning än den lagen föreskriver. Och det är ju precis det som inträffar vid nerdragningarna av personalstyrkan vid Svenska Varv. För att möjliggöra en rimlig personalsammansättning vid stora driftsinskränkningar måste avsteg från turordningsreglerna göras. Alltför ofta har i sådana sammanhang anspråk ställts på statliga medel för att möjliggöra sådana överenskommelser. Så har varit fallet inom stålindustrin och vid tidigare inskränkningar vid varven. Parterna har alltså inte själva tagit konsekvenserna av sina beslut.

De fackliga organisationerna finner nu denna ordning otillfredsställande och kräver generösare regler för förtidspensionering. Statens roll som städgumma skall institutionaliseras.

Detta görs i ett läge då det är uppenbart att vårt pensionssystem kommer att ställas inför stora påfrestningar. Riksförsäkringsverkets framskrivning av ATP-systemets utveckling visar att det i dag går fyra yrkesaktiva på varje ATP-pensionär. När systemet är fullt utbyggt år 2010 kommer det att gå endast två yrkesaktiva på varje ATP-pensionär. Denna utveckling av befolkningssammansättningen omfattar också folkpensionssystemet. Det kommer under många år framöver att ställas stora krav på ökade avgifter. Riksförsäkringsverkets uppskattning är att avgiftsuttaget under de fem år som närmast är aktuella skulle behöva öka med ca 1 procentenhet per år. Att i det läget kräva att systemet skall belastas med ytterligare förtidspensioner är aningslöst, för att inte säga oansvarigt.

Herr talman! Jag skall inte närmare gå in på de övergripande arbetsmarknadspolitiska frågorna, eftersom vi får tillfälle att diskutera dem i morgon i samband med behandlingen av kompletteringspropositionen. Jag vill bara konstatera att ett nytt system för förtidspensionering av äldre arbetskraft som blivit övertalig vid driftsinskränkningar, som utskottsmajoriteten uppenbarligen kan tänka sig, är ytterligare ett exempel på en felaktig rollfördelning mellan staten och arbetsmarknadens parter. Detta avslöjar också en cynisk inställning till äldre arbetskraft som jag inte tidigare har stött på – moren har tjänat, moren kan gå.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 4.

Anf. 96 ELVING ANDERSSON (c):

Herr talman! Frågor om varvsindustrins omfattning, inriktning och struktur har varit årligen återkommande här i riksdagen sedan 1974. De beslut som efter hand har tagits har inneburit stora strukturförändringar för den svenska varvsindustrin. I dag befinner vi oss i den situationen att vi har kvar två storvarv för nyproduktion av fartyg, nämligen Kockums och Uddevallavarvet.

Trots de strukturåtgärder som vidtagits har svensk varvsnäring stora problem. Dessa svårigheter delar dock de svenska varven med varvsindustrierna över hela världen. Varvsindustrins marknadssituation har under de senaste åren försämrats ytterligare. Efterfrågan på fartygstjänster har minskat, och fraktnivåerna har sjunkit. Orderingången hos världens varvsindustri fortsätter att minska. Det finns alltså en global överkapacitet

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

för fartygsproduktion. Denna överkapacitet leder till en mycket hård konkurrens om befintliga order. De svenska varven är fullt konkurrenskraftiga med de flesta andra varv, och det är inte produktionskostnaden som sådan som styr var fartygsbeställningarna hamnar. Den avgörande faktorn är oftast i vilken grad resp. lands myndigheter subventionerar sin varvsindustri.

Varvspolitiken måste mot denna bakgrund ges en inriktning som tar sikte på en långsiktig överlevnad av svensk varvsnäring. De svenska varven har i dag en mycket god effektivitet och en mycket duglig och yrkesskicklig personalstab på alla nivåer. Det gäller att ta till vara denna tillgång och rusta branschen, så att där finns förutsättningar att aktivt kunna konkurrera om de order som en lättande internationell marknad kan ge i slutet av 1980-talet.

Det bästa sättet att genomföra denna framtidsoffensiva satsning på varvsnäringen är enligt centerns syn att satsa på ett av de två storvarven. Denna satsning bör ske på Uddevallavarvet. Regeringens och utskottsmajoritetens förslag innebär att vi får två, delvis stympade, produktionsenheter, som får svårare att hävda sig på den hårda fartygsmarknaden. Enligt centerns förslag får vi en högeffektiv produktionsanläggning vid Uddevallavarvet, som bör ha goda möjligheter att framgångsrikt konkurrera om de fartygsorder som finns på marknaden.

Varvspolitiken handlar inte bara om fartygsbyggande, utan i lika hög grad handlar det om sysselsättnings- och regionalpolitik. Uddevallavarvet har en avgörande betydelse för sysselsättningen i mellersta och norra Bohuslän samt delar av Dalsland. Uddevalla är Sveriges ojämförligt mest varvsberoende kommun. Varvsnäringens andel av de industrisysselsatta är ca 50 %, och av den totala sysselsättningen svarar Uddevallavarvet för ca 12 %. Uddevallavarvet är inte bara den största arbetsplatsen inom Uddevalla kommun, utan den största i hela regionen. Kommunerna Munkedal, Sotenäs, Lysekil och Orust i Göteborgs och Bohus län samt Färgelanda kommun i Älvsborgs län är genom arbetskraftspendlingen till Uddevallavarvet mycket beroende av varvet för att kunna bibehålla sysselsättningen på nuvarande nivå, vilken redan är bekymmersam. Lysekils och Sotenäs kommuner är dessutom starkt beroende av en fortsatt verksamhet vid Skandiaverken, som är ett dotterbolag till Uddevallavarvet. En kraftig neddragning av produktionskapaciteten och därmed antalet anställda vid Uddevallavarvet kommer att få oerhört svåra konsekvenser för sysselsättningen i hela regionen.

Centerns representanter i näringsutskottet har i reservation nr 2 yrkat på att ingen neddragning av sysselsättningen skall ske vid Uddevallavarvet. Som en konsekvens härav har vi inte heller anvisat några medel för arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att lindra effekterna av en personalneddragning. Om riksdagen avvisar denna reservation, är vi från centerns sida självfallet beredda att med kraft verka för att kraftfulla arbetsmarknadspolitiska åtgärder sätts in i Uddevallaregionen.

Jag tycker också, herr talman, att det i detta sammanhang finns anledning att påminna om att olika socialdemokratiska företrädare från Uddevalla och

Bohuslän, även riksdagsledamöter, under valrörelsen 1982 gjorde mycket kraftfulla uttalanden, i pressen och på torgmöten, om att socialdemokraterna aldrig skulle acceptera en neddragning vid Uddevallavarvet. Tvärtom framställde de sig som garanter för en fortsatt positiv utveckling vid varvet. Jag tycker nu det är dags för dessa socialdemokrater att bekänna färg. Var det bara tomma vallöften som man levererade för att få röster, eller var det uttalanden som var allvarligt menade? Jag hoppas att det var det sistnämnda, och då bör man också ta konsekvenserna av detta och stödja centerns reservationer i näringsutskottet och arbetsmarknadsutskottet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 2 till arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 26.

Anf. 97 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! När vi talar om varvsnäringen och pengar, ja, då svindlar tanken. På mindre än tio år har det statliga medelstillskottet varit kring 20 miljarder kronor, dvs. 20 000 milj. kr.!

Mina synpunkter kommer att knyta an till den arbetsmarknadspolitiska delen av varvspolitik.

Folkpartiet menar, med anledning av att vi vill hålla tillbaka den i dubbel bemärkelse olönsamma miljardrullningen till Svenska Varv, att anslaget till arbetsmarknadspolitiska insatser måste förstärkas. Om vi nu tvingas begränsa en näring som inte har marknadsmässiga förutsättningar att existera i den storlek som den nu har, måste det kopplas till att vi är generösa med stöd till de personer som kommer att friställas därför att en neddragning är oundgängligen nödvändig. Det finns ett starkt socialt motiv för att göra en kraftig satsning på arbetsmarknadspolitiska åtgärder i ett sådant här extraordinärt läge.

Folkpartiet vill, kort sagt, fördubbla de arbetsmarknadspolitiska insatserna jämfört med vad regeringen har tänkt sig. Utöver de extra förmedlingsinsatser som föreslås i Malmö och Uddevalla är folkpartiet berett att förorda ytterligare 2,5 milj. kr. till sammanlagt 5 milj. kr.

Regeringens förslag om 10 milj. kr. för köp av utbildning i företag av andra utbildningsanordnare inom Malmöhus län menar vi är otillräckligt, och det är nästan helt otillbörligt att inte ha en sådan möjlighet vid t. ex. Uddevallavarvet. Av den anledningen har folkpartiet föreslagit en fördubbling av också detta anslag till 20 milj. kr.

Utöver förstärkt anslag till löneutfyllnad föreslår vi att den AMI-verksamhet som behöver förstärkas skall kunna få ett påslag, som även det är dubbelt i förhållande till regeringsförslaget, dvs. en uppräknings till 5 milj. kr.

Jag tror, herr talman, att det finns anledning att dra slutsatser av de erfarenheter vi har när det gäller kraftiga neddragningar och hur de bör hanteras. Insatser för att tillskapa det s. k. Landskrona Finans AB är ett gott exempel, och folkpartiet har aktivt medverkat till en sådan verksamhet. Glädjande i det fallet är att flera hundra nya arbetstillfällen har skapats.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Varvsindustrin,
m. m.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

En sådan här samverkan där olika intressenter deltar har visat sig kunna frigöra både fantasi och kreativitet, och det har kommit verksamheten till godo. Därför bör staten i samband med sådana här kraftiga kapacitetsneddragningar som Svenska Varv utsätts för medverka till liknande insatser. Av den anledningen har folkpartiet föreslagit ett särskilt anslag som uppgår till sammanlagt 150 milj. kr.

När det gäller att inränga Uddevallaregionen i stödområde har utskottet redovisat sin principiella inställning, som bygger på fjolårets riksdagsbeslut. Regeringen har full frihet att göra insatser utanför stödområdet av det slag som bl. a. motionärerna begär och enligt de regler som redan nu gäller.

För min del vill jag peka på att i fråga om de särskilda förhållanden där folkpartiet har föreslagit en fördubbling av de arbetsmarknadspolitiska insatserna totalt i samband med neddragningen av varven, så har vi dessutom föreslagit en mycket kraftig uppräkning av de regionalpolitiska insatserna, dvs. de som kan göras utanför stödområdet. Jag vill gärna erinra om att vi i en tidigare motion till årets riksdag har ansett att regeringens anslagspost om knappt 300 milj. kr. för detta ändamål skulle förstärkas med ytterligare 150 milj. kr.

Herr talman! Folkpartiets förslag om detta kraftigt utbyggda regionalpolitiska stöd, som också kan komma till orter utanför stödområdet, samt den fördubbling som vi föreslår till arbetsmarknadspolitiska insatser i det nu aktuella läget för bl. a. Uddevallaområdet ger ett tillskott som skulle lösa problemen på ett bättre sätt. Om de förslagen får riksdagens stöd, ja, då kommer situationen att vara väsentligt bättre för de områden som kan drabbas av att ett stort antal arbetsplatser försvinner.

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 3 i arbetsmarknadsutskottets betänkande 26.

Anf. 98 STEN ÖSTLUND (s):

Herr talman! Jag har som uppgift att i detta ärende företräda majoriteten bakom arbetsmarknadsutskottets betänkande 26 om vissa varvsfrågor, men jag kommer att inleda med en allmän del, som berör även näringsutskottets betänkande i frågan.

När vi i dag behandlar varven är det, som framgår av den summariska beskrivningen i näringsutskottets betänkande, en årligen förekommande företeelse i riksdagens arbete sedan 1974. Någon har sagt här i kammaren att varvskrisen är tio år gammal.

Men dramatiken kring varven har en längre historia än så, där statliga insatser redan på 1950-talet var nödvändiga – exempelvis för Uddevallavarvets del – och då alla varv på 1960-talet kom i statligt beroende genom sitt behov av statliga kreditgarantier. Då var, med undantag för Uddevallavarvet och Karlskronavarvet, alla varven privatägda. Det var samtidigt under 1960-talet som varvens substans urgröptes genom den kreditpolitik varven av konkurrensskäl tvingades in i, främst genom konkurrens från Japan.

Det innebar att varven tvingades lämna krediter till räntenivåer som låg 2–3 % under de räntor varven själva fick betala för sin refinansiering av sina

stora order, som de inte hade någon möjlighet att klara själva. Den var av den omfattningen att inte heller landets kreditmarknad räckte till, utan refinansieringen fick, då som nu, i huvudsak ske i utländska valutor, vilket i sin tur innebar stora valutarisker.

År 1971 var det Götaverkens tur att hamna i rampljuset, och de tidigare ägarna fick träda tillbaka när en rekonstruktion med staten och det privata Saléns som huvudintressenter blev lösningen.

Kriser hade skakat även andra varv under den beskrivna tidsperioden men ännu inte tvingat fram de statsmedverkande rekonstruktionerna som vi därefter skulle få uppleva.

Ett varv kan sägas ha haft en annorlunda omgång under tidsperioden, och det är Oskarshamns varv, som lades ner och senare återuppväcktes av privata intressen, med nu känt resultat.

Flera mindre varv har drabbats hårt och i vissa fall helt försvunnit. Nu är Landskronavarvet avfört ur vår behandling och på väg att läggas ner, enligt tidigare beslut här i kammaren.

Eriksberg och Lindholmen är borta, sammansmälta med vad som nu finns kvar av varv i Göteborg, i huvudsak på Arendals- och Cityvarvet, som i sin tur har bantats kraftigt, och den bantningen pågår fortfarande, vilket Sivert Andersson påminde om här för en stund sedan.

Inga privata intressen finns längre kvar i de större varven. De har på olika dramatiska sätt försvunnit ur bilden, oförmögna eller ovilliga att klara de omfattande kraven på de enorma kapitalinsatser som behövts.

Herr talman! Även denna beskrivning blir bara en pusselbit av vad som hänt. Men jag har känt ett behov av att ta med den, då jag under större delen av denna process – så fylld av dramatik och oro för de anställda – ändå fram till i höstas levt och verkat som anställd och facklig företrädare inom varven genom min anställning och mina uppdrag i Göteborg.

Jag vet av smärtsam erfarenhet hur de anställda och deras företrädare följer de beslut riksdagen fattar och vad de i sin praktiska konsekvens får för betydelse ända ner till den enskildes oro för sin framtid. Och jag vet hur det känns att som facklig förtroendeman försöka svara den arbetskamrat som nyss fått sin uppsägning och ställer frågor om sin framtid – frågor på vilka inga klara besked finns att ge för stunden.

Ändå vet jag att inga känslor förmår undanröja det faktum att den enorma bantningen varvsindustrin i vårt land genomgått varit nödvändig, då de fartyg vi producerar inte längre kan finna avsättning i den internationella situation varven arbetar i – i varje fall inte i samma omfattning som tidigare – och då andra för varven lämpade produkter med få undantag inte gått att finna. Det enda som därvid hänt är Arendals satsning på offshore som *hitintills* har varit framgångsrik.

När jag nu från utskottsmajoriteten i arbetsmarknadsutskottet fått i uppdrag att vid mitt första riksmöte tala om varvsfrågorna, är det med något blandade känslor jag beträder talarstolen. Dessa känslor blir inte svagare när man tagit del av oppositionens olika förslag.

Låt mig något kommentera det som gått som en röd tråd genom debatten

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

här i kammaren, nämligen påståendena om att det inte skulle vara möjligt att banta vid både Uddevallavarvet och Kockums, utan att det vore bättre att göra bantningen vid ett varv. Låt mig bara nämna en sak. Arendalsvarvet hade 3 000 kollektivanställda när man började ompröva sin situation. Man gick under en tidsperiod med enorma förluster. I dag är man nere i mellan 1 500 och 1 700 anställda och fortfarande på väg ned. Man har alltså bantat i betydande omfattning, men samtidigt har man lyckats med prestationen att åstadkomma ett produktombyte, men man har varit tvingad att banta mycket kraftigt. Arendalsvarvet redovisade ett resultat under föregående år på över 200 miljoner på plussidan.

Min bedömning är att Kockums och Uddevallavarvet riktigt hanterade och med anpassade kostnader för produktionsanläggningar mycket väl kan klara sig bra i framtiden. Men naturligtvis fordrar det att det återigen blir en bättre marknad för detta område. Jag delar inte alls de uppfattningar som centern, moderaterna och folkpartiet i dessa sammanhang gemensamt ger uttryck för.

Något samlat grepp kan man verkligen inte se i de tidigare regeringssamverkande partiernas uppträdande. Över lag vill de dock ge sken av att deras förslag skulle kräva mindre insatser från statens sida, vilket inte är trovärdigt, då deras förslag innebär betydligt kraftigare nedskärningar, vilka i sin tur skulle leda till krav på ännu större defensiva insatser för att ta t. ex. nedläggningskostnader redan nu för ett eller flera varv.

Herr talman! Det är inte omöjligt att vi inom överskådlig tid får ta beslut om sådana kostnader såsom den internationella situationen ser ut för varven i dagens läge, och som situationen har beskrivits här i dag. De beslut om stöd för nya beställningar, som jag utgår ifrån att vi skall fatta i dag, förutsätter nämligen dessutom att de internationellt verkande rederierna återigen börjar beställa, och över deras beslut – när det är lämpligt – råder varken regering eller riksdag. Men det vore fel att inte utsträcka den tidsrymd som förhoppningsvis behövs för att de kvarvarande fartygsproducerande varven återigen kan komma att kunna ta in order med de villkor som nu föreslås.

Centern vill för sin del satsa på Uddevalla och lägga ned Kockums. Förslaget att privatisera Kockums är emellertid, enligt min mening, inte realistiskt. Inte ens de andra borgerliga partierna anser förslaget trovärdigt. De privata intressena har vi sett passera: från Thordén i Uddevallavarvet, Götaverkens tidigare ägare, och därefter en period med Saléns, innan även Saléns fick dra sig ur, vidare familjen Johnsson i Lindholmen, Broströms i Eriksberg, och många år har inte gått sedan familjen Kockum lämnade varvet i Malmö med mångmiljardåtaganden och överlämnade det hela med varm hand till staten. Senast såg vi ett känt brödrapar, understundom geniförklarat och från andra i branschen utpekad som exempel på framåtanda och kreativitet, lämna Oskarshamns Varv i kaos.

Nu skriver centern i sin motion att de som skulle överta Kockums främst skulle göra detta för annan produktion än fartygsproduktion. Men i en artikel i Svenska Dagbladet den 9 maj skriver Nils G. Åsling att det helst skall vara

alternativ produktion eller produktion av specialfartyg eller utrustning för olje- och gasutvinning. Det så ofta missbrukade begreppet alternativ produktion är oftast inget som något företag kan räkna med annat än när det gäller långsiktigt arbete – inte ens när klara idéer finns, och här finns sådana uppenbarligen inte. Nästan alltid är det förenat med stora kostnader. Att alternativa Kockums med sina 3 000–4 000 anställda lär bli ett stort ekonomiskt äventyr råder det väl inget tvivel om.

I artikeln anges också området specialfartyg. Vad är de annat än specialfartyg med tanke på den produktion som Kockums hade tidigare? Så nämns också utrustning för olje- och gasindustri. Vad kan det vara annat än offshore? Och nu framstår centerns alternativ litet klarare, ty alla de nämnda områdena finns upptagna i Svenska Varv AB:s strukturplan, uppdelade på företagen. Om man, mot förmodan, enligt centerns förslag skulle finna en köpare av Kockums, skulle det nyprivata Kockums verka som en direkt konkurrent till de i Svenska Varv kvarvarande företagen inom specialfartygs- och offshoreområdena. Att det skulle lyckas utan omfattande statligt stöd både direkt och genom kreditfinansiering är uteslutet. då detta är den internationella situation som alla företag i den branschen har att arbeta i.

Svenska Varvs efter det förra stora varvsbeslutet fastställda strukturplan skall enligt såväl propositionen som näringsutskottets majoritet ligga fast. Detta är en styrka i förslaget. Det är ett klart besked till alla dem som ute i företagen oroligt frågat sig om det på dessa punkter kommer att ske förändringar, att förutsättningen för stöd och krediter är att strukturplanen följs. Det gäller, enligt min mening, för allt slags fartygsproduktion: för offshore, reparationer och motorproduktion.

Centerns förslag är ett sätt att kringgå strukturplanen. De privata intressen som centern eventuellt har hört sig för hos bör nog studera historien en gång till och överväga en eller annan ångervecka.

Moderaterna vill också lägga ned ett varv, vilket vill de inte ange. Detta överlämnas med stort förtroende till Svenska Varvs ledning att avgöra. Men eftersom de inte tror på privatisering och väl utgår ifrån att det bästa inom koncernen skall bevaras i det längsta, är det kanske inte någon djärvarc gissning att utgå ifrån att de accepterar en nedläggning i norra Bohuslän. Stöd för den uppfattningen kan man t. o. m. få i centerns motion och förslag.

Folkpartiet, slutligen, drar så drastiskt ned stödet i sina förslag i förhållande till förslagen i propositionen att det är tvivelaktigt om något varv för fartygsbyggnad över huvud taget kan bli kvar. I insikt därom är de mest generösa i sina förslag till arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Isamtliga borgerliga motioner förbigår man med tystnad de kostnader som uppstår vid en nedläggning av ett eller flera varv, kostnader som uppgår till mångmiljardbelopp – och inte blir de mindre av att de f. n. skulle få uppstå i en arbetsmarknadssituation som är besvärlig nog ändå.

Herr talman! Mot denna bakgrund är det av mindre intresse att kommentera de borgerliga reservationerna 1, 2 och 3 till arbetsmarknadsutskottets betänkande 26, då dessa utgår från resp. partis ståndpunkter som behandlas i näringsutskottets hemställan 55. Med kammarens bifall till

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

näringsutskottets hemställan faller reservanternas grundläggande förutsättningar i arbetsmarknadsutskottets betänkande.

Jag yrkar ändå avslag på reservationerna 1, 2 och 3 i arbetsmarknadsutskottets betänkande 26.

Därutöver behandlas i arbetsmarknadsutskottets betänkande motioner med yrkanden om inrättande av temporärt stödområde i vissa delar av Uddevallaregionen, inrättande av s. k. investföretag, byggande av vägar och broar m. m. samt en motion angående möjlig form för utpensionering av vissa anställda i Svenska Varv.

Vad gäller de regionalpolitiska insatserna och AMS-insatserna följer arbetsmarknadsutskottet den praxis som riksdagen bifallit vid behandling av sådana ärenden i samband med behandling av arbetsmarknads- och regionalpolitiken i stort. Vad gäller temporärt stödområde ankommer det på regeringen att besluta därom.

I fråga om inrättande av broar och vägbyggen som beredskapsarbeten har arbetsmarknadsutskottet, som framgår av betänkandet, i andra fall inte ansett sig ha möjlighet att i fråga om olika orter och regioner avgöra var och hur sådana arbeten skall anordnas. Det måste ankomma på arbetsmarknadsverket att avgöra detta. Klart är väl emellertid att situationen i Uddevallaregionen, inte bara genom problemen vid varvet utan också genom problem vid andra företag, kan komma att motivera insatser av detta slag – genom beslut av de instanser jag här har angett.

Beträffande den motion i vilken man begär en form för särskild förtidspensionering vid Svenska Varv, har denna utförligt behandlats i utskottets betänkande. Av intress är därvid den moderata reservationen, som drar den slutsatsen att vi måste få en bättre fungerande lagstiftning. Det skall bli intressant att följa hur moderaterna kommer att agera i den frågan framöver, då vi här rör oss på ett för lagen om anställningsskydd – även kallad Åmanlagarna – grundläggande område.

Såvitt jag förstår finns inget annat att tillgripa, om moderaterna nu vill skärpa lagen, än att begränsa parternas möjlighet att i kraft av lagens dispositivitet upphäva lagturordningen och överenskomma om s. k. avtalsturordning – en åtgärd som jag bestämt vill varna för. All min erfarenhet säger att denna möjlighet måste parterna på arbetsmarknaden av många skäl ha kvar. Då tänker jag inte främst på att äldre kan avstå sin plats för att yngre skall få vara kvar. Det är i många andra situationer helt nödvändigt att ha den här möjligheten kvar. Ytterligare restriktioner skulle i vissa fall få svåra konsekvenser.

Därmed yrkar jag avslag även på reservation 4 till arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 26.

Slutligen, herr talman: För att möta de problem som kommer att uppstå när Uddevallavarvet skall minska styrkan med 400 man och Kockums med 900 man, tillstyrker utskottet de åtgärder regeringen föreslagit i proposition 147 beträffande de arbetsmarknadspolitiska insatserna såsom arbetsförmedling, arbetsmarknadsutbildning, yrkesinriktad rehabilitering och sysselsättningskapande åtgärder. Detta innebär ett direkt anslag på 14,6 milj. kr. och

ett bemyndigande att utnyttja ytterligare 10 milj. kr. av redan anvisade medel, sammanlagt 24,6 milj. kr. att *förstärka* de arbetsmarknadspolitiska insatserna med i de berörda orterna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i, betänkande 26.

Anf. 99 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Sten Östlund säger att det är med blandade känslor han har tagit del av de olika förslagen, och det är kanske inte så underligt, för socialdemokraterna har ju inte lyckats lägga den fasta grund för varvsnäringen som hade varit önskvärd. Man har inte heller kunnat redovisa bärande alternativ.

Sten Östlund använde också uttrycket, att det är med smärta han nu konstaterar, att han under sitt första riksmötesår får ställa upp på en neddragning som han, såvitt jag förstår, inte hade tänkt sig. Det är klart att den smärtan förstärks med tanke på de mycket yviga löften som Sten Östlund – eller åtminstone hans partikolleger – under valrörelsen ändå gav varvsarbetarna och människorna på de orter som det är fråga om.

För folkpartiets del kan vi, när det gäller den neddragning som vi har föreslagit, säga att vi dragit konsekvenserna genom att förorda en fördubbling av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Detta kan ställas i relation till den lämnade beskrivningen av hur tungt det kan vara när en arbetskamrat kommer och lämnar meddelande om uppsägning och undrar: Hur skall det bli nu? Då framstår det som litet märkligt att de insatser som regeringen föreslår i Malmö för att köpa utbildningsplatser på annat håll inte kommer att gälla för Uddevalla.

Jag skulle vilja fråga Sten Östlund: Vilka är skälen till att man för Uddevalla tar undan det som man tycker är lämpligt och rimligt och riktigt för just Malmöområdet?

Smärtan hade alltså kunnat lindras, om folkpartiets förslag hade fått stöd i arbetsmarknadsutskottet.

Anf. 100 ELVING ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill göra några kommentarer till Sten Östlunds inlägg.

När det först gäller metoden för att klara neddragningen totalt inom den svenska varvsnäringen säger Sten Östlund att det går bra att göra på det vis som regeringen och utskottet föreslår, nämligen att man tillämpar den s. k. osthvelsprincipen och skär ner på bägge ställena. Sten Östlund anför ett exempel från Arendalsvarvet, där man fått göra väldigt kraftiga bantningar. Men då är det viktigt att komma ihåg, att samtidigt med de här kraftiga bantningarna på Arendalsvarvet lade man om produktionen, och det framhöll också Sten Östlund helt riktigt.

Men vad diskussionen nu gäller är ju anläggningar för fortsatt fartygsproduktion, och då krävs det alltså en viss storlek. Och vi menar fortfarande att det måste föreligga störst förutsättningar för *ett* varv att klara sig, om man

Nr 161

**Onsdagen den
1 juni 1983**

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

satsar på detta fullt ut och ser till att det är en högeffektiv produktionsanläggning, i stället för att ha två delvis stympade anläggningar, som rimligtvis måste ha svårare att hävda sig i den benhårda konkurrensen på området.

Vi är rädda för att man genom tillämpande av osthylvetsprincipen försämrar konkurrensförmågan hos bägge de varv som finns kvar i Sverige. Vi fruktar att detta kan vara ett första steg mot en total nedläggning av svensk varvsindustri. Det är enligt vår mening bättre att göra en ordentlig satsning på *ett* ställe – det ger större garantier för att Sverige i framtiden skall vara kvar som fartygsbyggarnation.

När det gäller Kockums säger Sten Östlund att vi föreslå en nedläggning. Detta är inte riktigt sant. Det är inte fråga om en nedläggning av Kockumsanläggningen, utan det är fråga om en omstrukturering. Det är skillnad. Vi menar att det i fråga om Kockumsanläggningen, som är en av världens mest rationella anläggningar på området – den har en hög teknisk nivå och där finns ett högt tekniskt kunnande, bra kompetens osv. – bör finnas goda förutsättningar för att satsa på en omläggning av produktionsinriktningen till att avse tung verkstadsindustri.

Alltså: Det är inte fråga om en nedläggning, utan det är fråga om en omstrukturering av verksamheten.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag bara säga att jag tycker det är positivt att vi är överens om att det råder en besvärlig arbetsmarknadspolitisk situation i Uddevalla. Det gläder mig att man också från socialdemokratiskt håll nu deklarerar, att man är beredd att verka för att det skall sättas in kraftfulla arbetsmarknadspolitiska åtgärder i Uddevallaregionen.

Anf. 101 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Sten Östlunds anförande kom ju att rikta sig som ett angrepp närmast mot de borgerliga reservanterna i näringsutskottet. Jag finner därför anledning att replikera på ett par punkter.

Den första gäller neddragningen av de två varven och att man enligt Sten Östlund mycket väl kan uppnå lönsamhet med neddragna varv. Jag vill då hänvisa till att bägge varvsledningarna, både i Kockums och i Uddevalla-varvet, har ställt sig mycket skeptiska till den här neddragningen och endast under viss vända kunnat acceptera den för fortsatt drift. Det måste trots allt, Sten Östlund, vara så att det effektivaste sättet företagsekonomiskt, precis så som ledningarna för Kockums och Uddevalla-varvet bedömer det, är att ha *ett* varv för att kunna konkurrera på världsmarknaden. Sedan kan det av andra skäl – sysselsättningspolitiska eller därför att det är obekvämt att fatta ett nedläggningsbeslut – vara motiverat att ha två varv, men då bör man åtminstone erkänna detta och inte försöka skyla över på det sätt som Sten Östlund gör.

När det sedan gäller nedläggningskostnaderna för varv är det inte så att vi inte har berört den frågan i våra motioner. I den moderata partimotionen avseende varven har vi kalkylerat med nedläggningskostnaden för ett av de stora nybyggnadsvarven. Vi har använt oss av kapitaltillskottet till Svenska Varv för att uppnå 15 % soliditet och täcka in nedläggningskostnaden. Det är

egna beräkningar som Svenska Varv har gjort och redovisat i den akt som finns på näringsutskottets kansli. Den bedömningen har legat till grund för oss. Vi har alltså i vår alternativa skrivning tagit hänsyn till de kostnader som behöver täckas in.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Varvsindustrin,
m. m.

Anf. 102 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Sten Östlund började med en mycket intressant och lärorik exposé över den historik som vi har haft i Sverige när det gäller utvecklingen vid varven. Den historiken visar vad som händer när staten går in och inte låter de privata ägarna ta fulla ansvaret för de nedläggningar som är marknadsekomiskt berättigade. Såvitt jag vet är det bara i ett fall, nämligen fallet Eriksberg, där den privata ägaren har fått ta det fulla ansvaret för en nedläggning; i alla andra fall har staten gått in för att, som man säger, rädda sysselsättningen. Detta har skett också under tider när vi har haft en expansiv ekonomi, med stor efterfrågan på arbetskraft och när det har varit möjligt att föra över annan sysselsättning till varvsorterna och att skaffa annan sysselsättning för de varvsanställda. Redan då hade man förhindrat den strukturomvandling som har varit helt nödvändig på varvssidan.

Sten Östlund tror att det är möjligt att åstadkomma bantning vid två varv och samtidigt åstadkomma ny produktion. Men i samma andetag talar han om hur svårt det har varit att åstadkomma just ny produktion vid varven. Arendals varv har lyckats, och vi bör vara glada och tacksamma för det. Men Arendals situation är mycket skör – det är en bräcklig konkurrenssituation, med en marknad som är ytterligt svårberäknad. Vi vet inte vad som kommer att hända med Arendal, men vi får hoppas och tro att varvet klarar sig även i framtiden. Detta exempel visar hur svårt det är att hitta alternativ produktion i den här storleksordningen.

En punkt vill jag helt klart dementera. Sten Östlund drar slutsatsen att moderaterna vill lägga ned varvsproduktionen i norra Bohuslän, om jag förstod honom rätt. Nej, Sten Östlund, vi har icke tagit ställning till vilket av de två storvarven som skall läggas ner – det överlåter vi åt dem som förstår det här, som känner till varvssituationen och vet var konkurrensmöjligheterna finns, nämligen Svenska Varvs styrelse. Om Sten Östlund hade varit med litet längre här i kammaren, hade han vetat att moderaterna ingalunda vill begränsa möjligheterna att träffa avtal om turordningen vid driftsinskränkningar. Vad vi vill är snarare att utöka möjligheterna, dvs. att begränsa de restriktioner som lagen om anställningsskydd i dag lägger på parterna och de begränsningar som finns att anpassa personalstyrkan till vad som är rimligt vid en driftsinskränkning.

Anf. 103 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Det får bli en kort runda, eftersom det, såsom har påpekats, är begränsad tid.

Anledningen till att arbetsmarknadsutskottet inte föreslår samma insatser i Malmö som i Uddevalla är att utbyggnaden av resurserna i Malmöområdet inte är lika stor som de är i Göteborgs och Bohus län.

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Elving Andersson talar om Kockums och tung verkstadsindustri. Jag har underlåtit att använda just begreppet tung verkstadsindustri i mitt inlägg, för då blir det ändå värre. Det är bara att titta på hur den tunga verkstadsindustrin har det i vårt land. Vi har Uddcomb, Nohab, f. d. Motala Verkstad – om det finns något kvar av den i dag. Den tunga verkstadsindustrin i Sverige i dag har det tillräckligt besvärligt ändå utan att vi skall dra i gång något av storvarven som en förödande konkurrent. Det måste förmodligen ändå ske med statligt stöd, om de skall komma i gång. Det kan inte vara rekommendabelt.

Per Westerberg säger att han inte delar min uppfattning. Han menar att företagsledningarna vid Uddevalla och Kockums har andra uppfattningar. Han använder ett annat uttryck i sitt inlägg. "Utanförstående expertis" har sagt, sade han. Och det var hemligstämplat. Jag vet inte om det är samma utanförstående expertis vars uttalande jag hade möjlighet att ta del av före det förra stora varvsbeslutet. Då var det Bostongruppen. Om det var hemligstämplat material vet jag inte, men det är möjligt att det var det. Det är väl preskriberat vid det här laget i så fall. De föreslog vid det tillfället nedläggning av Arendalsvarvet också. Då skulle man satsa på bl. a. Uddevallavarvet som offshore-plats. Man kunde då konstatera att en del av de produkter som byggs för offshore inte ens gick under Tjörnbron. Det var en del av den kompetensen.

Jag vågar påstå, och det kan väl också sägas till Elving Andersson, att försöken att banta kan lyckas, om man samtidigt får anpassa kostnaderna för produktionsanläggning. Det föreslås också från regeringens sida i det här fallet.

Sonja Rembo säger att det går så här när staten lägger sig i. Men, Sonja Rembo, hur skulle det ha sett ut om staten inte hade lagt sig i? Det är riktigt, då hade vi inte haft någon varvsproposition här i dag. Hade inte staten gått in och tagit hand om Götaverken. Eriksberg, Kockums och Uddevallavarvet hade vi inte haft någon varvsindustri. Helt klart är det på det sättet. Hade man inte garanterat krediterna och sedan subventionerat kreditvillkoren, hade man inte kunnat lämna några krediter. Då hade varven stupat redan på 1960-talet.

Anf. 104 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! När Sten Östlund anser att de insatser som görs i Uddevalla är tillräckliga, tycker jag för egen del att det är att vara litet för belåten över den allvarliga situation som råder och som kommer att råda längre fram. De köp av särskilda utbildningsinsatser av andra utbildningsanordnare skulle ha kunnat komma till god nytta där. Behoven finns liksom möjligheterna att ordna sådant i Uddevallaområdet.

När det gäller det litet mer okonventionella tror jag inte att det skall jämföras med de traditionella arbetsmarknadspolitiska bitarna, eftersom man här har nya möjligheter att ta andra grepp.

Jag skall göra det kort och säga: Jag anser att regeringens förslag på den här punkten och de totala arbetsmarknadspolitiska insatserna är för snäva.

Därför finns det anledning att stödja folkpartiförslagen som sammantaget ger en fördubbling.

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

Anf. 105 ELVING ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill helt kort till Sten Östlund säga följande: Att omstrukturera verksamheten vid Kockums varv för annan aktivitet låter i dag nästan lika omöjligt som det lät från socialdemokraternas sida 1980 när vi diskuterade en omläggning av verksamheten vid Öresundsvarvet i Landskrona. Det visade sig dock att avvecklingen av fartygsproduktionen och satsningen på annan verksamhet just vid Öresundsvarvet gick, låt mig säga förhållandevis, smärtfritt. Jag tycker att vi har fått en hel del positiva erfarenheter från det arbetet, som vi skulle kunna ta till vara när vi nu skall göra en motsvarande omstrukturering av Kockums varv. Jag tror, herr talman, att det skall vara möjligt att genomföra det hela utan alltför svåra negativa konsekvenser.

*Varvsindustrin,
m. m.*

Anf. 106 PER WESTERBERG (m) replik:

Herr talman! Jag konstaterar bara att Sten Östlunds uppgifter om att det är bra att dra ned på bägge varven närmast grundar sig på en motvilja mot tidigare konsulter, som varit inkopplade på arbetet med varven. Men trots allt kvarstår uppfattningen hos ledningarna för både Kockumsvarvet och Uddevallavarvet att det är nödvändigt att ha en tillräckligt stor varvsproduktion vid ett företag för att man skall uppnå någonting som liknar lönsamhet. Det föreligger betydande protester mot de generella neddragningar som regeringen ämnar genomföra, och man accepterar dessa endast under stor vanda. De har alltså haft en annan uppfattning än Sten Östlund. Anser han att de är lika dåliga konsulter som dem man tidigare anlitat, borde reaktionen närmast vara att begära att dessa företagsledningarna skall avgå och ersättas med andra, som tror på vad han säger.

Alla andra tycks tro att ett varv, rent företagsekonomiskt, har större förutsättningar att konkurrera än två starkt neddragna. Och jag betonar: Vill man behålla två varv är det inte av företagsekonomiska skäl utan av något annat skäl. Men då tycker jag att Sten Östlund skall tala ur skägget och säga vad det är fråga om – kanske indirekt en motvilja mot alla former av total neddragning. Det är bekvämare att dra ned rakt över, oavsett kostnaderna.

Anf. 107 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga till Per Westerberg att jag har varit med om processen i Göteborg. Det går att studera den och få reda på hur bantningen har gått till i svensk varvsindustri. Det är där de stora delarna av bantningen har skett. Jag tycker inte att det är bra att dra ned, men jag tror att det är möjligt att göra det.

I andra sammanhang brukar vi socialdemokrater bli beskyllda för tilltro till storskalighet. Jag tycker att moderaterna har gått på det i det här sammanhanget.

Som jag sade tidigare tror jag att det, med rätt anpassade kostnader för produktionsanläggningen, bör finnas möjligheter även med nu föreslagna personalstyrkor att på båda varven uppnå lönsamhet. Men det förutsätter en sak, nämligen att det internationellt verkande redarkapitalet börjar beställa igen. Sker inte det, är situationen helt annorlunda.

Jag vill än en gång understryka att alternativ produktion sannerligen inte är något som man åstadkommer över bara något år. Det var ett under att det lyckades på Arendalsvarvet. Sonja Rembo har mycket rätt när hon uttalar en viss oro för vad som kan hända där. Vi har inte sett slutresultatet ännu, men hittills har det gått, och låt oss hoppas att det håller. Men det vill mycket till för att göra om den bravaden en gång till vid något av varven. Det behövs framför allt inte bara en alternativ produktion, utan det behövs också en alternativ marknad.

Anf. 108 LENNART NILSSON (s):

Herr talman! I april i år sökte 4 300 människor arbete inom Uddevalla arbetsförmedlingsdistrikt. År 1982 var det 4 200 och 1981 var det 3 100 arbetssökande. De frågor som människorna i Uddevalla och Bohuslän ställer gäller dock inte statistik och olika siffror, utan de är:

Vad kommer att hända i Uddevalla om man drar ner på verksamheten? Vad kommer att hända om vi inte får och kan bygga fartyg vid Uddevalla-varvet om några år? Vad kommer att hända ungdomen som slutar skolan och som inte längre kan söka jobb vid varvet, eftersom det i praktiken är anställningsstopp där? Vad kommer att hända de 300–400 människor som nu har varslats om uppsägning från det enda och av bondekooperationen ägda slakteriet i Uddevalla?

Frågorna är många och gäller den verklighet som praktiskt taget varje familj på ett eller annat sätt är berörd av i min hemkommun Uddevalla. Varför? Jo, därför att hälften av de industrisysselsatta i kommunen finns på varvet. Förändringar i verksamheten där leder ofrånkomligt till stora påfrestningar, eftersom alternativen är få och den av ledningen för SCAN-väst planerade nedläggningen av slakteriet kommer samtidigt med problemen inom varvsnäringen.

Vårt problem i Bohuslän är att det egentligen bara finns ett storföretag där. När då denna näringsgren upplever svårigheter blir sårbarheten för regionen så mycket större hos oss än på andra platser.

Vi har i Sverige jämfört med andra länder drastiskt minskat vår varvskapacitet under många år. Motivet för denna minskning är känt och behöver inte närmare beröras här. Vi är nu inne i ett läge där vi tror att det inte går att skala bort ytterligare verksamhet utöver vad som har föreslagits utan att det leder till svårigheter för verksamheten. Därför är det viktigt att varven ges möjligheter att övervintra under den djupa lågkonjunktur som råder inom varvsnäringen i världen. Konkurrensvillkoren måste bli likvärdiga andra nationers. Vi vet att svensk varvsindustri kan konkurrera, och kan vi bara hålla ut tror jag att framtiden kommer att bli ljusare på detta område.

I regeringens förslag till varvspolitik uttalas att lönsamhet måste uppnås till 1986. Jag kan instämma i bedömningen att det är viktigt att på sikt uppnå lönsamhet. Vi kommer emellertid säkerligen också vid senare tillfällen att i riksdagen få ta ställning till varvsfrågorna. Vid våra överväganden måste vi då ta hänsyn till inte bara marknadssituationen utan också sysselsättning och regionalpolitik.

I Uddevalla arbetar den övervägande delen av de industrisysselsatta inom de statliga företagen Uddevallavarvet, Etri Fönsterfabrik och Tiger-Rang konfektionsfabrik. Mot denna bakgrund anser jag att staten som ägare till dessa företag har ett speciellt ansvar för att klara människornas trygghet och möjligheter till arbete. Därför vill jag stryka under vad utskottet säger om att det är angeläget att i det längsta bevara den stora resurs av teknisk kompetens som finns vid bl. a. Uddevallavarvet.

Jag vill också i likhet med utskottet stryka under att sysselsättningsutvecklingen i varvsregionerna noga bör bevakas från samhällets sida. Vi kan med andra ord inte lämna över ansvaret till de olika företagsledningarna. Vi har alla, framför allt naturligtvis regeringen, ett ansvar för att klara problemen.

Mot bakgrund av de dystra prognoserna för sysselsättningsläget i Uddevallaregionen, med aviserade neddragningar vid varvet och en nedläggning av slakteriet som leder till att vi tappat upp till ett tusental arbetstillfällen, har vi socialdemokrater i Bohuslän föreslagit olika åtgärder. Vi har bl. a. pekat på att ett särskilt bolag bör bildas för att skapa alternativ verksamhet. Vi har också föreslagit att Uddevallaregionen och norra Bohuslän bör ingå i stödområdet samt pekat på möjligheter till utbyggnader av broar och vägar.

Arbetsmarknadsutskottet har i sitt yttrande över motionerna sagt att man har förståelse för våra krav. Men utskottet anser inte att det är riksdagens sak att pröva dessa frågor utan säger att det är regeringen som har att avgöra detta.

Utskottet säger också att det är möjligt att utvecklingen vid varven eller andra skäl kan motivera särskilda insatser från regeringens sida. Mot bakgrund av vad jag här har berört, inte minst att slakteriet nu har varslat om nedläggning, anser jag att sådana skäl föreligger. Därför hoppas jag naturligtvis att regeringen nu noggrant följer upp situationen och vidtar olika åtgärder i den riktning som vi har föreslagit i våra motioner.

Herr talman! Jag är medveten om att möjligheterna att sälja fartyg till rimliga kostnader i dag är mycket begränsade. Jag är också medveten om att vårt ekonomiska handlingsutrymme minskat på grund av de stora skulder som olika borgerliga regeringar dragit på oss. Men jag hoppas ändå, när valmöjligheterna är att bygga fartyg till reducerade priser under en viss period eller att människor ställs utan jobb, att regeringen noggrant överväger konsekvenserna och väger in alla olika aspekter. En socialdemokratisk regering har enligt min uppfattning här ett stort ansvar, eftersom sysselsättningsfrågan är vår viktigaste fråga.

Centerpartiet har i en motion sagt att man vill behålla Uddevallavarvet med nuvarande kapacitet, utan att anvisa några som helst medel eller vägar för hur detta skall gå till. Man kallar sin motion för "offensiv varvspolitik". Det påminner mig om en annan motion som centerpartisterna skrev för ett tjugotal år sedan – jag har för mig att det var 1962. Man beskrev den som att man hade lämnat en miljömotion, men den innehöll inte ett enda ord om miljön. Det kan jämföras med den rubrik, offensiv varvspolitik, som centerpartiet nu presenterar.

Den som har försökt tränga in i varvsfrågan vet att pengarnas storlek är avgörande för den fortsatta verksamheten. Om man då som centern föreslår mindre pengar till varvsnäringen, går ekvationen inte ihop. Centern bedriver ett spel som man inte borde syssla med i riksdagen.

I centerpartiets motion står följande: "Lämpligen bör detta kunna ske genom ett uppdrag till Svenska Varv att inom en tvåårsperiod undersöka förutsättningarna att privatisera Kockums varv, dvs. pröva förutsättningarna för att inom svenskt eller utländskt näringsliv finna privata företag eller företagsgrupper som är beredda överta Kockums främst för annan produktion än fartygsproduktion."

Herr talman! Det beslut som vi har att fatta här i riksdagen avser åren 1984 och 1985. Eftersom centern i sin motion har sagt att man inom en tvåårsperiod skall diskutera frågan om Kockums privatisering, utgår jag ifrån att under den perioden kan det inte ske några större förändringar vid Kockums. Det innebär då naturligtvis att det blir ännu svårare för varvet att klara sig, om riksdagen skulle bifalla centerns motion. Motionen är inget annat än ett försök att lura människor till att tro att centerpartiet skulle ha något alternativ till regeringens förslag när det gäller varvsfrågorna.

En utgångspunkt för dagens debatt är ändå det beslut som riksdagen fattade 1980, när vi socialdemokrater reserverade oss. Då sade den borgerliga majoriteten att om inte lönsamhet kunde uppnås till slutet av 1984, skulle man lägga ner fartygsproduktionen vid varven här i landet. Det förslag som regeringen nu har presenterat handlar om att verksamheten bör fortsätta, trots de svårigheter vi upplever och med de subventioner som måste ges.

Jag är naturligtvis inte nöjd med den utveckling som skett inom varvsnäringen, och jag tror inte att någon annan är det heller. Om vi vore nöjda, hade riksdagen över huvud taget inte behandlat varvsfrågan i dag. Orsaken till att vi gör det är den verklighet som vi lever i och som vi får dras med.

Jag hoppas naturligtvis att verkligheten förändras och att regeringen noggrant följer utvecklingen och vid behov vidtar ytterligare åtgärder för att klara jobben på varvsorterna.

Anf. 109 ELVING ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Inledningsvis gjorde Lennart Nilsson en beskrivning av det arbetsmarknadspolitiska läget i Uddevallaregionen och den oro som där finns hos enskilda människor inför framtiden när det gäller olika sociala

konsekvenser osv. Jag instämmer till fullo i den beskrivningen.

Däremot är jag inte beredd att dra samma slutsatser av den här beskrivningen som Lennart Nilsson gör. Den logiska slutsatsen borde i stället vara att man med all kraft skall söka slå vakt om Uddevallavarvet och stödja den linje som centern företräder, nämligen att inte acceptera några ytterligare personalneddragningar på Uddevallavarvet, eftersom arbetsmarknadssituationen redan är så besvärlig i området.

Sedan går Lennart Nilsson till våldsamt attack mot vår partimotion när det gäller varvspolitiken. Jag kan inte förstå annat än att han gör det för att försöka skylla över sveket mot de vallöften som bl. a. han själv uttalade i 1982 års valrörelse, då han på torgmöten och vid andra tillfällen talade om, att han aldrig för sin del skulle kunna acceptera några personalneddragningar vid Uddevallavarvet. Det finns väl ändå anledning att vara någorlunda saklig i den här debatten och bara använda de fakta som finns tillgängliga.

Jag har ett exempel på att Lennart Nilsson emellanåt betar sig annorlunda. Framför mig har jag nämligen en kopia av en debattartikel som varit införd i tidningen Bohusläningen den 3 maj i år. Låt mig bara göra ett väldigt kort citat ur den debattartikeln. Lennart Nilsson skriver så här: För att klara produktionen under 1984 och 1985 föreslår regeringen stöd i form av avskrivningslån med 465 miljoner, varav 400 miljoner till Svenska Varv. Centerpartiet föreslår inga pengar alls.

Jag skulle då vilja fråga Lennart Nilsson var han har fått det ifrån. Vi har inte på någon punkt i vare sig motion eller utskottsyrkande eller reservation yrkat avslag på de här pengarna, utan vi ställer upp på avskrivningslånen.

Herr talman! Jag tycker att det finns anledning att hålla sig till fakta i den här debatten. Problemen är svåra nog att lösa ändå utan att vi skall krångla till dem genom att delvis tumma på sanningen.

Anf. 110 LENNART NILSSON (s) replik:

Herr talman! När man lyssnar på Elving Anderssons resonemang i de här frågorna skulle man kunna tro att han var i någon bygdegård med ungcenterpartister och inte i riksdagen. Var i centerns motion står det någonting om avskrivningslån över huvud taget? Ingenstans. Det är ändå det som är styrande för hur man skall kunna klara produktionen. Om man skall behålla enheterna som de är – jag utgår från att man skall behålla Kockums under 1984 och 1985, eftersom man skriver det i sin motion – handlar det ju om att det blir mindre pengar till förfogande.

Att centern inte har motsatt sig näringsutskottets majoritetsskrivning när det gäller avskrivningslånen betyder då att man i sista änden accepterar detta. Det är ingenting annat än något slags försök till trollerikonst, när man försöker lura människor att tro att centerpartiet skulle ha någon alternativ varvspolitik; dessutom kallar man den offensiv.

Jag tror att skulle centerpartiets förslag vinna gehör här, skulle det, med tanke på att man föreslår mindre pengar än regeringen gör, leda till ytterligare svårigheter för varvet. Är det inte så, Elving Andersson, att det står i centerpartiets motion att man inom en tvåårsperiod skall diskutera det

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

här med Kockums varv? De pengar i form av avskrivningslån som vi här resonerar om avser ju 1984 och 1985. Hur kommer Kockums in i bilden under dessa två år? Det har man inte svarat på från centerpartiets sida.

Allt det som centerpartiet för fram är ingenting annat än en stor bluff, en slarvig, hafsigt hoprapsad motion som bygger på att försöka lura människor att tro att detta är en offensiv varvspolitik. Men det är det naturligtvis inte.

Anf. 111 ELVING ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Det lär finnas något gammalt debattknep som man kan använda – om argumenteringen är svag skall man för att kompensera detta höja rösten.

Nu höjer inte Lennart Nilsson rösten i debatten, men tar till uttryck som jag är synnerligen förvånad över. Han karakteriserar vår motion som slafsig, rafsigt, hastigt hopkommen eller hur han nu uttryckte det. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att det är argumentnöd som gör att han måste tillgripa den här typen av argumentation.

Lennart Nilsson frågar var någonstans i centerns motion det står att vi ställer upp på avskrivningslånen.

Herr talman! I en motion redovisar man ju inte de punkter där man är överens med propositionen, utan tvärtom de punkter där man har skiljaktig mening. I övriga punkter delar vi den uppfattning som redovisas i propositionen. Det skulle bli våldsamt bökit för riksdagen om man i motioner skulle kommentera allt i alla propositioner där man är överens med regeringsförslagen. Det är endast punkter där vi har divergerande uppfattning som vi tar upp.

Det är därför, herr talman, som det inte står någonting i vår motion om avskrivningslån. Vi accepterar alltså regeringens förslag på den punkten.

Anf. 112 LENNART NILSSON (s) replik:

Herr talman! Att jag betecknade centerpartiets motion som både hafsigt och dålig beror inte på argumentnöd. Det är väl genomtänkta formuleringar som jag här yttrat och som jag naturligtvis står för.

Om man nu säger att man är överens med utskottsmajoriteten om dessa avskrivningslån innebär detta att de pengar man har till förfogande skall räcka till en verksamhet som är så mycket större än den som regeringen har föreslagit. Men detta leder då till att konkurrenssituationen när det gäller att kunna ta order i en besvärlig marknad blir så mycket svårare med centerpartiets förslag än med regeringens.

Centerpartiet vill att vi skall göra oss av med Kockums varv – hur nu det skall gå till; jag har lärt mig att om man vill bli av med en verksamhet av den här typen får man inte betalt, utan får betala i stället.

Men verkligheten är ändå den att under den tid centern vill diskutera att föra över varvet till privat regi måste man under 1984/85 bygga fartyg – jag utgår ifrån centerns motion och antar att detta även är centerns linje.

Det är för detta man behöver avskrivningslånen 1984/85.

Har man som utgångspunkt det som står i centerpartiets motion leder det ofrånkomligen till att konkurrenssituationen för både Kockums och Uddevallavarvet i den bistra verklighet vi lever i blir mycket svårare och kan leda till att förändringarna kommer långt snabbare än vad de kan göra med de medel som nu ställs till förfogande.

Andre vice talmannen anmälde att Elving Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 113 RUNE TORWALD (c):

Herr talman! Ivar Franzén har redan gjort en snabb historisk återblick beträffande vad som hänt på varvsområdet under de senaste tio åren. Jag skall inte upprepa vad han anfört, men jag vill ändå ge en kompletterande belysning genom att återge något av vad Per Sköld, tidigare chef för Statsföretag, sade inför konstitutionsutskottet. Hans yttranden gällde hur socialdemokraterna förde bl. a. varvspolitik i mitten av 1970-talet. Detta gör jag inte minst med anledning av Sten Östlunds och Lennart Nilssons hårda angrepp på centern.

För egen del var jag redan 1973–1974 mycket kritisk till att man byggde ut i Uddevalla för drygt 600 milj. kr. för att bygga supertankers, eftersom jag bedömde att det inte fanns någon marknad för supertankers. Denna min uppfattning har också besannats, genom att Uddevallavarvets framgångar ingalunda har kommit i samband med bygge av supertankers utan av mera normala båtar. Den enda supertanker man har byggt har ju vållat både varvet och hela Svenska Varv mycket stora förluster.

I konstitutionsutskottets betänkande 1982/83:30 säger Per Sköld på s. 265 för att belysa den socialdemokratiska regeringens agerande under åren 1973–1976:

”Utbyggnaden av Uddevallavarvet är ett annat exempel. Vi gjorde inom moderföretaget en utredning som visade att den marknad för stora tankers vi nu upplever skulle komma. Den utredningen gjordes i början av 1970-talet. De som gjorde utredningen blev beskyllda för att inte veta vad styrbord och babord är. Tyvärr måste jag konstatera att de som gjorde utredningen åt mig har fått rätt på alla punkter.

Koncernledningen försökte förhindra utbyggnaden av Uddevallavarvet. Man behövde inte bygga en docka av den kapacitet det varit tal om. En amerikansk konsult skulle hjälpa mig att se över organisationen i Statsföretag under uppbyggnaden av företaget. När han efter att ha haft kontakt med olika företagschefer rapporterade om organisation och administration sade han: 'Jag är upprörd över en situation som jag tidigare aldrig upplevt. När jag besökte chefen för Uddevallavarvet berättade han att det inte spelar någon roll vilket beslut moderföretaget fattar, för jag är lovad av industridepartementets befattningshavare att få de pengar som behövs för utbyggnaden.' Han sade att han fått det vidimerat av den som ansvarade för enheten för statliga företag i departementet.

När man agerar på det viset är det inte så lätt för koncernchefen att agera

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

på ett sätt som uppfattas som riktigt trevligt.”

På s. 266 fortsätter Per Sköld i fråga om övertagandena av Götaverken och Kockums:

”När jag fick se resultatet av förhandlingarna om ett övertagande av Götaverken och mina medarbetare hade analyserat det i två veckor ansåg jag att man kunde tillämpa avtalslagens paragraf om utnyttjande av annans oförstånd. Mina jurister sade att det inte var någon mening med att återropa den paragrafen, för det skulle inte godtas när staten förhandlar.

Förhandlingarna om övertagande om Kockums fick vi inte heller vara med om. Man ville överlämna Kockums industrier, och sade att vi skulle få 50 miljoner för en rekonstruktion. Vi sade att det skulle kosta minst 400 miljoner att lyfta av historiska förluster. Det gjorde att vi blev osams med dåvarande industriministern. Det kostade 399 miljoner bara att lyfta av historiska förluster, och ändå har man inte fått någon stil på det.”

1976 gjorde den socialdemokratiska regeringen sitt sista misstag före regeringsskiftet genom att avsätta stora ekonomiska resurser för att lagerbygga tre båtar i stället för att satsa dessa medel på alternativ produktion. Jag var ganska kritisk mot detta. Vi hade en centerreservation här i riksdagen till förmån för att satsa pengarna på alternativ produktion, men vi röstades ner.

Lyckligtvis satsade Götaverken Arendal några år senare hårt på offshore-sektorn och en del annan alternativ produktion. Att Götaverken Arendal blev så framgångsrikt på offshore-marknaden är inte bara resultatet av att man hade en skicklig företagsledning, utan det beror lika mycket på ett föredömligt agerande från de fackliga organisationernas sida.

Jag vill gärna ge Sten Östlund och hans kolleger i facket en oförbehållsam eloge för deras framsynta och konsekventa agerande i samband med omstruktureringen. Ni fick uppbära hård och orättvis kritik från vissa vänsterdominerade kretsar för detta, men ni stod pall i blåsväder. Tack för det!

Det är bara att instämma med Sonja Rembo i förhoppningen att Götaverken Arendal skall lyckas hålla sysselsättningen uppe på en hygglig nivå även under kommande år – även om det, precis som Sonja Rembo sade, är en besvärlig situation på grund av den nedtrappning av oljeproduktionen på Nordsjön som vi faktiskt ser.

Till sist några ord om Cityvarvet, som kämpar framgångsrikt på reparations- och ombyggnadsmarknaden. I propositionen förutsätts att Cityvarvet, liksom hittills, huvudsakligen inriktar sig mot den internationella marknaden och mot större reparations- och ombyggnadsprojekt. De mindre och medelstora varvens framtid förutsätter alltså en expansion i vad gäller reparationer och ombyggnader. För att möjliggöra en sådan måste de ha fortsatt stöd, inte bara under 1983 utan också under 1984 och 1985 och för såväl nybyggen som ombyggnader.

I gruppen har det också tagits med företag som tidigare inte bedrev varvsverksamhet.

Cityvarvet föreslås alltså orientera sig bort från svenska kunder och lösa

sina problem på annat sätt, men hur detta skall ske anges inte.

Jag vill understryka att Cityvarvet enligt gällande strukturplan skall orientera sig mot den lokala marknaden, att varvet i dag har en tredjedel av sin kapacitet på denna marknad samt att det även driver reparationsverksamhet inom avdelningarna Lindholmen och Öresund, vilka tillsammans sysselsätter över 200 man och är enheter som egentligen borde klassas som mindre och medelstora varv.

Propositionens verkan kan bli att man hjälper till att alltmer förändra de mindre och medelstora varvens inriktning från nybyggen till reparation och ombyggnad. Det är en metod som i Europa bidragit till att reparationsbranschen fortfarande är i obalans, då man flyttat ett problem från en sida av produktionen till en annan.

När regeringen nu är beredd att anslå stöd på detta sätt är det rimligt att även Cityvarvet genom Svenska Varv vid behov blir delaktigt härav, så att man inte genom stöd som gynnar vissa varv stjälper Cityvarvet.

Herr talman! Med detta vill jag bara ha sagt att ledningen för Svenska Varv uppmärksamst måste följa utvecklingen vid Cityvarvet och vid behov vidta erforderliga åtgärder.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 114 LENNART NILSSON (s) replik:

Herr talman! Rune Torwald har här gjort en historieskrivning. Jag trodde att denna debatt skulle handla om framtiden, i varje fall om de kommande åren. Men eftersom Rune Torwald nu har varit inne på historieskrivning vill jag peka på att den utbyggnad som gjordes vid Uddevallavarvet till stor del – med utgångspunkt i att det på den tiden var mycket lönsamt att bygga dessa stora fartyg – skedde med en hög självfinansieringsgrad. Man tjänade mycket pengar, och en betydande del av dessa kunde användas för att finansiera utbyggnaden.

Det faktum att oljekrisen kom något år därefter visar att verkligheten kan förändras snabbt. Förhoppningarna är att även nuvarande dystra verklighet inom varvsnäringen skall förändras, så att vi kan behålla varvsnäringen i Sverige i framtiden.

Anf. 115 RUNE TORWALD (c) replik:

Herr talman! Resonemanget om självfinansiering är inte särskilt sanningsenligt. Det var ju statliga medel som sattes in, eftersom varvet hade råkat illa ut.

Det tråkiga var att pengarna användes till varvsbäddar och annat som hade en konstruktion som var avpassad enbart för byggandet av supertankrar. Senare har man fått lägga ned pengar på omkonstruktioner för att göra dem användbara, och nu är de ganska väl avpassade för byggande av mindre tonnage.

Det fanns, precis som Per Sköld visade, ingen marknad för supertankrar

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

när Uddevallavarvet lade ned stora summor för att bygga just sådana. Varvet påstod sig ha två order på supertankers i lager. Den ena ordern annullerades innan bygget påbörjades. Den andra tankern fanns det ingen köpare till när bygget stod klart. Detta visar att det, tyvärr, var en mycket stor felinvestering. När man talar om historia i andra sammanhang bör man också ta med detta i bedömningen.

Anf. 116 LENNART NILSSON (s) replik:

Herr talman! Låt mig efter Rune Torwalds inlägg bara konstatera att det är den socialdemokratiska regeringen som i olika sammanhang har slagit vakt om verksamheten i Uddevalla, trots att det har varit motstånd från borgerligt håll mot dessa olika verksamheter. Det är tack vare en socialdemokratisk regering som flera tusen människor i dag har arbete vid Uddevallavarvet.

Anf. 117 RUNE TORWALD (c) replik:

Herr talman! Lennart Nilssons logik är inte särskilt stark. Sanningen är kanske att vi har kunnat hålla sysselsättningen uppe i Uddevalla trots de misstag som gjorts. Hade man i stället använt pengarna på det sätt som vi ville, dvs. byggt ut för mindre tonnage, hade man haft en annan situation. Det är aldrig lönsamt, varken för sysselsättningen eller för verksamheten i stort, att göra felaktiga investeringar. De åtgärder vi föreslog har i efterhand visat sig vara betydligt mer lämpade och hade säkerligen tryggt sysselsättningen i dag och kanske t. o. m. lett till förbättrad sysselsättning.

Anf. 118 STEN ANDERSSON i Malmö (m):

Herr talman! Dagens debatt har säkert klargjort för de flesta att varven världen över befinner sig i en mycket allvarlig situation. Tyvärr gäller inte längre det enskilda varvets effektivitet, för om så hade varit fallet hade de svenska varven haft betydligt mindre problem än vad som nu är aktuellt. Nu handlar det i stället om hur stora delar som gratis skall överlämnas till beställarna.

Det förekommer en enorm subventionskarusell, och det är nog ingen överdrift att påstå att Sverige köpt mer än en biljett till denna karusell. Jag tror också att man kan säga att ingen näringsgren i vårt land någonsin har fått så mycket pengar per anställd som just varven har fått av svenska folket. Men tyvärr, herr talman, kvarstår problemen.

Sverige är ett litet land, med ett sådant lands begränsade resurser. Vårt mycket besvärliga ekonomiska läge, vetskapen om att de stora varvsnationerna inte vill minska sina subventioner och det sorgliga faktum att beställningarna även framöver verkar minska gör att vi inte längre kan behålla nuvarande varvskapacitet. Det verkar också som om det i dag finns en bred enighet om att vi måste minska Sveriges varvskapacitet.

Herr talman! Med tanke på svensk varvsindustris förmåga att i någon form överleva i framtiden tror jag att det moderata förslaget är bra, där man menar att vi skall satsa på ett storvarv i nuvarande skala i stället för att kraftigt skära ner både vid Kockums och Uddevallavarvet. Jag tror att det nu är viktigare

än någonsin att vi använder ett varv effektivt i stället för att splittra upp oss på två varv. Det bör ge svensk varvsindustri bästa möjligheter att klara den mycket hårda framtida konkurrensen.

Moderaterna har kritiserats för att inte klart uttala vilket varv vi menar borde vara kvar. Jag måste säga att jag har svårt att förstå den kritiken, detta med tanke på alla de misslyckade projekt där politikerna har försökt leka företagsledare eller på andra sätt försökt styra företag och deras etableringar. Baserat på detta saknas alla skäl för att politikerna i första hand skall avgöra vilket varv som har störst chans att klara sig i en utomordentligt besvärlig framtid.

Svenska Varv bör kunna ställa upp med eller knyta till sig de experter som kan ta fram material om vilket varv som har bäst möjligheter att klara sig framöver. Självfallet kommer denna fråga till sist upp i kammaren, men den stora och avgörande faktorn i fråga om vilket varv som skall vara kvar måste till största delen baseras på bästa konkurrenskraft. Om moderaternas förslag får majoritet gäller självfallet också att det varv som blir kvar snabbt måste visa minskade förluster och peka mot lönsamhet.

Det finns enligt min åsikt vissa inslag i den nu aktuella propositionen som gör det onödigt svårt för svensk varvsindustri att hävda sig framöver. Som jag sagt tidigare, är jag medveten om vårt mycket svåra ekonomiska läge, men jag tycker ändå det är diskutabelt att till sista kronan precisera hur stort stöd varven skall erhålla för att kunna klara konkurrensen. Det har nämligen klart sagts ifrån vid flera tillfällen att mer pengar inte kommer att anvisas; räcker inte dessa pengar får varven finna sig i ytterligare nedskärningar. Jag tror att denna öppenhet med stor tacksamhet kommer att noteras hos de svenska varvens konkurrenter utomlands.

Propositionen föreslår också neddragningar över hela linjen. Detta kan bli än allvarigare för svensk varvsindustris framtida förmåga att i någon form överleva. Man vill reducera kapaciteten kraftigt vid både Kockums och Uddevalla. Jag tror – självklart hoppas jag att jag har fel, men tyvärr är jag inte övertygad – att om propositionen får majoritetens bifall, vilket den säkert får med hänsyn till kammarens sammansättning, kommer vi tyvärr inom en mycket snar framtid att i denna kammare diskutera nedläggning av båda de svenska storvarven. Det är min bestämda uppfattning att det nu är viktigare än någonsin att effektivt använda de delar av svensk varvsindustri som skall vara kvar.

Jag vill också ha sagt att, oavsett vilket förslag som får majoritet, kommer svensk varvsindustri att framöver möta stora och betydande problem. Ändå tillåter jag mig att tro att det moderata förslaget ger svensk varvsindustri en bättre möjlighet i framtiden än det förslag som har presenterats i propositionen.

Min kritik mot propositionens nedskärningsförslag delas även av t. ex. verkstadsklubbens ordförande vid Uddevallavarvet. Han har nämligen klart och tydligt sagt att propositionen innebär nedläggning av Uddevallavarvet.

Verkstadsklubben vid Kockums varv – där jag är anställd – har inte talat i

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

samma termer som Uddevallaklubben. Nu tror jag inte ett ögonblick att verkstadsklubben vid Kockums har någon större tilltro till propositionens förslag att ge svensk varvsindustri möjligheter att överleva. Denna min åsikt grundar jag framför allt på verkstadsklubbens tidigare agerande.

Herr talman! Vad det i verkligheten handlar om är en total oförmåga att vilja eller våga kritisera något som kommer från socialdemokratin, lika litet som man skulle vilja eller våga berömma något som kommer från andra politiska partier.

Hösten 1977 och vintern 1978 debatterades varvspolitiken intensivt på Kockums varv. Vintern 1978 presenterades ett förslag som gick ut på att Kockums skulle minska antalet anställda med 900, alltså från 5 000 ner mot 4 000. Då protesterade facket häftigt, livligt understött av socialdemokratin på orten. Man påstod att det skulle bli mycket besvärligt för Kockums att möta den utländska konkurrensen om varvet hamnade på denna nivå. Jag vill påstå att det t. o. m. höjdes röster som sade, att om förslaget genomfördes, vore det lika bra att snarast lägga ned varvet då en nedläggning ändå snart skulle bli aktuell.

Om propositionen nu går igenom, vilket den förvisso gör, kommer Kockums att få omkring 3 000 anställda – kanske något mindre – och detta, herr talman, i ett läge när det borde ställas än högre krav på effektivitet än vad som var fallet 1978. Det handlar i dag om ett antal anställda som med ca 2 000 understiger den nivå facket vid Kockums för några år sedan inte ansåg sig kunna acceptera. Herr talman! Jag tycker att det är mycket, mycket beklagligt när fackliga organisationer i första hand agerar politiskt-taktiskt och först i andra hand ser till medlemmarnas och landets långsiktiga intresse. Tyvärr har detta inträffat mer än en gång, vilket från bl. a. demokratisk synpunkt måste starkt kritiseras.

Nu hör vi inga starka fackliga protester. Nu kommer inte facket att arrangera jättelika demonstrationer. Nu slipper vi bevittna personangrepp, och våldsamma sådana, mot ansvarigt statsråd. Nu talar inte längre fackliga ledare om att regeringen medvetet, kallt och beräknande vill ha ut människorna i den kyliga arbetslösheten. Nu talar man om ansvar och om förståelse för lönsamhet. Nu säger man t. o. m. att vi självfallet inte under hur lång tid som helst kan hålla olönsamma företag under armarna.

I och för sig, herr talman, är detta sunda och vettiga argument, men jag vill bestämt påstå, att om man i varvsdebatten för mindre än ett år sedan använde dessa argument, blev man bannlyst precis som under den katolska kyrkans storhetstid – allt detta endast beroende på att regeringen i dag har en annan kulör än vad som var fallet för några år sedan.

Till sist, herr talman, min enkla men ändå goda uppfostran tillsammans med respekten för denna kammare gör att jag verbalt inte kan uttrycka i ord vad jag i verkligheten känner för den monumentala undfallenhet fackliga organisationer ibland visar inför socialdemokratiska propositioner.

I detta anförande instämde Olle Aulin (m).

Anf. 119 STEN ÖSTLUND (s) replik:

Herr talman! Sten Andersson i Malmö använde uttrycket min goda uppfostran. Då brukar man ha så pass god uppfostran att man inte angriper personer som inte är närvarande och inte kan försvara sig. Sten Anderssons agerande gentemot verkstadsklubben vid Kockums är väl känt för den som har följt med i dagspressen på orten.

Det går mycket bra att se hur de fackliga organisationerna har agerat vid varvsbesluten. Större delen av de beslut som har fattats har fattats under den borgerliga regeringstiden. Vi har nyss sagt att vi årligen behandlat varvsfrågorna i denna kammare ända sedan 1974. 1976 tillträdde den borgerliga regeringen. Många svåra beslut har fattats i denna kammare därefter. Herr talman! Det har inte varit fråga om någon obstruktion från Metall centralt och från de fackliga organisationer som jag känner. Vi har kämpat för våra åsikter ute i våra orter, och sedan har vi lojalt ställt upp för att förverkliga de beslut som riksdagen har fattat.

Anf. 120 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Varje år under de senaste tio åren har den svenska varvsindustrins omfattning och struktur diskuterats här i riksdagen. I början gällde diskussionen frågan om att medverka till en kapacitetsexpansion. Diskussionen i dag är den omvända, och så har det varit under senare år. Det är nämligen fråga om att begränsa varvens kapacitet.

Problemet för de två stora svenska nybyggnadsvarven är inte ineffektivitet – tvärtom. Kockums varv i Malmö är – för att ta ett exempel – även med internationella mått mätt ett modernt och högeffektivt varv. Det har man visat inte minst under de två senaste åren. I hård internationell konkurrens har man bl. a. tagit hem en stor order på roll-on-roll-off-fartyg i Saudiarabien. Varvets verkliga problem i dag är att det i världen finns för få order att konkurrera om.

Även om situationen är besvärlig just nu för ett stort svenskt nybyggnadsvarv som Kockums, så är marknaden därför inte helt nattsvart. Jag tror att statsrådet Roine Carlsson hade rätt när han i sitt anförande tidigare sade att man i allt det dystra kan spåra en viss försiktig optimism också inom varvsindustrin. Varvets ökade effektivitet och devalveringen naturligtvis, har förbättrat Kockums internationella slagkraft. Skapas tillräckliga förutsättningar för uthållighet – och finns viljan inom Svenska Varvs ledning – så bör Sverige t. ex. i Kockums varv för lång tid framåt ha ett utvecklingsbart nybyggnadsvarv.

Sakligt sett är naturligtvis alla på det klara med att den svenska varvskapaciteten i dagsläget är för stor. Det är därför nödvändigt att reducera kapaciteten vid de stora nyproducerande varven. Med hänsyn till den rådande situationen måste det därför medges att regeringens proposition i varvsfrågan givits en ganska väl avvägd utformning.

De mest vildsinta spekulationerna från massmedias sida för några månader sedan har kommit på skam. Det blev ingen nedläggning av något av de nyproducerande storvarven. Både Kockums varv och Uddevallavarvet blir

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

kvar, om än med reducerad kapacitet.

Självfallet är man inte glad i Malmö och på Kockums varv. Detta varv får ju svara för den kraftigaste neddragningen. Åtskilliga hundratal människor mister jobben och kastas ut på en arbetsmarknad i Skåne där den genomsnittliga arbetslösheten ligger väsentligt över riksgenomsnittet. Oron inom regionen är därför befogad. Neddragningen av kapaciteten på Kockums drabbar naturligtvis inte bara anställda vid varvet utan också andra människor som genom varvet hittills haft en någorlunda trygg sysselsättning.

I regeringens proposition finns arbetsmarknadspolitiska inslag som syftar till att minska omställningsproblemen på de berörda varvsorterna. De åtgärder som föreslås är emellertid knappast tillräckliga. Enligt min uppfattning kräver situationen extraordinära åtgärder för att minimera de negativa effekter som blir följden av neddragningarna på Kockums varv. Det är därför viktigt – och den uppmaningen skulle jag vilja rikta till regeringens representant – att ytterligare insatser, utöver dem som har föreslagits i propositionen, sätts in i händelse av att omställningsproblemen blir större än vad som kan befaras.

I motion 2342 föreslås att Svenska Varv får tillämpa "särskild företagspensionering" i samband med personalminskningarna vid varven. En sådan frivillig direktpensionering innebär flera fördelar: dels får man möjlighet att erbjuda trygga lösningar för personalgrupper som väljer att i förtid lämna varvet, dels blir kostnaderna vid direktpensionering lägre än om andra metoder, som brukar tillämpas i samband med s. k. äldreavgångar, används.

Arbetsmarknadsminister Anna-Greta Leijon har efter vad jag erfarit nu också kommit fram till att situationen är otillfredsställande. Enligt uppgifter i dagspressen har arbetsmarknadsministern nyligen vid ett besök i Göteborg gjort följande uttalande:

Vi kan inte ha kvar ett system där äldre arbetare pensioneras via A-kassorna. Vi har hamnat i en situation där man utnyttjar arbetslöshetskassorna till förtidspension.

Jag delar Anna-Greta Leijons uppfattning på denna punkt. Det är bra att arbetsmarknadsministern nu har insett att situationen är djupt otillfredsställande. Förhoppningsvis kommer då också arbetsmarknadsutskottets majoritet så småningom att insupa denna visdom.

Det som arbetsmarknadsministern gett uttryck för i Göteborg ligger helt i linje med vad som anförts i vår motion 2342. Det behövs inte något långt utredningsförfarande för att tillämpa vår modell till frivillig förtidspensionering. Den har prövats i samband med tidigare varvskriser och är väsentligt billigare för samhället än A-kassemodellen. Det finns därför inte någon saklig anledning, som jag ser det, att vänta. Mot denna bakgrund vill jag understryka vad utskottet anför:

"Det kan dock vid den fortsatta utvecklingen av övertalighetsfrågorna visa sig vara nödvändigt att använda kompletterande möjligheter till förtidspension som en av flera vägar för att få en smidig lösning av problemen."

Detta uttalande av utskottet är, enligt min mening, förpliktigande för regeringen, och vi motionärer förväntar oss en snabb lösning av den problematik som vi har berört i motionen.

I utskottsmajoritetens skrivning uttalas oro för att förtidspensionering, oavsett metod, kan bidra till att luckra upp det turordningssystem som är en av grundvalarna i lagen om anställningsskydd. Jag kan förstå denna oro, men samtidigt vill jag, herr talman, tillägga att den frivilliga förtidspension som vi föreslår i motionen på intet sätt luckrar upp lagen om anställningsskydd.

Jag vill till sist, herr talman, uttala förhoppningen att regeringen snarast möjligt lägger fram förslag till en frivillig förtidspensionering, som ligger i linje med vad som anförts i motion 2342.

Anf. 121 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Kurt-Ove Johansson ansåg att man inte skall använda A-kassorna, arbetslöshetskassorna, som ett sätt att pensionera människor, och han citerade arbetsmarknadsministern. Jag delar den uppfattningen. Jag tycker det är direkt otillständigt att gå till våga som man gör när det gäller äldre människor på arbetsmarknaden.

Vår kritik gäller att man kan tänka sig förtidspension som ett arbetsmarknadspolitiskt medel. Det är, Kurt-Ove Johansson, inte riktigt att först stifta en lag, lagen om anställningsskydd, med mycket bestämda turordningsregler som ger människor uppfattningen att de har en trygghet i sin anställning, och sedan genom avtal och "frivilliga" överenskommelser ändra på detta. Den frivilligheten tillkommer ofta under mycket stort tryck, det vet vi. På det sättet får man människor att lämna sina arbetsplatser i förtid. Jag anser att man för människor bakom ljust genom att agera på ett sådant här sätt. Det är bättre att ärligt ändra reglerna i lagen om anställningsskydd och tala om att man vid driftsinskränkningar behöver ha en struktur på personalen som gör det möjligt för företaget att överleva! På det här sättet lurar man människor. Och dessutom överlåter man på staten att med skattemedel och särskilda insatser ta över ansvaret för de beslut som de facto träffats av arbetsmarknadens parter. Det är just därigenom som vi har fått en sådan situation i Sverige att vi har svårt att konkurrera. Vi har ett kostnadsläge som prissätter oss ur marknaderna och får allt större svårigheter på arbetsmarknaden.

Anf. 122 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill till Sonja Rembo säga att jag inte tror att det finns någon förutsättning för oss att komma sams i den här frågan, eftersom det går så klara ideologiska skiljelinjer mellan våra uppfattningar på den här punkten. Ni är ju beredda att lämna människorna i sticket i svåra situationer.

Jag kan, precis som Anna-Greta Leijon har sagt i Göteborg, nu säga att A-kassemodellen inte är den bästa, men därav får man naturligtvis inte dra slutsatsen att vi på något sätt skulle "ställa ut" de människor som har hamnat i en besvärlig situation på arbetsmarknaden, och då måste naturligtvis ett sådant system ersättas med någonting annat. Vad som är så förbryllande i er

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

reservation är ju att ni kritiserar den motion där mitt namn står först utan att egentligen själva ha någonting konstruktivt att komma med som skulle kunna lösa problemen. Läser man igenom reservationen någorlunda noggrant finner man att det är förbluffande saker som ni har skrivit in i den. Ni skriver t. ex. på ett ställe att motionärerna inte berör kostnaderna och hur en sådan sak skall finansieras. Om Sonja Rembo och hennes partikamrater i utskottet hade läst motionen någorlunda noga hade de upptäckt att vi i den har konstaterat att den metod som vi föreslår är billigare för staten. Därför kommer det inte, som Sonja Rembo säger här, att bli några samhällsekonomiska problem genom att införa vår metod. Moderaterna brukar i andra sammanhang prata sig vilda över att man skall spara på statens pengar. Utifrån det resonemang som ni för i andra sammanhang är det ganska egendomligt att ni inte ansluter er till en motion som klart och tydligt visar hur man kan åstadkomma trygghet för den som råkar i svårigheter på arbetsmarknaden med ett system av frivillig förtidspensionering sådant som det vi har föreslagit. Jag tycker att Sonja Rembos resonemang bara vittnar om att ni inte har läst motionen. Hade ni gjort det hade ni kanske kommit till någon annan slutsats. Jag skulle vilja rekommendera er att läsa den.

Anf. 123 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Det är bara det, Kurt Ove Johansson, att vi har exakt samma uppfattning som utskottsmajoriteten i övrigt när det gäller kostnadsaspekterna och pensionsnivåerna. På den punkten är vi eniga.

Vi har inga förutsättningar att komma överens, säger Kurt Ove Johansson vidare. Det är naturligtvis helt riktigt. Våra ideologiska uppfattningar är väsensskilda, och det är ju dem vi argumenterar för här i kammaren och i alla andra politiska sammanhang också.

Vi är beredda att lämna människor i sticket, säger Kurt Ove Johansson också. Nej, jag vill påstå att det är den ekonomiska politik och den arbetsmarknadspolitik som förs av den socialdemokratiska regeringen och som backas upp av de fackliga organisationerna som de facto lämnar människorna i sticket. Det här förslaget om en frivillig direkt förtidspension för äldre visar just att socialdemokraterna inte ens själva tror på sin politik. Man tror inte att man skall kunna få till stånd de arbeten som man lovat väljarna i valrörelser och i olika debatter. De arbetstillfällena kommer aldrig att skapas. Man måste försöka – förlåt att jag använder det fula uttrycket – göra sig av med vissa kategorier. I detta fall "gör man sig av med" de äldre på arbetsmarknaden genom att förtidspensionera dem. De äldre skall naturligtvis på samma sätt som andra människor ha möjligheter att fullgöra en arbetsuppgift så länge som de själva har krafter och möjligheter att göra detta. Det är ett oerhört cyniskt resonemang man för från socialdemokratiskt håll.

Anf. 124 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Det är egentligen ett befängt resonemang som Sonja Rembo för. Här föreslår moderaterna att ett varv skall läggas ned, utan att man egentligen skapar några som helst skyddsnät för de människor som det kommer att drabba. Och så har Sonja Rembo mage att säga att moderaterna på ett bättre sätt än något annat parti skulle ta hand om de människor som hamnar i besvärliga situationer. Det faller på sin egen orimlighet när man i andra sammanhang säger att ett varv skall läggas ned och man inte skapar några skyddsnät för de människor som kommer att drabbas av denna nedläggning.

Sedan vill jag bara säga till Sonja Rembo att om man läser igenom arbetsmarknadsutskottets majoritets skrivningar, ser man att majoriteten inte på något sätt ger upp den fulla sysselsättningen, som är den viktigaste frågan för ett socialdemokratiskt parti. Det står klart och tydligt i deras skrivning att det i första hand gäller att skapa sysselsättning. Men när det inte räcker med de åtgärderna skall det alltså finnas ett skyddsnät, så att de människor som har hamnat i svårigheter inte skall behöva uppleva orimliga situationer.

Till slut, herr talman, vill jag säga att om moderaterna i utskottet hade läst igenom den motion där mitt namn står först, hade det gått fram även till moderaterna att vår metod, att införa en frivillig förtidspensionering, kommer att bli billigare för samhället än A-kassemodellen. Det är förvånande att moderaterna som i andra sammanhang vill spara pengar för samhällets räkning inte har anslutit sig till den här tanken.

Tredje vice talmannen anmälde att Sonja Rembo anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 125 ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! I dag är de lätt räknade som verkligen tror att varven, t. ex. Kockums, går att rädda enbart genom att man pumpar in statliga miljoner. Den förhoppningen hade man kanske för några år sedan, men i dag är den dystra insikten, som delas av de flesta sakliga bedömare, att lösningen på varvskrisen och allt vad det innebär för de anställda och för regionen inte ligger i en statlig konstgjord andning.

Det är dystert att behöva konstatera att de anslag som man nu ytterligare ger är en uppehållande strid mot mycket ogynnsamma odds.

Tilltron till sådana åtgärder som under årens lopp har fått regeringen att bevilja stora miljardbelopp var betingad av en tro på en framtid trots allt, ett hopp om ändrade varvskonjunkturer och helt förändrade och bättre tider men också av en kärlek till varven som arbetsplatser med långvarig tradition.

För många av oss som har växt upp i städer med stora varv var det en fullkomlig orimlighet att tänka sig en framtid för dessa städer utan byggnationerna av fartyg på de slamrande och nithamrande varven.

Men verkligheten har varit obeveklig. Lindholmen, Eriksberg, Öresunds-

Nr 161

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

varvet har upphört med sin fartygsproduktion, och nu gäller diskussionen hur det skall gå för Kockums.

Här står man inför ett val. Antingen kan man hålla det hela vid liv till höga kostnader för staten och hoppas på att miraklet med helt ändrade konjunkturer skall ske inom den relativt snävt tillmätta tid som man ändå kan fortsätta så. Sociala skäl talar naturligtvis också för att en nedtrappning sker på ett för den enskilde acceptabelt sätt.

Utsikterna för att något skall kunna förväntas inträffa ute i världen är dystra. Med en ovanligt hög grad av sannolikhet kan man redan nu förutse att något omslag inte är i antågande.

Klarspråk kan verka hårt och obarmhärtigt, men det är riktigare än att väcka falska förhoppningar.

Slutsatsen måste därför bli, att om man fortsätter i propositionens riktning med avtrappande statliga bidrag så finns det risk för att Kockums varv är ett minne blott om några år.

Men jag skulle vilja peka på ett annat alternativ, som inte bara innebär en passiv väntan på att konjunkturen ute i världen skall vända utan att de grundläggande förhållandena ändras på ett sådant sätt att Kockums skulle få en chans att med egna insatser på ett aktivt sätt bidra till en överlevnad.

Vad det är fråga om i vårt förslag är – det har framgått av den tidigare debatten – att Svenska Varv får i uppdrag att inom en tvåårsperiod undersöka förutsättningarna för att privatisera Kockums, att pröva förutsättningarna för att finna ett företag som är berett att överta Kockums, främst för annan produktion än fartygsproduktion, men naturligtvis också för sådan.

Att bedöma chanserna för ett sådant företag är naturligtvis svårt, men vi har ju sett i Landskrona att resultaten har överträffat kanske inte de djärvaste förväntningar men i alla fall måttliga förväntningar.

Vi har sett hur dysterheten inför den nödvändiga varvsnedläggningen i Landskrona har förbytts i en viss optimism. Det är lätt att se att i valet mellan dessa två alternativ är det första definitivt på ett helt annat sätt än det andra. Det andra lovar ju ingenting. Det innebär ändå en chans.

En annan inriktning på verksamheten vid Kockums med andra ägarförhållanden, med annat sortiment och med andra marknader kunde ge en ny chans.

Herr talman! Det finns inga garantier längre, det är en risktagning. Men man måste våga för att vinna. Lyckan står den djärve bi, heter det också. Och var och en är sin egen lyckas smed. – Det finns många ordspråk som pregnant har formulerat den kunskapen att det stundom lönar sig med nya satsningar. Och en extra ansträngning från alla parter på arbetsplatsen i kombination med förändringar på själva produktionsinriktningen skulle säkerligen kunna tända ett nytt hopp.

I detta anförande instämde Sigvard Persson (c).

Herr talman! Det jag nu skall ta upp kan i skenet av den debatt som hittills har förts i kammaren synas obetydligt, men inte desto mindre behöver det belysas.

Onsdagen den
1 juni 1983

Bakgrunden till den föreliggande varvspropositionen är som vi vet den oerhört besvärliga situation som varvsnäringen befinner sig i här i landet men också i övriga länder. Krafttag måste nu tas för att klara den uppkomna situationen vid framför allt de stora varven Uddevalla och Kockum, och dessa krafttag har mitt fulla stöd.

*Varvsindustrin,
m. m.*

I motion 2340 pekar vi motionärer på de olika konkurrensförhållanden som råder mellan de små och medelstora varven främst när det gäller de statliga stödåtgärderna. Den konstruktion som f. n. finns inom svensk varvsnäring, där man i stort delar upp den i två block – dels varv inom Svenska Varv, dels de privata små och medelstora varven – innebär betydande skillnader till nackdel för de små varven inom Svenska Varv. I motionen pekar vi på situationen för Finnboda Varf.

Efter omstruktureringen 1981 på Finnboda är varvet inriktat på fartygsreparationer och industriproduktion. I produktgruppen fartygsreparationer ingår som en viktig del ombyggnader av fartyg. På detta område konkurrerar Finnboda främst med de privatägda små och medelstora varven i Sverige men också med utländska varv, framför allt i Östersjöområdet.

Olikheterna i konkurrensförhållandena består främst av två delar, nämligen avskrivningslånet, det s. k. varvslånet, och det nya borgensåtagandet.

Avskrivningslånet har utgått i form av stöd per direkt produktionstimme för nybyggnad och ombyggnad av fartyg med 55, 40 resp. 25 kr. under åren 1981–1983. Detta stöd har utgått till de privatägda små och medelstora varven men inte kommit Finnboda till del. Det borgensåtagande som nu föreslås bli begränsat till 10 % för de små och medelstora varven förvärrar ytterligare konkurrensskillnaden till nackdel för Finnboda Varf som självt tvingats borgen för 100 %.

Moderbolaget har klart deklarerat att Finnboda måste klara sig utan koncernbidrag, varför den del av varvsstödet som går som kapitaltillskott till Svenska Varv inte kan komma Finnboda till del. Trots detta har Finnboda lyckats ta order på ombyggnadsprojekt under de aktuella åren. Det har varit möjligt genom goda insatser av varvsledningen men också genom ett markerat stöd av de fackliga organisationerna på Finnboda, där klubbarna inom Metall, SIF och SALF helhjärtat har ställt upp för varvet. Men om den skillnad i konkurrensförutsättningarna som utskottet uttalar sig för kommer att bestå under 1984/85 finns det stor risk för att varvet slås ut.

Herr talman! På ett område har vi motionärer fått ett klart besked av utskottet i det föreliggande betänkandet: utskottet är inte berett att föreslå någon ändring till Finnboda Varfs förmån beträffande borgensåtagandet. Med anledning av detta besked måste jag rikta en fråga till Sivert Andersson: Betraktar utskottet det som en förmån för Finnboda att få samma förutsättningar som övriga små och medelstora varv?

När det gäller det s. k. varvslånet eller avskrivningslånet framgår det inte lika klart vad utskottet egentligen menar. Därför måste jag också här rikta en fråga till Sivert Andersson: Skall man uppfatta betänkandet på den här punkten så att Finnboda skall ha samma stöd som utgår till de små och medelstora privatägda varven?

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till de delar som tas upp i motion 2340 och i övrigt till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Anita Johansson (s).

Anf. 127 SIVERT ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Den fråga som Björn Ericson ställde till mig i vad avser avskrivningslånen måste jag besvara på det viset att det får ankomma på moderbolaget att inom ramen för sina resurser klara Finnbodas problem och tillvarata varvets produktionskapacitet.

Naturligtvis skulle det vara en förmån för Finnboda att slippa tala med koncernledningen och i stället ha dragningsrätt på något annat konto, så på den frågan måste jag svara ja, men det ligger faktiskt inte till på det sättet.

Också när det gäller borgensåtagandena för Finnboda Varf får man leva inom moderbolaget. Det är alltså moderbolaget som får ställa upp. Jag vill återge vad som står i en bilaga till propositionen, att ett antal varv har i skrivelser hemställt om att få sina borgensåtaganden undanröjda. Detta har Svenska Varv i skrivelse den 2 november 1982 instämt i och sagt att det föreligger inga erinringar mot att borgensåtagandena slopas för de mindre och medelstora varven.

Därutöver vill jag bara säga att utskottet har instämt i ett uttalande som föredragande statsrådet har gjort i propositionen om byggnadsarbeten och konkurrensen på det området mellan de privatägda varven och de statliga. Då är inte bara Finnboda utan också Cityvarvet med i bilden.

Där sägs att "konkurrensen mellan de olika varven skall bedrivas på lika villkor och enligt företagsekonomiskt riktiga principer". Utskottet instämmer alltså i detta uttalande. Krävs åtgärder utanför Svenska Varv för att uppnå detta, då ligger frågan på regeringens bord.

Anf. 128 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Mitt inlägg gäller arbetsmarknadsutskottets betänkande 26.

Uddevallavarvet har och har haft stor betydelse för sysselsättningen inte bara i Uddevalla utan för hela norra Bohuslän och även delar av Älvsborgs län. När stenindustrin försvann, kustsjöfarten upphörde och fisket minskade, var det varvet i Uddevalla som hade möjlighet att bereda sysselsättning för den arbetskraft som friställdes.

Uddevallavarvet är fortfarande lika värdefullt ur sysselsättningssynpunkt för Uddevalla kommun. Hälften av alla tillverkningsanställda inom kommunen arbetar på varvet, och från närliggande kommuner pendlar många dit för

att få sin utkomst. Genom de nedskärningar som kommer beträffande sysselsättningen vid varvet och de nedläggningar och inskränkningar som utöver detta skett i Uddevalla växer arbetslösheten, och problemen med sysselsättningen ökar.

Resultatet av utredningen om mark och vatten har gjort norra Bohuslän till bevarandeområde, och det har också hindrat en naturlig utveckling av näringslivet. De som fattat beslut härom kan inte heller frita sig från ansvaret för att annan sysselsättning skapas. Man behöver inte gå till Norrland för att hitta de stora sysselsättningsproblemen. De är lika stora i norra Bohuslän, trots närheten till stora städer såsom Oslo och Göteborg.

I den situation som uppstått är det angeläget att finna lösningar. Siri Häggmark och jag har i motion 1982/83:2341 därför begärt att Uddevallaområdet, norra Bohuslän och delar av Älvsborgs län utpekas som temporärt stödområde inom vilket kan utgå lokaliseringsbidrag och lokaliseringsslån.

Ett bifall till vår motion skulle ha haft stort värde för berörda områden. Vi konstaterar att arbetsmarknadsutskottet tyvärr föreslår riksdagen att avslå motionen. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på vad utskottet säger på s. 8 i sitt betänkande 26. Jag citerar: "Utskottet har förståelse för den oro motionärerna ger till känna för konvekvenserna av de beslut som kan fattas om den fortsatta verksamheten vid Uddevallavarvet i förening med andra aktuella sysselsättningsproblem. Det är emellertid inte i första hand utskottets eller riksdagens sak att pröva frågor av detta slag. Som ovan sagts har det lagts i regeringens hand att avgöra frågor om utpekande av temporära stödkommuner. Det är möjligt att situationen i Uddevalla eller i Malmö på grund av utvecklingen vid varven eller av andra skäl kan göra det väl motiverat att komplettera arbetsmarknadspolitiska åtgärder med särskilda regionalpolitiska stödsatser."

Det är angeläget att regeringen noggrant följer utvecklingen och vidtar åtgärder, om den situation uppstår som utskottet inte utesluter kan komma att inträffa.

Slutligen skulle jag vilja nämna den interpellation jag i måndags fick svar på av statsrådet Roine Carlsson. I den pekade jag på möjligheterna att bygga fiskebåtar vid varv i Sverige, om gränsen för varvstöd sänks från 300 till 100 ton. Det finns ett behov att förnya den svenska fiskeflottan, men det förefaller som om dessa byggen kommer att äga rum i Danmark, som utnyttjar OECD-överenskommelsen om att sänka gränsen för varvstöd till 100 ton. Regeringen har samma rätt och möjlighet i Sverige. I ett läge med stort behov av sysselsättning för våra varv bör denna möjlighet utnyttjas.

Herr talman! Jag har inget yrkande utöver dem som framställts av moderata ledamöter i anledning av reservationer.

I detta anförande instämde Siri Häggmark (m).

Onsdagen den
1 juni 1983

*Varvsindustrin,
m. m.*

Anf. 129 TREDJE VICE TALMANNEN:

Med hänsyn till att vi har en talare kvar på talarlistan i detta ärende samt till att voteringen kommer att bli ganska tidskrävande hemställer jag, att kammaren medger att fortsatt överläggning i detta ärende liksom behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna två gånger bordlagda ärenden uppskjuts till det sammanträde som tar sin början efter middagsuppehållet kl. 19.30.

Denna hemställan bifölles.

7 § Anmälades och bordlades

Skatteutskottets betänkande

1982/83:56 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Näringsutskottets betänkanden

1982/83:45 Konsumentpolitiska frågor (prop. 1982/83:100 delvis)

1982/83:46 Ändring i lagen om finansbolag, m. m. (prop. 1982/83:154)

1982/83:47 Ändring i aktiefondslagen (prop. 1982/83:133)

1982/83:51 Godkännande av 1983 års internationella kaffeavtal, m. m.
(prop. 1982/83:142)

1982/83:54 Tillfällig handel (prop. 1982/83:100 delvis)

Finansutskottets betänkande

1982/83:50 De allmänna riktlinjerna för den ekonomiska politiken och för budgetregleringen m. m. (prop. 1982/83:150 delvis)

Skatteutskottets betänkande

1982/83:55 Olika skattefrågor med anledning av kompletteringspropositionen (prop. 1982/83:150 delvis)

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1982/83:30 Sysselsättningsskapande åtgärder (prop. 1982/83:150 delvis)

8 § Kammaren åtskildes kl. 17.47.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert